

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SOSYAL DEVLET İLKESİ AÇISINDAN AİLENİN
KORUNMASI**

Hatice ÇAKIRBAY ÇİMEN

Danışman
Doç. Dr. Oğuz ŞİMŞEK

2009

Yemin Metni

Tezsiz Yüksek Lisans projesi olarak sunduğum “**Sosyal Devlet İlkesi Açısından Ailenin Korunması**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../.....

Adı SOYADI

Hatice Çakırbay Çimen

İmza

YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin

Adı ve Soyadı :Hatice Çakırbay Çimen
Anabilim Dalı :Kamu Hukuku
Programı :Tezli Yüksek Lisans
Tez Konusu : Sosyal Devlet İlkesi Açısından Ailenin Korunması
Sınav Tarihi ve Saati :

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün ..... tarih ve ..... Sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliğinin 18.maddesi gereğince yüksek lisans tezi sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini ..... dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez konusu gerekse tezinin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI O OY BİRLİĞİ ile O
DÜZELTME O* OY ÇOKLUĞU O
RED edilmesine O** ile karar verilmiştir.

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır. O***
Öğrenci sınava gelmemiştir. O**

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.
** Bu halde adayın kaydı silinir.
*** Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

Tez, burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba,Fullbright vb.) aday olabilir. Evet
Tez, mevcut hali ile basılabilir. O
Tez, gözden geçirildikten sonra basılabilir. O
Tezinin, basımı gerekliliği yoktur. O

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

..... Başarılı Düzeltme Red .....

..... Başarılı Düzeltme Red .....

..... Başarılı Düzeltme Red .....

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Sosyal Devlet İlkesi Açısından Ailenin Korunması

Hatice Çakırbay Çimen

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Tezli Yüksek Lisans Programı

Aile, toplumların ve özellikle Türk toplumunun temelidir. Geçmişten beri önemi ve değerini koruyan aile kurumu, bireysel ve toplumsal sorunların üstesinden gelebilmek için önemli bir adres olarak gösterilmektedir. Fertlerin ve ailelerin sosyal durumları, huzur ve refahlarıyla ilgilenen, fertlere ve ailelere insan onuruna yaraşan asgari bir yaşam düzeyi sağlamayı hedef bilen “sosyal devlet”, ailenin korunması için gereken tedbirleri almakla yükümlüdür. Anayasanın 2 nci maddesinde, “sosyal devlet” ilkesini benimsemiş olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, 41 nci maddede “ailenin korunması” ilkesine özellikle yer vermiştir. 41 nci maddenin gerekçesindeki ifadeler, Anayasanın 174 ncü maddesi hükmü, Anayasa Mahkemesi’nin kararları bir bütün olarak değerlendirildiğinde, anayasa koyucunun aile anlayışı “resmi nikahla yapılan evlilikler” neticesinde ortaya çıkan, anne-baba ve varsa (evlatlık da dahil) çocuklardan oluşan ailedir. Resmi evlilik dışı yaşam birleşmeleri ve imam nikahı ile kurulmuş beraberlikler, Türk Medeni Kanunu’ da “yok hükmünde” kabul edildiklerinden, Anayasa’nın 41 nci maddesi kapsamında “aile” kavramına dahil değildirler. Aynı gerekçelerle, gerek “sosyal devlet” ilkesi açısından ve gerekse 4320 sayılı kanun çerçevesinde korunan aile de, yine resmi nikahla kurulan ailedir.

Sosyal devletin hedefi, “insanları yardıma muhtaç hale getirmek değil, yardıma muhtaçlıktan kurtarmak” olmalı ve aile politikaları da bu felsefe üzerine oturtulmalıdır. Aileleri “hazırı tüketmeye” yöneltmek yerine, sürekli gelir sahibi yapacak ekonomik önlemlerle toplumda üretime katmak yolları tercih edilmelidir. Ailelerde en az bir kişinin iş sahibi yapılmak suretiyle sosyal güvence altına alınabilmesi durumunda, ailenin diğer fertleri de otomatikman sosyal güvenlik şemsiyesi altına dahil olabilecektir. Böylece, sosyal devlette kişilerin ve ailelerin huzur ve refahı sağlanabilecektir.

Devletlerin, aile kurumuna hak ettiği önemi vererek, aileye yönelik planlı, uzun vadeli ve kalıcı politikalar belirlemeleri gerekmektedir. Ülkemizdeki üstü kapalı aile politikaları maalesef ailelerin sorunlarına kalıcı çözümler getirmeye yeterli ve elverişli görülmemektedir. Ülkemizin artık “Aile, Sosyal Hizmet ve Yardımlar Bakanlığı” gibi icracı bir bakanlığa kavuşturulmasının zamanı gelmiştir.

4320 sayılı Kanun'un varlığını (özellikle ülkemizde yaşayan kadınlar ve çocuklar bakımından) önemli bir kazanımdır. Bu kanun aile içi şiddeti önlemeye çalışarak, toplumun temelini oluşturan ailenin ve fertlerinin korunması yönünde önemli işlevlere sahiptir.

Aile Mahkemelerinin faaliyete geçirilmiş olması da aileye yönelik önemli bir hizmet sayılmaktadır. Aile mahkemeleri, ihtisas mahkemeleri olmaları ve psikolog, pedagog, sosyal çalışmacı gibi uzmanlarla işbirliği içinde çalışarak aileyi ilgilendiren dava ve işlere sağlıklı çözümler üretmeye gayret etmeleri nedeniyle, sosyal devlet ilkesi açısından ailenin korunmasına önemli katkılarda bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Devlet, Aile, Ailenin Korunması, Aile Politikaları.

ABSTRACT

Master Thesis

The Protection of Family in terms of Social State Principle

Hatice Cakirbay Cimen

Dokuz Eylül University

The Institute of Social Sciences

Department of Public Law

The Programme of Master with Thesis

Family is the foundation of the societies and especially the foundation of the Turkish society. The institution of family maintains its importance and value since past and it's shown as an address for overcoming the individual and social problems. "The social state", that interests in the social status, prosperity and peace of individuals and families and aims to secure a way of life appropriate to human dignity for individuals and families, is obliged to take appropriate measures to protect the family. The Turkish Republic, that adopted the principle of "social state" under the 2nd Article of the Turkish Constitution, specially gave place to the principle of "protection of family" under the 41th Article of the Constitution. When the statements in the justification of Article 41, Article 174 of the Constitution and the Constitutional Court's decisions are assessed as a whole, it's seen that the Framer's family understanding is based on official weddings and is composed of mother-father and children (including adopted child). As the extramarital affairs and the relations that are established with imam weddings are not accepted under the Turkish Civil Code, they are not included in the concept of "family" within the meaning of Article 41 of the Constitution. For the same reasons, the family that is protected either in terms of the social state or within the framework of Law no:4320, is also the one which is established with official wedding.

The aim of the social state has to be to help people who are in need of assistance and the family politics must be based on this idea. Instead of directing families to consumption, the ways of joining people to production with

economic measures which will ensure permanent income must be preferred. In case of getting at least one person under social insurance in a family by the way of securing a job, the other people in the family will be automatically under the umbrella of social security. Thus the peace and prosperity of individuals and families will be secured in a social state.

The States have to determine family oriented, long term, permanent and planned policies by giving importance to the family that it deserved. The covered policies in our country does not appear to be adequate and suitable to bring lasting solutions for the families' problems. The time has come to establish an executive ministry like "The Ministry of Family, Social Service and Assitance" in our Country.

The presence of Law no:4320 is an important benefit (especially for the women and children that are living in our country). By working to prevent domestic violence, this law has important functions for the protection of family that is the basis of society and the members of the family.

The establishment of Family Courts is also considered as an important service. The family courts make an important contribution to the protection of family in terms of social state principle as they are specialized courts and they try to resolve trials and problems related to family properly by working with experts like psychologists, pedagogues and social workers.

Key words: Social state, family, protection of family, family politics.

SOSYAL DEVLET İLKESİ AÇISINDAN AİLENİN KORUNMASI

İçindekiler

Yemin metni.....	ii
Tutanak.....	iii
Özet.....	iv
Abstract.....	vi
İçindekiler.....	ix
Kısaltmalar.....	xii
Giriş.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM SOSYAL DEVLET İLKESİ

1.1. GENEL OLARAK SOSYAL DEVLET ANLAYIŞI.....	3
1.1.1 Tanım	3
1.1.2. Tarihsel Gelişim	5
1.1.3. Anayasa Mahkemesi'nin Sosyal Devlet Anlayışı	10
1.2. SOSYAL DEVLETİ GERÇEKLEŞTİRMEYE YÖNELİK	13
TEDBİRLER.....	13
1.2.1. Herkese İnsan Onuruna Yaraşan Asgari Bir Yaşam Düzeyi Sağlamaya Yönelik Tedbirler: Sosyal Haklar.....	13
1.2.1.1. Çalışma Hakkı.....	14
1.2.1.2. Adil Ücret Hakkı.....	15
1.2.1.3. Sosyal Güvenlik Hakkı	16
1.2.1.4. Konut Hakkı	19
1.2.1.5. Sağlık Hakkı.....	20
1.2.1.6.Eğitim Hakkı.....	21
1.2.2. Gelir ve Servet Farklılıklarının Azaltılmasına Yönelik Tedbirler	23
1.2.2.1. Vergi Adaleti.....	23
1.2.2.2. Toprak Reformu	24
1.2.2.3. Kamulaştırma	25

1.2.2.4. Devletleştirme	26
1.2.2.5. Planlama.....	27
1.3. SOSYAL VE EKONOMİK HAKLARIN SINIRI	30

İKİNCİ BÖLÜM

AİLE KAVRAMI

2.1. GENEL OLARAK	33
2.2. TÜRK MEDENİ KANUNU'NUN AİLE ANLAYIŞI.....	36
2.2.1. Genel Olarak	36
2.2.2. Dar Anlamda Aile	36
2.2.3. Geniş Anlamda Aile.....	37
2.2.4. En Geniş Anlamda Aile	37
2.3. ÖNEMLİ BAZI ULUSLARARASI BELGELERDE AİLEYE .. YÖNELİK DÜZENLEMELER.....	38
2.3.1. Genel Olarak	38
2.3.2. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi	39
2.3.3. İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerinin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi).....	41
2.3.4. Avrupa Sosyal Şartı	50
2.3.5. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme.....	51
2.3.6. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi.....	52
2.4. ANAYASA MAHKEMESİ'NİN AİLE ANLAYIŞI	54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL DEVLET İLKESİ AÇISINDAN AİLENİN KORUNMASI

3.1. AİLENİN ÖNEMİ VE KORUNMASI GEREĞİ.....	58
3.2. CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK ANAYASAL SİSTEMİNDE AİLEYİ ... KORUMAYA YÖNELİK DÜZENLEMELER.....	62
3.2.1. 1961 Anayasası'nda Ailenin Korunması	62
3.2.2. 1982 Anayasası'nın 41 nci Maddesinde Ailenin Korunması.....	63

3.2.3. 1982 Anayasası'nda Ailenin Korunmasına İlişkin Diğer Maddeler	69
3.2.3.1. Eşitlik İlkesi Aracılığıyla Ailenin Korunması	69
3.2.3.2. Aile Hayatının Gizliliği ve Ailenin Korunması	73
3.2.3.3. İnkılap Kanunlarının Korunması Aracılığıyla Ailenin Korunması.....	74
3.3. ÜLKEMİZDEKİ AİLE POLİTİKALARI	75
3.3.1. Genel Olarak	75
3.3.2. Hükümet Programlarında Aile Politikaları	78
3.3.2.1. 1997 Yılına Kadar Kurulmuş Olan Hükümet Programlarındaki Aile Politikalarına Genel Bir Bakış	78
3.3.2.2. 55 nci Hükümet Programında Aile Politikaları.....	79
3.3.2.3. 56 ncı Hükümet Programında Aile Politikaları.....	81
3.3.2.4. 57 nci Hükümet Programında Aile Politikaları.....	82
3.3.2.5. 58 nci Hükümet Programında Aile Politikaları.....	83
3.3.2.6. 59 ncu Hükümet Programında Aile Politikaları.....	84
3.3.2.7. 60 ncı Hükümet Programında Aile Politikaları.....	85
3.3.3. 1982 Anayasası Sonrası Kalkınma Planlarında Aile Politikaları.....	88
3.3.3.1. Genel Olarak	88
3.3.3.2. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)	90
3.3.3.3. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)	93
3.3.3.4. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000).....	96
3.3.3.6. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013).....	103
3.4. “SOSYAL DEVLET” SIFATIYLA AİLENİN KORUNMASINA	106
YÖNELİK TEDBİRLER.....	106
3.4.1. Genel Olarak	106
3.4.2. Ülkemizde Aileye Yönelik Hizmetlerde Bulunan Bazı Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Genel Bir Bakış.....	107
3.4.2.1. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.....	107
3.4.2.2. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü.....	110
3.4.2.3. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.....	113
3.4.2.4. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.....	115

3.4.2.6. Yerel Yönetimler.....	120
3.4.3. Sosyal Hizmetler	121
3.4.3.1. Çocuklara Yönelik Hizmetler	122
3.4.3.2. Kadınlara Yönelik Hizmetler	127
3.4.3.3. Yaşlılara Yönelik Hizmetler	129
3.4.3.4. Engellilere Yönelik Hizmetler	130
3.4.6. Aile Eğitimi.....	141
3.4.7. Aile ve Sosyal Güvenlik	144
3.4.8. Ailenin Hukuki Yönden Korunması	148
3.4.8.1. Ailenin Korunmasına Dair Kanun	148
3.4.8.2. Aile Mahkemeleri.....	154
SONUÇ.....	158
KAYNAKÇA	162

KISALTMALAR

AIHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AIHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
bkz.	Bakınız
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
m	madde
RG.	Resmi Gazete
s.	Sayfa no
ss.	Sayfa sayısı
SHÇEK	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
vb.	Ve benzer

GİRİŞ

Dünya üzerinde var olmuş tüm toplumlarda, geçmişten günümüze değin hep önemli bir yere sahip olmuş olan aile kurumu, son yıllarda bireyler ve devletler için ihtiva ettiği değeri daha da katlamış durumdadır. Aile kurumu artık, bireysel, toplumsal ve hatta küresel sorunların bile çözüm merkezi olarak görülmektedir. Bu nedenle “aile” pek çok bilim dalının ve kurumun araştırma alanı içinde yer almaktadır.

Sağlam atılmış temellerle kurulan aileler, sağlıklı ve güçlü toplumların ön şartıdır. Bunun bilincine varabilmiş devletler de, aileyi koruma ve geliştirme yolunda pek çok önlem almaya başlamışlardır.

Anayasasının değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif dahi edilemez maddeleri içinde “sosyal devlet” olduğunu ilan eden Türkiye Cumhuriyeti Devleti de, bu niteliğinin bir gereği ve aileye verdiği önemin ifadesi olarak, Anayasanın 41 nci maddesinde aileyi özel bir koruma altına almıştır. Aile, Türk toplumunun temeli kabul edilerek eşler arasında eşitliğe dayandırılmıştır.

Bu denli büyük önem atfedilen aile kurumunun korunması, desteklenmesi ve geliştirilmesi sürecine katkıda bulunmak amacıyla kaleme alınmış olan çalışmamızda, ailenin korunması, “sosyal devlet ilkesi” çerçevesinde, üç ana bölümde incelenmiştir. İlk bölümde, öncelikle sosyal devlet ilkesi açıklanıp, ardından bu ilkenin tarihi gelişimine değinilmiştir. Anayasa Mahkemesi’nin sosyal devlet anlayışının içeriği belirtildikten sonra, bir devletin, sosyal devlet sayılabilmesi için alması gereken asgari tedbirler Anayasa Mahkemesi kararları ışığında açıklanmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde, “aile” kavramı baz alınarak, özellikle Türk Medeni Kanunu'nun ve Anayasa Mahkememizin aile anlayışları ele alınmış ayrıca, Anayasamızın 90 ncı maddesi hükmü gereğince, usulüne uygun olarak imzalanıp yürürlüğe sokulmak suretiyle iç hukuk normu hüviyetine bürünmüş olan önemli bazı

uluslararası sözleşmelerdeki aileye ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir.

İlk iki bölümde söz konusu incelemeler yapıldıktan sonra son bölümde ise, “sosyal devlet ilkesi açısından ailenin korunmasına yönelik tedbirler” başlığı altında, ailenin önemi ve korunması gereği tespit edilmiş; özellikle 1982 Anayasası’nın 41 nci maddesinde hüküm altına alınmış olan “Ailenin Korunması” ilkesi göz önüne alınarak Anayasamızın koruma altına aldığı aile konusunda açıklamalar yapılmış; Türk aile politikalarının temelini oluşturan hükümet programları ile beş yıllık kalkınma planlarında yer verilen aileyi ilgilendiren konulardan söz edilmiş; ülkemizde aileye yönelik hizmetlerde bulunan kamu kurum ve kuruluşlarından en önde gelenleri genel hatlarıyla incelendikten sonra, sosyal hizmet ve yardımlar başta olmak üzere sosyal devlet ilkesi açısından ailenin korunmasına yönelik diğer hukuksal tedbirler anlatılmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL DEVLET İLKESİ

1.1. GENEL OLARAK SOSYAL DEVLET ANLAYIŞI

1.1.1 Tanım

1982 Anayasasının “Cumhuriyetin Nitelikleri” kenar başlıklı 2 nci maddesine göre, “ Türkiye Cumhuriyeti sosyal bir (hukuk) devletidir”. Sosyal devlet ilkesi Anayasada sosyal kavramının, hukuk devleti kavramıyla birleştirilmesi ve her ikisinin değişmezlik kuralı kapsamına alınmasıyla güçlü bir ilke durumuna getirilmiştir¹.

Sosyal devlet kavramının tüm unsurlarını ihtiva edebilecek net bir tanımını yapmak kolay değildir. Özellikle yirminci yüzyılda batı demokrasilerinde ortaya çıkmış olan sosyal devlet veya refah devleti (welfare state) kavramı, devletin sosyal barışı ve sosyal adaleti sağlamak amacıyla sosyal ve ekonomik hayata aktif müdahalesini meşru ve gerekli gören bir anlayışı ifade etmektedir². “Sosyal devlet”, genellikle, “vatandaşların sosyal durumlarıyla, refahlarıyla ilgilenen, onlara asgari bir yaşama düzeyi sağlamayı ödev bilen devlet” diye de tanımlanmaktadır³. Refah devleti anlayışına göre, her vatandaş, eğitim, sağlık, konut, beslenme, gelir vb. yönlerden belirli bir standardın üstünde, kamu tarafından korunma hakkına sahiptir⁴.

Devletin sosyal yükümlülüğü, yoksulluk durumunda yardımda bulunma (sosyal yardım, sosyal güvence, mahkeme masrafları yardımı ve benzerleri) ve toplumun imtiyazlı olmayan kesiminin sosyal durumunu iyileştirme ödevi ile başlamakta ve bunun ötesinde bugün hala devlet yardımı ile yerine getirilebilen

-
- 1 Zafer Gören, “Sosyal Devlet”, Prof. Dr. Seyfullah Edis’e Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, İzmir, 2000, s. 10.
  - 2 Ergun Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara, 2009, s. 132.
  - 3 Mümtaz Soysal, 100 Soruda Anayasanın Anlamı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 154.
  - 4 Kasım Karataş, “Sosyal Refah: Kavramsal Boyutu Gelişimi ve Nitelikleri”, Prof. Dr. Sema Kut’a Armağan Yaşam Boyu Sosyal Hizmet, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, Ankara, 1999, s. 36.

edimler dahil olmak üzere en geniş anlamda yaşam güvencesini sağlamayı kapsamaktadır⁵.

Anayasamız “sosyal hukuk devleti” formülünü benimsediğinden, sosyal devleti anlatırken, aralarında Anayasal ve mecburi bir bağ olan hukuk devleti ile ilişkisinden de kısaca bahsetmekte fayda vardır.

Hukuk devleti, müdahale etmeyen devlet olmasına karşın, Sosyal devlet, toplumsal ilişkilere devlet müdahalesini isteyen bir devlettir⁶. Hukuk devleti, amacı bireyin özgürlüğü olan bir devlet sistemini tanımlarken; Sosyal devlet, amacı herkesin mutluluğu ve toplumun refahı olan bir devlet sistemini tanımlamaktadır. “ Bireysel özgürlük” ve “ Toplumun refahı” kavramları hem düşüncede hem gerçekte çeşitli bakımlardan çelişki oluşturmakta ise de, 2 nci maddedeki düzenlemesiyle Anayasamız, birbirleriyle bağdaşmaz gibi görünen bu iki kavramın “bir bütünün parçaları olmasını” şart koşmaktadır⁷. Hukuk devletinin amacı olan kişinin korunması, günümüz toplumlarında ancak sosyal devlet ilkesinin kabulüne bağlanmıştır⁸. Bizi aynı sonuca götüren insan hakları teorisi de, hakları (kişisel, siyasal, sosyal, ekonomik) birbirinin “olmazsa olmaz” şartı saymakta ve hepsinin ayırım gözetmeksizin uygulamaya taşınmasından söz etmektedir⁹.

Endüstri toplumu içinde özgür kişiliğin korunması için sosyal devlete ihtiyaç vardır. Sosyal devletin üç büyük görevi olan, sosyal yardım, sosyal koruma ve sosyal barış sayesinde ancak, endüstri toplumunun koşulları altında, hukuk devletinin kişiliğin serbestçe geliştirilmesi amacına ulaşılabilir. Sosyal devlet ile hukuk devleti arasındaki ilişkide ilkelerden birine ya da ötekine öncelik tanınmamıştır. Hukuk devleti zamanımızda ancak, aynı zamanda sosyal devlet ise

---

5 Gören, s. 6.

6 Ömer İzgi ve Zafer Gören, T.C. Anayasasının Yorumu, T.B.M.M. Basımevi, Ankara, 2002, Cilt 1, s. 53.

7 Gören, s. 21

8 Mehmet Akad, Teori ve Uygulamada Sosyal Güvenlik Hakkı, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul, 1992, s. 48.

9 Münci Kapani, Kamu Hürriyetleri, Yetkin Yayınları, Ankara, 1993, s. 6.

anlamli ve gerekleŒmesi mmkndr¹⁰.

Çağımızda bu iki ilke birbirleriyle bütünlük içinde, Anayasal koruma altına alınmıŒtır. Sosyal devlet, özünü kiŒi özgürlüğünün korunması ve devletin hukuka bağlı kılınmasında bulan hukuk devletinin toplumsal alanda bırakmıŒ olduğu boŒluđu doldurmayı amaçlayan bir devlet sistemidir¹¹.

1.1.2. Tarihsel GeliŒim

Özellikle yirminci yüzyılda Batı demokrasilerinde ortaya ıkmıŒ olan sosyal devletin¹² kökleri on dokuzuncu yüzyıla dayanmaktadır. On sekizinci yüzyılın sonları ile on dokuzuncu yüzyılın baŒlarında uygulamaya geçen hukuk devleti, insan haklarını ön plana çıkarıp, devleti hukuka bağlı kılmada baŒarılı olmuŒ ise de, kurulan bu yeni düzen sosyal ve ekonomik haklara yer vermemiŒ, baŒka bir deyiŒle, kiŒileri ekonomik alanda serbest bırakmıŒtır. Gerçi 1789 Bildirisinin ilanından hemen sonra bile, getirilen ilkelerin sosyal ve ekonomik haklarla tamamlanması gerektiğini savunanlar olmuŒ, fakat bu savunma gerekli karŒılıđı bulamamıŒtır. Ne var ki deđiŒen toplumsal koŒullar, 1789 Bildirisi ekseninde kurulan yeni düzenin yetersiz olduğu gerçeğini ortaya koymuŒtur. Nasıl ticaret devrimi burjuva sınıfını yaratmıŒsa, sanayi devrimi de iŒi sınıfını yaratmıŒtır. Bu dönemde köylüler fabrikalarda alıŒabilmek için kentlere akın etmeye baŒlamıŒlar ve bu durum iŒsizliđi artırırken, ücretleri dŒrmŒ ve alıŒma koŒullarını ktleŒtirmiŒtir. Bu arada devlet yapısı ve iŒlevi gereği olup bitenlere karıŒmayıp, pasif kalmayı yeđlemiŒtir¹³.

Liberal devlet, ekonomi dahil hiçbir alana müdahale etmeyen bir devlet modeli idi¹⁴. Bireyin mutlak özgürlüğüne inanan ve dolayısıyla sanayi devriminin doğurduğu toplumsal tezatlarla aldırmayan bu anlayıŒa karŒı getirilen eleŒtiriler,

---

10 İzgi- Gören, s. 53; Gören s. 32

11 Nihat Bulut , “Sosyal Devletin DŒnsel Temelleri ve ađdaŒ Sosyal Devlet AnlayıŒı”, Prof. Dr. Turhan Tufan Yüce’ ye Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, İzmir, 2001, s. 335.

12 Bülent Tanör ve Necmi YzbaŒıođlu, 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, Beta Yayınları, İstanbul, 2009, s. 93; zbudun, s. 123.

13 Bulut, s. 325.

14 Œeref İba, Anayasa Hukuku ve Siyasal Kurumlar, Turhan Kitabevi, Ankara, 2008, s. 77.

sosyal devletin dūşünsel ve maddi temelleri açısından nemlidirler¹⁵.

Sanayileşme, kentlileşme, proleterleşme süreçleri ile kitle örgütlenmelerinin artışıyla birlikte, 1848 devrimlerinden sonra durum değişmeye başlamıştır. 1848 devrimleri ilk sosyal hukuk ve sosyal haklar anlayışına yol açmıştır. Emekçi sınıfının mücadeleleri, sosyalist hareketin gelişmesi, daha sonra 1917 Bolşevik Devriminin etkileri ya da yarattığı ürküntü nedeniyle, Batılı devlet modeli de toplumcu, aktif, müdahaleci ve koruyucu işlevler kazanmaya başlamıştır. Klasik haklara sosyal haklar eklenmiş, klasik adalet anlayışı sosyal adalet anlayışına dönüşmeye başlamış; yasa önünde klasik eşitlik ilkesinin yetmezliği karşısında, sosyal eşitlik arayışları uç vermeye başlamıştır. Bu dönüşümlerin devlet katındaki yansıması, liberal devlet anlayışından sosyal devlet kavramına geçiştir¹⁶.

Sosyal devlet anlayışı on dokuzuncu yüz yılda hakim olan “jandarma devlet” anlayışından ayrılmaktadır¹⁷. Liberal felsefeden esinlenen jandarma devlet anlayışına göre, devletin görevleri, dışa karşı savunma, içeride güvenlik ve adalet hizmetlerinden ibarettir¹⁸. Jandarma Devlet anlayışa göre devlet bireylerin güvenliğini sağlamalı, ama onların faaliyetlerine müdahale etmemelidir. Jandarma devlet anlayışına göre, devletin ekonomik ve sosyal hayata müdahalesi sadece gereksiz değil, aynı zamanda ekonominin doğal kanunlarının işleyişini bozacağından zararlıdır da. Batı toplumlarında jandarma devlet anlayışı ortamında sanayileşme büyük ölçüde gerçekleştirilmiş, ama bunun yanında önemli sosyal sorunlar ortaya çıkmış, gelir ve servet eşitsizlikleri artmış, sınıf çatışmaları yoğunlaşmıştır. Bu durum karşısında Batı toplumları, klasik jandarma devlet anlayışını terk ederek, gerekli sosyal tedbirleri almaya başlamışlardır¹⁹.

Sosyal devletin hürriyet anlayışı, klasik liberal devletin hürriyet anlayışından oldukça farklıdır. Klasik liberal devlette sadece kişiyi devlet karşısında koruyan

---

15 Bulut, s. 325.

16 Tanör- Yüzbaşıoğlu, s. 94.

17 Özbudun, s. 132.

18 Kemal Gözler, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, Ekin Kitabevi, Bursa, 2000, s. 138; İba, s. 77.

19 Özbudun, s. 132.

hürriyetler söz konusu olup bunlara “negatif statü hakları” denilmekte iken; Sosyal devlette ise, devlete olumlu bir şeyler yapma ödevini yükleyen haklar da söz konusu olup bunlara “pozitif statü hakları” denilmektedir. Sosyal devletteki özgürleştirme anlayışına göre, kişi ancak önündeki ekonomik ve sosyal engellerin kaldırılmasıyla özgür olabilir²⁰.

Sosyal devlet “liberal devlet” anlayışından farklı olduğu kadar, “sosyalist devlet” anlayışından da uzak ve farklıdır²¹. Sosyalist devlet modelinde egemenlik belli bir sınıfın (işçi sınıfı) elinde kabul edilir²². Üretim araçları mülkiyeti esas olarak toplumun ya da devletin elindedir²³. Ekonomik hayatın düzeni serbest rekabete değil, merkezi planlamaya dayanır²⁴. Sosyal devlette ise, egemenlik halka ya da millete aittir²⁵. Üretim araçları üzerinde özel mülkiyet hakkı ve özel teşebbüs hürriyeti tanınmış, ekonomik hayatın düzeni serbest rekabete ve piyasa ekonomisi kurallarına dayandırılmıştır. Bu anlamda sosyal devleti, serbest rekabetçi kapitalist ekonomik sistemin, çağımızın şartlarına ve gereklerine uyarlanmış bir şekli olarak düşünmek yanlış olmaz²⁶.

Sosyal devlet anlayışının anayasal düzeyde kendini gösterdiği ilk siyasal belge 1848 Fransız Anayasası olmuştur²⁷. 1848’de başlayan işçi hareketinin işçi-işveren uzlaşması ile sona ermesinin ardından hazırlanan anayasa, getirdiği düzenleme ile on dokuzuncu yüzyılda ilk defa klasik hakların yanı sıra sosyal ve ekonomik haklara da yer vermiştir²⁸.

Yirminci yüzyıla gelindiğinde ise, sosyal devlet anlayışı ve ilkeleri önce Avrupa Devletlerinin Anayasalarına, ardından 1961 Anayasamıza ve sonrada 1982 Anayasamıza girmiştir. Sosyal devlet kavramı, Anayasa Hukukumuzda ilk

---

20 Gözler, s. 140.

21 Soysal, ss. 154, 155; Tanör- Yüzbaşıoğlu, s. 94; Gözübüyük, s. 159.

22 Tanör- Yüzbaşıoğlu, s. 94.

23 Tanör- Yüzbaşıoğlu, s. 94.

24 Özbudun, s. 132.

25 Tanör- Yüzbaşıoğlu, s. 94.

26 Özbudun, s. 133.

27 Bulut, s. 329.

28 Akad, s. 15.

olarak, 1961 Anayasası ile yer almıştır²⁹.

Anayasal sistemimizde 1961 Anayasasının 2 nci maddesinde, Cumhuriyetin nitelikleri tarif edilirken “Türkiye Cumhuriyeti,...sosyal bir (hukuk) devletidir” denilerek sosyal devletten bahsedilmiştir. Aynı Anayasanın 10 ncu maddesinin 2 nci fıkrasında “Devlet, kişinin temel hak ve hürriyetlerini, fert huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasi, iktisadi ve sosyal bütün engelleri kaldırır, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlar” düzenlemesi ile temel hakların korunması yönünde devlete düşen görevlere vurgu yapılmıştır.

1982 Anayasası da, 1961 Anayasası’nda olduğu gibi, gerek sosyal devlet ve sosyal adalet ilkelerine, gerekse bir sosyal ve ekonomik haklar listesine yer vermiştir³⁰.1982 Anayasasının “Cumhuriyetin Nitelikleri” kenar başlıklı 2 nci maddesinde, “Türkiye Cumhuriyeti...sosyal bir (hukuk) devletidir” hükmüyle 1961 Anayasasının 2 nci maddesine paralel bir düzenleme yapılmıştır.1961 ve 1982 Anayasalarının çeşitli maddelerinde, sosyal devlet ilkesinin prensiplerini oluşturan haklar ve ödevlere yer verilmiştir.

1982 Anayasası’nın Başlangıç Kısmının 6 ncı paragrafında “Her Türk vatandaşının bu Anayasadaki temel hak ve hürriyetlerden eşit ve sosyal adalet gereklerince yararlanarak milli kültür, medeniyet ve hukuk düzeni içinde onurlu bir hayat sürdürme ve maddi ve manevi varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu”; Devletin temel amaç ve görevleri kenar başlıklı 5 nci maddesinde “Devletin temel amaç ve görevleri... kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak, kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır” ifadelerine yer verildiği; Kanun önünde eşitlik kenar başlıklı 10 ncu maddesinde

---

29 Şeref Gözübüyük, Anayasa Hukuku, Turhan Kitabevi, Ankara, 1998, s. 159.

30 Bülent Algan, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 254.

“Herkes...ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir...Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür...Hiç bir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz...” düzenlemeleriyle Anayasamızın benimsediği sosyal devlet anlayışının çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır.

Ayrıca, 1982 Anayasasının İkinci Kısım İkinci Bölümünde “Kişinin Hak ve Ödevleri” kenar başlığı altında yer alan (madde 35) mülkiyet hakkı; aynı Kısım Üçüncü Bölümde “Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler” kenar başlığı altında düzenlenmiş olan (madde 41) ailenin korunması, (madde 42) eğitim ve öğretim hakkı ve ödevi, (madde 43) kıyılardan yararlanma, (madde 44) toprak mülkiyeti, (madde 46) kamulaştırma, (madde 47) devletleştirme ve özelleştirme, (madde 48) çalışma ve sözleşme hürriyeti, (madde 49) çalışma hakkı ve ödevi, (madde 50) çalışma şartları ve dinlenme hakkı, (madde 51) sendika kurma hakkı, (madde 53) toplu iş sözleşmesi hakkı, (madde 54) grev hakkı ve lokavt, (madde 55) ücrette adalet sağlanması, (madde 56) sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması, (madde 57) konut hakkı, (madde 60) sosyal güvenlik hakkı; Dördüncü Kısım İkinci Bölümde düzenlenen “Ekonomik Hükümler” adı altında toplanan (madde 166) planlama, (madde 167) piyasaların denetimi ve dış ticaretin düzenlenmesi, (madde 168) tabii servetlerin ve kaynakların aranması ve işletilmesi, (madde 169) ormanların korunması ve geliştirilmesi, (madde 170) orman köylüsünün korunması, (madde 171) kooperatifçiliğin geliştirilmesi, (madde 172) tüketicinin korunması, (madde 173) esnaf ve sanatkarların korunması düzenlemeleri sosyal devlet anlayışının bir gereği olarak kabul edilmiş haklardır.

Bütün bu düzenlemelere rağmen, 1982 Anayasasının 1961 Anayasasına oranla daha az sosyal bir karakter taşıdığı söylenebilir. 1982 Anayasasının devletin görevlerini belirleyen “hazırlamaya çalışmak” (madde 5) şeklindeki utangaç ibare, 1961 Anayasasında “hazırlar” (madde 10/2) buyruğu şeklinde düzenlenmiş idi. Öte yandan sendikal faaliyetler, sendikalaşma hakkı ve grev de daha dar tutulmuştur. Ayrıca, kamulaştırma ve devletleştirme işlemleri yoluyla müdahale olanakları daraltılmıştır³¹.

---

31 Tanör- Yüzbaşıoğlu, s. 96.

1.1.3. Anayasa Mahkemesi'nin Sosyal Devlet Anlayışı

Anayasa Mahkemesi, 1961 Anayasası döneminden bugüne kadar verdiği pek çok kararında hukuk devleti ve sosyal devlet unsurlarını birlikte ele alarak, “sosyal hukuk devleti” kavramına sık sık vurgu yapmıştır. Örneğin, 18.02.1985 tarihli 1984/9 Esas 1985/4 Karar sayılı kararında Anayasa Mahkemesi, “...Sosyal hukuk devleti, insan hak ve hürriyetlerine saygı gösteren, ferdin huzur ve refahını gerçekleştiren ve teminat altına alan, kişi ile toplum arasında denge kuran, emek ve sermaye ilişkilerini dengeli olarak düzenleyen, özel teşebbüsün güvenlik ve kararlılık içinde çalışmasını sağlayan, çalışanların insanca yaşaması ve çalışma hayatının kararlılık içinde gelişmesi için sosyal, iktisadi ve mali tedbirler olarak çalışanları koruyan, işsizliği önleyici ve milli gelirin adaletle uygun biçimde dağılmasını sağlayıcı tedbirler alan, adaletli bir hukuk düzeni kuran ve bunu devam ettirmeye kendini yükümlü sayan, hukuka bağlı, kararlılık içinde ve gerçekçi bir özgürlük rejimini uygulayan devlettir...” tanımlamasını yapmıştır. Hukuk devleti ve sosyal devlet unsurlarını bir arada değerlendiren bu tanımda, salt sosyal devlete özgü olarak, emek-sermaye dengesi, çalışanların insanca yaşaması, işsizliğin önlenmesi ve milli gelirin adaletli dağılımı unsurları göze çarpmaktadır³².

21.10.1986 tarihli 1986/16 Esas 1986/ 25 Karar sayılı kararında, devletin amaç ve görevleri arasında insanın maddesel ve ruhsal varlığının gelişmesi için gerekli koşulları hazırlamaya çalışmak, kişiyi mutlu kılmak, onların yaşam mücadelesini kolaylaştırmak, insan onuruna uygun bir ortam içinde yaşamalarını sağlamak gibi konuların yer aldığını belirtmiştir.

26.10.1988 tarihli 1988/19 Esas, 1988/33 Karar sayılı kararında ise sosyal hukuk devletini şu şekilde tanımlamıştır: “...Sosyal hukuk devleti, güçsüzleri güçlüler karşısında koruyarak gerçek eşitliği yani sosyal adaleti ve toplumsal dengeyi sağlamakla yükümlü devlet demektir. Çağdaş devlet anlayışı, sosyal

---

32 Özbudun, s. 134.

hukuk devletinin, tüm kurumlarıyla Anayasa'nın sözüne ve ruhuna uygun biçimde kurulmasını gerekli kılar. Hukuk devletinin amaç edindiği kişinin korunması, toplumda sosyal güvenliğin ve sosyal adaletin sağlanması yoluyla gerçekleştirilebilir...Anayasa'nın Cumhuriyetin nitelikleri arasında yer verdiği sosyal hukuk devletinin dayanaklarından birini oluşturan sosyal güvenlik kavramının içerdiği temel esas ve ilkeler uyarınca toplumda yoksul ve muhtaç insanlara Devletçe yardım edilerek onlara insan onuruna yaraşır asgari yaşam düzeyi sağlanması, böylece, sosyal adaletin ve sosyal devlet ilkelerinin gerçekleşmesine elverişli ortamın yaratılması gerekir...”.

Anayasa Mahkemesi'nin 15.12.2006 tarihli 2006/111 Esas 2006/112 Karar sayılı kararında “sosyal hukuk devleti” nin pek çok ögesine yer verilerek şöyle denilmiştir: “...Anayasa'nın 2 nci maddesine göre, Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devletidir. Bu maddede nitelikleri belirtilen sosyal hukuk devleti, insan haklarına dayanan, kişilerin huzur, refah ve mutluluk içinde yaşamalarını güvence altına alan, kişi hak ve özgürlükleriyle kamu yararı arasında adil bir denge kurabilen, çalışma hayatını geliştirmek ve ekonomik önlemler alarak çalışanlarını koruyan, onların insan onuruna uygun hayat sürdürmelerini sağlayan, milli gelirin adalete uygun biçimde dağıtılması için gereken önlemleri alan, sosyal güvenlik hakkını yaşama geçirebilen, güçsüzleri güçlüler karşısında koruyarak sosyal adaleti ve toplumsal dengeleri gözetken devlettir. Çağdaş devlet anlayışı sosyal hukuk devletinin tüm kurum ve kurallarıyla Anayasa'nın özüne ve ruhuna uygun biçimde kurularak işletilmesini, bu yolla bireylerin refah, huzur ve mutluluğunun sağlanmasını gerekli kılar.

Sosyal hukuk devletinin somut göstergelerinden biri olan sosyal güvenlik hakkının yer aldığı, Anayasa'nın 60 ncı maddesinde, “Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar” denilmektedir.

Sosyal güvenlik, bireylerin istek ve iradeleri dışında oluşan sosyal risklerin, kendilerinin ve geçindirmekle yükümlü oldukları kişilerin üzerindeki gelir azaltıcı ve harcama artırıcı etkilerini en aza indirmek, ayrıca sağlıklı ve asgari hayat standardını güvence altına alabilmektir. Bu güvencenin gerçekleştirilebilmesi için sosyal güvenlik kuruluşları oluşturularak, kişilerin yaşlılık, hastalık, malullük, kaza ve ölüm gibi sosyal risklere karşı asgari yaşam düzeylerinin korunması amaçlanmaktadır.

Anayasa'nın 5 nci maddesinde, "İnsanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli koşulları hazırlamaya çalışmak" devletin temel amaç ve görevleri arasında sayılmış olup, bu kapsam içinde kişileri mutlu kılmak, onların hayat mücadelesini kolaylaştırmak, insan haysiyetine yaraşır onurlu bir hayat sürdürmelerini sağlamak gibi hususların da yer aldığı kuşkusuzdur.

Kişilere sağlanan bu anayasal güvencelerin yaşama geçirilebilmesi için Devlet tüm çalışanlara sosyal güvenlik hakkını sağlamak ve bunun için gerekli önlemleri almakla yükümlüdür..."

Yüce Mahkeme'nin 21.02.2008 tarihli ve 2005/10 Esas, 2008/63 Karar sayılı kararında "sosyal hukuk devleti" tabirinden neler anlaşılması gerektiği özetlenerek: "...1982 Anayasasının 2 nci maddesinde 'sosyal bir hukuk devleti' olma, Türkiye Cumhuriyeti'nin nitelikleri arasında sayılmıştır. Başlangıç bölümünde Türk vatandaşının, onurlu bir hayat sürdürme ve maddi ve manevi varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu vurgulanmış, herkesin maddi ve manevi varlığını geliştirme ve koruma hakkına sahip olduğu 17 nci maddede yinelenmiştir. Bireyler açısından getirilen bu hak, 5 inci madde ile devlete görev olarak verilmiştir. Bu maddeye göre; kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmak devletin temel amacı ve görevidir. Anayasa Mahkemesinin 12.11.1991 tarih ve E.1991/7, K.1991/143 sayılı kararında "Anayasanın 2 nci maddesinde aynı zamanda

“sosyal devlet” ilkesinden de söz edilmektedir. Bu ilke, kişinin doğuştan sahip olduğu onurlu bir yaşam sürdürme, maddi ve manevi varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisini kullanmasını sağlar. Sosyal devletin görevi, güçsüzleri koruyarak sosyal adaleti, sosyal refahı ve sosyal güvenliği sağlamaktır” denilmiştir. Anayasa Mahkemesinin bu kararından da anlaşılacağı üzere, Anayasanın 5 inci ve 17 nci maddelerinde yer alan kuralların dayandığı temel ilke, kişilerin devletçe her türlü zarardan korunmaları gereği ve bu gereğin devlete ait bir görev olma olgusudur...” ifadelerine yer verilmiştir.

Anayasa Mahkemesi'nin sosyal devlet anlayışına atıf yapan kararlarının çoğunluğu irdelendiğinde, sosyal devletten bahsedilirken mutlaka hukuk devleti ilkesine de değinildiği, bu iki ilkenin birbirinden ayrılmaz bir bütün olarak ele alındığı gözlemlenmiştir.

1.2. SOSYAL DEVLETİ GERÇEKLEŞTİRMEYE YÖNELİK TEDBİRLER

Sosyal devleti gerçekleştirmeye yönelik tedbirleri ve araçları iki ana grupta toplayarak açıklayabiliriz³³:

1.2.1. Herkese İnsan Onuruna Yaraşan Asgari Bir Yaşam Düzeyi Sağlamaya Yönelik Tedbirler: Sosyal Haklar

Sosyal devletin temel amaçlarından birisi, herkese insan onuruna yaraşan asgari bir yaşam düzeyi sağlamaktır³⁴. Böyle bir yaşam düzeyi sağlamak için en azından, çalışma hakkı, adil ücret hakkı, sosyal güvenlik hakkı, konut hakkı, sağlık hakkı ile eğitim hakkının tanınması ve gerçekleştirilmesi gerekmektedir³⁵.

---

33 Bkz. Özbudun, ss. 139-147 ve Gözler, ss. 143-147.

34 Özbudun, s. 139.

35 Gözler, s. 144.

1.2.1.1. Çalışma Hakkı

Kişilere insan onuruna yaraşan asgari bir yaşam düzeyini sağlayabilmek için, her şeyden önce, herkese çalışma imkanının sağlanması gerekir³⁶. İşsiz insanların insan onuruna yaraşan asgari bir yaşam düzeyini sürdürmeleri mümkün değildir.

1982 Anayasasının “Çalışma hakkı ve ödevi” kenar başlıklı 49’uncu maddesinde çalışma hakkı düzenlenmiştir. Bu maddeye göre, “Çalışma, herkesin hakkı ve ödevidir. Devlet, çalışanların hayat seviyesini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları korumak, çalışmayı desteklemek, işsizliği önlemeye elverişli ekonomik bir ortam yaratmak ve çalışma barışını sağlamak için gerekli tedbirleri alır”. Anayasa’nın 49. maddesinde çalışma hakkı, devletin de olumlu edimler üstlenmesi gereken sosyal ve ekonomik bir hak olarak ele alınmıştır³⁷. Çalışmayı desteklemek ve işsizliği önlemeye elverişli ekonomik bir ortam yaratmak devletin ödevleri arasında sayılmıştır³⁸.

Anayasa Mahkemesi, 29.11.1990 tarihli 1990/30 Esas 1990/31 Karar sayılı kararında çalışma hakkının “bütün insanların vazgeçilmez hakkı” olduğunu kabul ederek, şu değerlendirmelere yer vermiştir: “...Anayasa’nın 49 ncu maddesinin birinci fıkrasında: “Çalışma herkesin hakkı ve ödevidir” denilmektedir. Madde, Anayasa’nın “Temel haklar ve ödevler” başlığını taşıyan İkinci Kısım’ının “Sosyal haklar ve ödevler” bölümünde yer almakta olup kişinin en önemli temel haklarından birini oluşturmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti tarafından da 3232 sayılı Yasa’yla kabul edilmiş olan “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi” nin 11/1 maddesinde taraf Devletlerin, kadın erkek eşitliği esasına dayanarak erkeklerle eşit haklara sahip olmalarını sağlamak için aşağıda belirtilen konularda kadınlara karşı ayrımı önleyen bütün uygun tedbirleri almaları öngörülmüştür: a) Bütün insanların vazgeçilmez hakkı olan çalışma hakkı...3581 sayılı Yasa’yla katılmış olduğumuz Avrupa Sosyal Şartı’nda... çalışma hayatında kadın erkek eşitliği temeline dayalı hükümler

---

36 Özbudun, s. 139.

37 Algan, s. 261.

38 Özbudun, s. 139.

bulunmaktadır. Sözleşme'nin başlangıç kısmında: “Sosyal haklardan yararlanmanın ırk, renk, cinsiyet ...ayrımı yapılmaksızın güvence altına alınması” gereği belirtilmekte; I. Bölümün 14 ncü maddesi “Herkes sosyal refah hizmetlerinden faydalanma hakkına sahiptir”... II. Bölüm, 1 nci madde de çalışma hakkının etkin kullanımını sağlamak üzere taraf devletlerin, işçinin serbestçe girdiği bir meslekte hayatını kazanma, ücretsiz iş bulma hizmetlerini sağlamayı ve uygun mesleğe yöneltmeyi taahhüt ettiklerini açıklamakta; 4 ncü maddenin 3 ncü bendinde ise “kadın ve erkek işçilerin eşit iş için eşit ücrete hak sahibi oldukları” vurgulanmak suretiyle...çalışanlar için eşit koşullar getirilmesi amaçlanmaktadır...”.

1.2.1.2. Adil Ücret Hakkı.

Devletin kişilere iş imkanları sağlaması tek başına yeterli değildir. Diğer yandan çalışan insanların, insan onuruna yaraşan asgari bir yaşam düzeyi içinde yaşayabilmeleri için adil bir ücret elde etmeleri de gerekir³⁹.

Yukarıda değindiğimiz çalışma hakkının ekonomik ve sosyal boyutu birbirinden ayrılamaz. Çalışma hakkının ekonomik boyutu, çalışmanın bir ücret karşılığında yapılmasıdır. Anayasamız çalışanların ücret hakkını “Ücrette adalet sağlanması” kenar başlıklı 55 nci maddesinde düzenlemiştir. Bu maddeye göre, “Ücret emeğin karşılığıdır. Devlet, çalışanların yaptıkları işe uygun adaletli bir ücret elde etmeleri ve diğer sosyal yardımlardan yararlanmaları için gerekli tedbirleri alır. Asgari ücretin tespitinde çalışanların geçim şartları ile ülkenin ekonomik ve sosyal durumu da göz önünde bulundurulur“. İşte Anayasamızın 55 nci maddesinde yer verilen emeğin karşılığı olan bu ücretin, harcanan emekle orantılı, adil, refahı ya da en azından geçimi sağlamaya yeterli, aynı işi yapan diğer çalışanların ücretleriyle de orantılı olması beklenir⁴⁰.

---

39 Gözler, s. 144.

40 Algan, s. 263.

Ücrette adaletin sağlanması önemli araçlarından biri de “asgari ücret” belirlenmesi uygulamasıdır. Asgari ücret, çalışanlar bakımından da talep edilebilecek bir “hak” niteliğindedir. Bu hak, kimsenin asgari ücretten daha az bir ücretle çalıştırılmamasını güvence altına alır ve aynı zamanda sözleşme özgürlüğüne sosyal amaçla getirilmiş bir sınırlamadır. Ancak asgari ücret belirlenmesinin gerçek bir güvence sağlayabilmesinin ön koşulu, bu ücretin çalışanın ve ailesinin asgari geçim koşullarını sağlayabilecek, ya da insan onuruna uygun koşullarda yaşam sürmesine elverecek düzeyde olmasıdır⁴¹.

Anayasa Mahkemesi, yukarıda değinilen, 29.11.1990 tarihli 1990/30 Esas 1990/31 Karar sayılı kararında, Avrupa Sosyal Şartı’nın II. Bölüm, 4 ncü maddenin 3 ncü bendindeki “kadın ve erkek işçilerin eşit iş için eşit ücrete hak sahibi oldukları”na ilişkin düzenlemeye yollama yapmak suretiyle adil ve eşit ücret hakkına dikkat çekmiştir.

1.2.1.3. Sosyal Güvenlik Hakkı

Çalışan ve yeterli (adil) ücret alan insanları, gelecekte yaşlılık, hastalık, sakatlık, işsizlik gibi sebeplerle çalışamayacak duruma düştiklerinde koruyabilmek adına sosyal güvenlik haklarının tanınmış ve gerçekleştirilmiş olması gerekir. Aksi takdirde çalışırken insanca yaşayan kişiler, yaşlılık, hastalık, sakatlık, işsizlik gibi sebeplerle insanca yaşam düzeylerini kaybederler⁴².

Sosyal güvenlik hakkı Anayasanın 60 ncü maddesinde tanınmıştır: “ Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar “. “Sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gerekenler” ise 61 ncü maddede şu şekilde düzenlenmiştir: “Devlet, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleriyle, malul ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlar. Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır. Yaşlılar, Devletçe korunur. Yaşlılara Devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve

---

41 Algan, s. 263.

42 Gözler, s. 144.

kolaylıklar kanunla düzenlenir. Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır. Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur”.

Anayasa Mahkemesi'nin çeşitli kararlarında sosyal güvenlik hakkının, temel insan hakları arasında sayıldığı belirtilmiştir. Örneğin, 17.01.1991 tarihli 1990/27 Esas 1991/2 Karar sayılı kararında sosyal güvenlik hakkının Uluslararası belgelerle de güvence altına alınmış temel bir insan hakkı olduğuna şu açıklamalarla vurgu yapılmıştır: “...İnsanların yarınlarından emin olma düşüncesi sosyal güvenlik kuruluşlarına olan gereksinimi doğurmuştur. Çağdaş hukuk sistemleri “sosyal güvenlik” deyimini “sosyal risk” olarak belirtilen kimi tehlikelere karşı kişileri güvenceye almak görevini taşıyan kuruluşlar olarak tanımlamaktadır. Ayrıca, kişilerin “ekonomik güvencelerini” sağlayan önlemler olarak da düşünülebilir. Sosyal güvenlik, uluslararası hukuk belgelerinde ve çağdaş Anayasalarda temel bir hak niteliğinde görülerek “ekonomik ve sosyal haklar” bölümünde düzenlenmiştir. Toplumun tüm bireylerim kapsamına alma çabalarının bir sonucu olarak sosyal güvenlik, temel bir insanlık hakkı görünümü kazanmıştır. Uluslararası kurallar açısından da incelendiği zaman sosyal güvenlik hakkının temel bir insanlık hakkı olduğu görülmektedir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 10 Aralık 1948 de kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 22 nci maddesi “Her kişinin toplumun üyesi olarak sosyal güvenlik hakkına sahip olduğu” ilkesini koyduktan sonra, bu hakkın gelişiminin ulusal ve uluslararası işbirliği ile sağlanabileceğini vurgulamıştır...”.

Aynı Mahkemenin daha güncel tarihli yeni kararlarından olan 15.12.2006 tarihli 2006/111 Esas 2006/112 Karar sayılı kararında “...Sosyal hukuk devletinin somut göstergelerinden biri olan sosyal güvenlik hakkının yer aldığı, Anayasa'nın 60 ncı maddesinde, “Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar” denilmektedir. Sosyal güvenlik, bireylerin istek ve iradeleri dışında oluşan sosyal risklerin, kendilerinin ve geçindirmekle yükümlü oldukları kişilerin üzerindeki gelir azaltıcı ve harcama artırıcı etkilerini en aza indirmek, ayrıca sağlıklı ve

asgari hayat standardını güvence altına alabilmektir. Bu güvencenin gerçekleştirilebilmesi için sosyal güvenlik kuruluşları oluşturularak, kişilerin yaşlılık, hastalık, malullük, kaza ve ölüm gibi sosyal risklere karşı asgari yaşam düzeylerinin korunması amaçlanmaktadır. Anayasa'nın 5 nci maddesinde, "İnsanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli koşulları hazırlamaya çalışmak" devletın temel amaç ve görevleri arasında sayılmış olup, bu kapsam içinde kişileri mutlu kılmak, onların hayat mücadelesini kolaylaştırmak, insan haysiyetine yaraşır onurlu bir hayat sürdürmelerini sağlamak gibi hususların da yer aldığı kuşkusuzdur. Kişilere sağlanan bu anayasal güvencelerin yaşama geçirilebilmesi için Devlet tüm çalışanlara sosyal güvenlik hakkını sağlamak ve bunun için gerekli önlemleri almakla yükümlüdür. Ancak, bu doğrultuda düzenlemeler yapılırken, sosyal güvenlik hakkından yararlanacak olanların hukuksal konumları gözetilerek aynı statüde bulunmayanların bu statülerinin gerekli kıldığı kurallara bağlı tutulmaları Anayasa'nın 10 ncu maddesinde belirtilen kanun önünde eşitlik ilkesinin doğal bir sonucudur..." denilmiştir.

Yüce Mahkeme'nin 29.05.2008 tarihli 2002/45 Esas 2008/109 Karar sayılı kararında "...Anayasa'nın 60 nci maddesinde "Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir" denilmektedir. Buna göre Devlet, bireylere gelecekte karşılaşacakları sosyal riskler karşısında yoksulluğa düşmemeleri için asgarî ölçüde bir yaşam düzeyi sağlamakla yükümlüdür. Bu yükümlülük, sosyal sigorta kuruluşlarınca, kendi kuralları çerçevesinde gerçekleştirilir ve yerine getirilir. Sosyal güvenlik, her şeyden önce, herhangi bir nedenle kısmen ya da tamamen çalışamayanlara ve bu nedenle gelir kaybına uğrayarak muhtaç duruma düşenlere, insan onuruna yaraşır asgari bir hayat sürmeleri için gerekli olan gelirin sağlanmasını öngörür. Sosyal güvenlik, ekonomik yönden güçsüzleri, insanca yaşamak için yeterli geliri olmayanları koruyup kollar..." diyerek, 1982 Anayasasının benimsemiş olduğu sosyal güvenlik hakkını açıklamıştır.

Anayasa Mahkemesi'nin çeşitli kararlarında da belirtildiği gibi⁴³ sosyal güvenlik hakkının tanınmasının amacı, bireylere yaşlılık, hastalık, kaza, ölüm ve sakatlık gibi sosyal riskler karşısında asgari ölçüde bir yaşam düzeyi sağlamaktır. Anayasamızda, kural olarak, devlete, hiçbir karşılık beklemezsin bireylere bu hakkı sağlamak biçiminde bir görev yüklenmiş değildir. Bireylerin sosyal güvenlik hakkından yararlanmaları, ancak kendilerinin sisteme katılımı ve katkısı ile gerçekleşebilecektir⁴⁴.

1.2.1.4. Konut Hakkı

Bir insanın, insan onuruna yaraşan asgari bir yaşam düzeyi içinde yaşayabilmesi için gerekli diğer bir koşul da bir konutunun olmasıdır⁴⁵.

Anayasamız konut hakkını 57 nci maddesinde şu şekilde düzenlemiştir: “Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeterek bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekler”.

Konut hakkı ile asıl olarak ulaşılmak istenen amaç, kişilerin asgari koşullara sahip konut (barınma) gereksinimlerinin karşılanmasıdır. Devlet açısından bakıldığında konut hakkı, devletin herkese konut sağlaması zorunluluğu anlamına gelmemektedir. Bu bağlamda devletin yapması gereken, kişilerin konut sahibi olmalarını kolaylaştırıcı önlemler almak olarak özetlenebilir. Ucuz kredi sağlanması, devlet tarafından ucuz konut üretilmesi ve konut üretilmesine yönelik özel girişimlerin desteklenmesi, akla gelen yöntemler olabilir⁴⁶.

Anayasa Mahkemesi, 08.12.2004 tarihli 2004/ 61 Esas 2004/123 Karar sayılı kararında konut hakkı için şu ifadelerle yer vermiştir:“...Anayasa, kişinin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamayı Devletin temel amaç ve

---

43 Bkz. Anayasa Mahkemesi'nin 26.10.1988 tarihli 1988/19 Esas 1988-33 Karar; 18.11.1993 tarihli 1993/17 Esas 1993/41 Karar sayılı kararları.

44 Algan, s. 271.

45 Gözler, s. 144.

46 Algan, s. 269.

görevleri arasında saymıştır. Nitekim, Anayasa'nın Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler Bölümünün Konut Hakkı ile ilgili 57 nci maddesinde Devlete, şehirlerin özellikleri ve şartlarını gözeterek bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alma ve toplu konut teşebbüslerini destekleme görevi verilmiştir. Toplu Konut İdaresi, ülkenin konut sorununu çözmek için kurulmuştur. Gecekondu dönüşüm projesi de konut sorununu çözmeye yöneliktir...Ülkenin konut sorununu çözmek üzere kurulan Toplu Konut İdaresi Başkanlığı'na, gecekondu dönüşüm projesi uygulanacak alanlarla, toplu konut alanlarında çevre ve imar bütünlüğünü bozmayacak şekilde imar planı yapma yetkisinin verilmesi sosyal devletin gereğidir...”.

1.2.1.5. Sağlık Hakkı

Bir insanın, insan onuruna yaraşan asgari bir yaşam düzeyi içinde yaşayabilmesi için gerekli diğer bir koşul da hastalandığında tedavi olabilmesidir⁴⁷.

1982 Anayasası'nın “Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler” başlıklı İkinci Kısım Üçüncü Bölümünde yer edinmiş olan sağlık hakkı 56 ncı maddede düzenlemiştir. “Sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması” kenar başlıklı bu maddeye göre, “Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir... Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler. Devlet, bu görevini kamu ve özel kesimlerdeki sağlık ve sosyal kurumlarından yararlanarak, onları denetleyerek yerine getirir. Sağlık hizmetlerinin yaygın bir şekilde yerine getirilmesi için kanunla genel sağlık sigortası kurulabilir”.

Anayasa'nın 56 ncı maddesi, bireylerin sağlık hakkına sahip olduğunu açıkça ilan eden bir düzenleme biçimini benimsememiştir. Oldukça önemli bir sosyal hak olan, sosyal haklara ilişkin uluslararası sözleşmelerde kendisine mutlaka yer

---

47 Gözler, s. 145.

bulan ve gerek insan onuruyla, gerekse doğrudan doğruya yaşama hakkıyla ilişkili görülebilen sağlık hakkının ayrı bir maddede bağımsız bir hak olarak değil de, bir şekilde bu hakla ilişkilendirilen sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı ile birlikte düzenlenmiş olması ilginçtir⁴⁸.

Anayasa Mahkemesi, 21.02.2008 tarihli 2005/10 Esas 2008/163 Karar sayılı kararında sağlık hakkını incelerken: "...Anayasa'nın, 2 nci, 5 nci, 17 nci ve 56 ncı maddeleriyle kişilere, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme ve hayatını beden ve ruh sağlığı içinde sürdürebilme hakkı tanınmış ve Devlete de, herkesin maddi ve manevi varlığını geliştirmesi için gerekli şartları hazırlama, kişilerin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlama görevi verilmiştir. Kişilerin maddi ve manevi varlıklarını geliştirilebilmelerinin, mutlu ve huzurlu olabilmelerinin başlıca şartı, ihtiyaç duydukları anda sağlık hizmetlerine ulaşım ihtiyacı duydukları oranda bu hizmetlerden yararlanabilmeleridir. Devlet için bir görev ve kişiler için de bir hak olan bu amacın gerçekleştirilmesinde, bu haktan yararlanmayı zorlaştırıcı ya da zayıflatıcı düzenlemeler Anayasa'ya aykırı düşer..." ifadelerini kullanmıştır.

1.2.1.6.Eğitim Hakkı.

İnsan haysiyetine yakışır bir hayat, insan haysiyetine yakışır bir konutta, sağlık içinde yaşama ihtiyacının ve asgari kültürel ihtiyaçlarının tatminini de içine alır⁴⁹. Bir insanın, insan onuruna yaraşan asgari bir yaşam düzeyi içinde yaşayabilmesi için, minimum bir eğitim ve öğrenim sahibi olması gerekir⁵⁰.

Anayasamızda eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi 42 nci maddede şu şekilde düzenlenmiştir: "Kimse, eğitim ve öğrenim haklarından yoksun bırakılamaz... İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır... Devlet, maddi imkanlardan yoksun başarılı öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli

---

48 Algan, s. 267.

49 Özbudun, s. 140.

50 Gözler, s. 145.

yardımları yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır”.

Anayasa'nın 42 nci maddesine göre eğitim hakkı, öğrenim hakkıyla birlikte, belirli ilkelere bağlı olarak yürütülmesi gereken ve devlete çeşitli olumlu edimler yükleyen bir hak olduğu gibi; aynı zamanda da bir ödevdir. Eğitim ve öğrenimin bireyler bakımından bir ödev olması ise, en az belirli bir düzeydeki eğitimin anayasayla zorunlu hale getirilmesiyle somutlaşır. 1982 Anayasası'nda da, ilköğretimin tüm yurttaşlar için zorunlu olduğu kesin bir dille hükme bağlanmıştır (m. 42/5)⁵¹.

Anayasa Mahkemesi'nin 15.05.2008 tarihli 2004/1 Esas 2008/106 Karar sayılı kararında“...Anayasa'nın 42 nci maddesinin... gerekçesinde de, öğrenim hakkının genel ve sosyal bir hak olarak nitelendirildiği, bu hakkın temel gerçekleşme yerinin ilköğretim olması nedeniyle zorunlu kılındığı, öğrenim ve öğretimin, fert bakımından hak olarak tanınırken devlet bakımından başta gelen ödevlerden sayıldığı, Devletin eğitim ve öğretimin yapılmasını sağlarken muhtevasını da denetleyeceği, bu denetimin çerçevesinin eğitim ve öğretime katılanların tümünün Anayasaya sadakatini temin etmek olduğu... ifade edilmiştir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 26 ncı maddesinde, “...Eğitim, insan şahsiyetinin tam gelişmesini ve insan haklarıyla ana hürriyetlerine saygının kuvvetlenmesini hedef almalıdır” denilmiştir. Ekonomik, Sosyal, kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesinin 13 ncü, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesine Ek 1 nci Protokolün 2 nci, Avrupa Sosyal Şartının 9 ncu ve 10 ncu maddelerinde de eğitim hakkı ve kapsamıyla ilgili düzenlemeler yer almaktadır... Eğitim, kişiyi akli, duyguları ve davranışlarıyla bir bütün olarak ele alan bir oluşturma ve yönlendirme süreci; öğretim ise öğrenmenin gerçekleşmesi ve bireyde istenen davranışların gelişmesi için uygulanan süreçlerin tümüdür...” denildiğinden, eğitim hakkının da, diğer sosyal haklar gibi, Anayasada ve Uluslararası Belgelerde koruma altına alındığını anlıyoruz.

---

51 Algan, ss. 264, 265.

1.2.2. Gelir ve Servet Farklılıklarının Azaltılmasına Yönelik Tedbirler

1.2.2.1. Vergi Adaleti

Çağdaş sosyal devlette gelir ve servet eşitsizliklerini azaltmada en önemli rolü, vergi politikaları oynamaktadır⁵².

Anayasamızın “Vergi ödevi” kenar başlıklı 73 ncü maddesine göre, “Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür. Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır”. Bu ilke, Türk vergi sisteminde “artan oranlı vergi “ denilen yöntemle gerçekleştirilmektedir⁵³. Bu yöntemle göre, yüksek gelir tabakalarından yüksek oranlarda, düşük gelir tabakalarından ise düşük oranlarda vergi alınır⁵⁴. Bu şekilde bir yandan, gelir ve servet eşitsizliklerinin azaltılmasına çalışılırken, diğer yandan da bu sistemle elde edilen vergi gelirlerinin bir bölümünün, daha çok düşük gelirli grupların yararlanacağı bazı sosyal nitelikli kamu hizmetlerinde kullanılması yolu ile düşük gelir gruplarına da insan onuruna yaraşan bir hayat düzeyi sağlanmaya çalışılır⁵⁵.

Anayasa Mahkemesi'nin 20.03.2008 tarihli 2004/94 Esas 2008/83 Karar sayılı kararında, Anayasa madde 73 ile ilgili şu açıklamalar yapılmıştır: “...Anayasa'nın 73 ncü maddesinin birinci ve ikinci fıkralarında, “Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür. Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır” denilmiştir. Verginin mali güce göre alınması ve genelliği ilkeleriyle vergilendirmede eşitlik ve adaletin gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Ekonomi ve vergi hukuku alanında mali güce ilişkin göstergelerin gelir, sermaye ve harcamalar olduğu kabul edilmektedir. Mali güç, ödeme gücünün kaynağı, dayanağı, nedeni ve varlık koşuludur. Yasa koyucunun vergilendirmede, kişilerin

---

52 Özbudun, s. 141.

53 Gözler, s. 146.

54 Gözler, s. 146.

55 Özbudun, s. 141.

sahip olduğu ekonomik değer ile mali güçlerini göz önünde bulundurması gerekir. Vergide genellik ilkesi, herhangi bir ayırım yapılmaksızın mali gücü olan herkesin vergi yüküne katılmasını ve vergi ödemesini ifade eder. Mali güce göre vergilendirme, verginin, yükümlülerin ekonomik ve kişisel durumlarına göre alınmasıdır. Bu ilke, aynı zamanda vergide eşitlik ilkesinin uygulama aracı olup, mali gücü fazla olanın mali gücü az olana göre daha fazla vergi ödemesini gerektirir. Vergide eşitlik ilkesi ise mali gücü aynı olanlardan aynı, farklı olanlardan ise farklı oranda vergi alınması esasına dayanır. Diğer bir anlatımla, yükümlülerin genel vergi yüküne kendi ödeme glerine göre katılmalarını ifade eder. Herkes tarafından yerine getirilmesi gereken bir yükümlülük olarak kabul edilen ve Devletin kamusal gereksinimlerini karşılaması için egemenlik gücüne dayanarak tek taraflı iradesiyle kişilere yüklediği bir kamu alacağı şeklinde tanımlanan verginin, anayasal sınırlar içinde salınıp toplanması zorunluluğu açıktır. Vergi hukukunda, vergi olgusunun niteliklerini oluşturan yasal düzenlemelerde Anayasa'nın bu konudaki ilkelerinin özenle göz önünde tutulması gerekir. Bu anlamda, Devletin vergilendirme yetkisi vergide yasallık, mali güç ve genellik gibi kimi anayasal ilkelerle sınırlandırılmıştır. Buna göre vergi, Anayasa'nın öngördüğü ilkeleri gözetecek şekilde kanunla düzenlenmeli ve doğal olarak vergide eşitlik ilkesinin uygulama aracı olan mali gücü de yansıtmalıdır. Vergi tekniği, vergi adaletini yansıtmadıka, maliye politikasının sosyal amacını gerçekleştiremez...”.

1.2.2.2. Toprak Reformu

Servet ve gelir eşitsizliklerinin temelinde toprak mülkiyetindeki eşitsizlikler yatabilir⁵⁶. Anayasamızın “Toprak mülkiyeti” kenar başlığı altında düzenlenen 44 nc maddesinde, “ Devlet ... topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçilikle uğraşan köylüye toprak sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri alır” denilmektedir.

---

56 Gözler, s. 147.

Topraksız ya da yeterli toprağı olmayan çiftçilikle uğraşan köylülere toprak sağlanmasının, köylünün ekonomik yönden güçlenmesini sağlamak, köylerden kentlere göçü önlemek ve tarımsal üretimin artmasını sağlamak gibi amaçlarla yapıldığı söylenebilir. Devlet bunu kendi tasarrufu altındaki arazileri çiftçilerin kullanımına açarak yapabileceği gibi, kamulaştırma yoluyla özel kişilerden elde edilen toprakları kullanıma açarak da yapabilir. Toprak reformu, Devletin bu yollarla köylülere toprak dağıtmasının yanında, ekonomik yönden bağımsız bir çiftçi topluluğu oluşturulması, büyük şehirlere göçün önlenmesi, toplumsal yaşam düzeyinin yükseltilmesi gibi sosyal amaçların gerçekleştirilmesini de içerir. Geniş anlamda toprak reformu, tarımla ilgili ekonomik ve sosyal kurumların düzenlenmesi için alınan her türlü önlemi ifade eder⁵⁷.

Anayasa Mahkemesi, 22.01.1985 tarihli 1984/10 Esas 1985/2 Karar sayılı kararında Anayasa'nın 44 ncü maddesine şu cümlelerle değinmiştir: "...Anayasa'nın 44 ncü maddesinde : "... topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçiye toprak sağlanması, üretimin düşürülmesi, ormanların küçülmesi ve diğer toprak ve yer altı servetlerinin azalması sonucunu doğuramaz..." denilmekle 169 ncu ve 170 nci maddelerle bir bütün oluşturulmuştur...Anayasa'nın 44 ncü, 168 nci ve 170 nci maddeleri, esas itibariyle ormanların korunması ve geliştirilmesini amaçlamıştır..."

1.2.2.3. Kamulaştırma

Kamulaştırma, devlet ve diğer kamu tüzel kişilerinin, kamu yararının gerektirdiği hallerde, karşılıklarını peşin ödemek şartıyla, özel mülkiyette bulunan taşınmaz malların tamamını veya bir kısmını sahiplerinin isteğine bakmaksızın, kamu mülkiyetine geçirmesidir⁵⁸. Kamulaştırma, Anayasamızın 46 ncı maddesinde düzenlenmiştir. Bu anlamda kamulaştırma, sosyal devletle ilgisi olmayan bir kurumdur⁵⁹.

---

57 Algan, s. 273.

58 Gözler, s. 146.

59 Özbudun, s. 141.

Ancak, Anayasada özel bir rejime tabi tutulan sosyal amaçlı kamulaştırmalar, sosyal devleti gerçekleştirmeye yönelik bir tedbir olarak kabul edilebilir⁶⁰. Anayasamızın 46 ncı maddesinin 2 nci fıkrasında sosyal amaçlı kamulaştırmalardan bahsedilmektedir. Bu fıkra göre, “...Kamulaştırma bedeli ile kesin hükme bağlanan artırım bedeli nakden ve peşin olarak ödenir. Ancak, tarım reformunun uygulanması, büyük enerji ve sulama projeleri ile iskan projelerinin gerçekleştirilmesi, yeni ormanların yetiştirilmesi, kıyıların korunması ve turizm amacıyla kamulaştırılan toprakların bedellerinin ödenme şekli kanunla gösterilir”. Anayasamız bu tür sosyal amaçlı kamulaştırmaları kolaylaştırmak için kamulaştırma bedelinin peşin ödenmesi şartını getirmemiştir. 46 ncı maddenin 2 nci fıkrasında sayılan amaçlarla yapılan kamulaştırmalarda kamulaştırma bedelinin peşin ödenmesi ilkesinden sapılabileceğinin belirtilmesi, bu tür kamulaştırmaların büyük ölçekte ve oldukça yüksek bedellerle yapılması olasılığının yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak ödemenin peşin yapılamayacağı durumlarda taksitlerin süresinin beş yılı aşmaması ve bu durumda kamulaştırma bedellerine kamu alacakları için öngörülen en yüksek faiz uygulanmasının öngörülmüş olması, taşınmazları bu tür kamulaştırmaya maruz kalan kişiler için Anayasal bir güvence oluşturmaktadır⁶¹.

1.2.2.4. Devletleştirme

Devletleştirme, Anayasanın 47’inci maddesinde şu şekilde düzenlenmiştir: “Kamu hizmeti niteliği taşıyan özel teşebbüsler, kamu yararının zorunlu kıldığı hallerde devletleştirilebilir. Devletleştirme gerçek karşılığı üzerinden yapılır. Gerçek karşılığın hesaplanma tarzı ve usulleri kanunla düzenlenir”.

Devletleştirme, 20.11.1984 tarih ve 3082 sayılı “Kamu Yararının Zorunlu Kıldığı Hallerde, Kamu Hizmeti Niteliği Taşıyan Özel Teşebbüslerin Devletleştirilmesi Usul ve Esasları Hakkında Kanun” ile düzenlenmiştir⁶². Bu Kanunun 2 nci maddesinde, özel teşebbüslerin ancak şu üç şartın birlikte gerçekleşmesi halinde devletleştirilebileceği açıklanmıştır: “1) Devletleştirilecek

---

60 Özbudun, s. 141.

61 Algan, s. 276.

62 R.G., 01.12.1984 tarihli- 18592 sayılı.

özel teşebbüsün yaptığı hizmet veya üretiminin ülke çapında kamu ihtiyacına hitap etmesi, 2) Bu hizmet veya üretimin, kontrol, rekabet, ikame veya başka yollardan sağlama imkanının bulunmaması 3) Hizmet veya üretimin yavaşlatılması veya durdurulması halinde kamunun büyük zarar görmesi”.

Kamulaştırmanın genelde sosyal devlet ilkesiyle ilişkisi olmamasına karşılık, devletleştirme, tipik bir sosyal devlet aracıdır. Devletleştirme işleminin konusu, özel teşebbüslerdir. Devletleştirme ancak, özel teşebbüsün kamu hizmeti niteliği taşıması ve kamu yararının devletleştirmeyi zorunlu kılması hallerinde mümkündür⁶³.

Devletleştirme klasik sosyal devletin araçlarından biri olarak kabul edilmekle birlikte, özellikle 1980’lerden itibaren dünyanın büyük bölümüne egemen olan serbest piyasa ekonomisi ideolojisinin etkisiyle, eski önemini büyük ölçüde kaybetmiştir. Onun yerine tam tersine, kamu ekonomik teşebbüslerinin özel sektöre devredilmesi yani özelleştirme, Türkiye dahil pek çok ülkede ön plana çıkmıştır⁶⁴.

1.2.2.5. Planlama

Planlama, toplumun ekonomik kaynaklarının, ekonomik kalkınmayı sağlamak amacıyla, bilimsel ve akılcı bir şekilde kullanılabilmesini sağlar. Sosyal devlet anlayışının bir gereği olarak, devletin sosyal ve ekonomik hayata müdahalesinin sistemli, tutarlı, akılcı ve bilimsel olabilmesini sağlayacak yol da, planlamadır⁶⁵.

1982 Anayasası’nın “Mali ve Ekonomik Hükümler” başlıklı Dördüncü Kısım İkinci Bölümünün ilk maddesi olan 166. maddede planlama şöyle düzenlenmiştir: “Ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı, özellikle sanayinin ve tarımın yurt düzeyinde dengeli ve uyumlu biçimde hızla gelişmesini, ülke

---

63 Özbudun, s. 142.

64 Özbudun, s. 143.

65 Özbudun, s. 143.

kaynaklarının döküm ve değerlendirilmesini yaparak verimli şekilde kullanılmasını planlamak, bu amaçla gerekli teşkilatı kurmak Devletin görevidir. Planda milli tasarrufu ve üretimi artırıcı, fiyatlarda istikrar ve dış ödemelerde dengeyi sağlayıcı, yatırım ve istihdamı geliştirici tedbirler öngörülür; yatırımlarda toplum yararları ve gerekleri gözetilir; kaynakların verimli şekilde kullanılması hedef alınır. Kalkınma girişimleri, bu plana göre gerçekleştirilir. Kalkınma planlarının hazırlanmasına, Türkiye Büyük Millet Meclisince onaylanmasına, uygulanmasına, değiştirilmesine ve bütünlüğünü bozacak değişikliklerin önlenmesine ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenir”.

Anayasa Mahkemesi, 20.11.2003 tarihli 2002/32 Esas 2003/100 Karar sayılı kararında sosyal devletin ekonomik hayata müdahalesinden ve planlamadan şöyle bahsetmiştir: “...Anayasa Mahkemesi’nin bir çok kararında da belirtildiği gibi, sosyal devlet ekonomik açıdan müdahaleci devlettir. Anayasamız, mülkiyet hakkını, özel girişim özgürlüğünü kabul etmekte, aynı zamanda bütün çağdaş anayasalarda olduğu gibi kamu yararı amacıyla bunlara sınırlamalar getirilebilmesini ve özel teşebbüslerin milli ekonominin gereklerine ve sosyal amaçlara uygun yürümesini sağlayacak önlemlerin alınmasını öngörmektedir. Anayasa’nın “kişilerin ve toplumun refah huzur ve mutluluğunu sağlamak” görevini Devlete veren 5 nci maddesi, “özel teşebbüslerin milli ekonominin gerekleri ve sosyal amaçlara uygun yürümesini, güvenlik ve kararlılık içinde çalışmasını sağlayacak tedbirleri” almakla görevlendiren 48 nci maddesi, “ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı, özellikle sanayinin ve tarımın yurt düzeyinde dengeli ve uyumlu biçimde hızlı gelişmesini, ülke kaynaklarının döküm ve değerlendirmesini yaparak verimli şekilde kullanılmasını” planlama görevi veren 166 ncı maddesi ve Devletin “para, kredi, sermaye, mal ve hizmet piyasalarının sağlıklı ve düzenli işlemelerini sağlayıcı önlemleri alacağını” öngören 167 nci maddesi hükümleri, Devletin gerektiğinde ekonomik hayata müdahale edebileceğini göstermektedir...Anayasa’nın 166 ncı maddesi ise planlamaya ilişkin olup, ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmanın bir plan çerçevesinde gerçekleştirilmesi ilke olarak kabul edilmekte, ayrıca, planlamanın ülke kaynaklarının değerlendirilip verimli kullanılmasını sağlayacak, ekonominin

tüm sektörleri ile ülke bütününde dengeli ve uyumlu gelişmeyi sağlamaya yönelik biçimde yapılacağı, planlarda milli tasarrufu artırıcı, yatırımı, istihdamı geliştirici ve yatırımları toplum yararına yöneltici önlemlere öncelik verileceği belirtilmektedir...”.

Yüce Mahkeme, 21.09.2004 tarihli 2002/100 Esas 2004/109 Karar sayılı kararında: “...Anayasa’nın 166 ncı maddesinde, ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı, özellikle sanayinin ve tarımın yurt düzeyinde dengeli ve uyumlu biçimde, hızla gelişmesini, ülke kaynaklarının döküm ve değerlendirilmesini yaparak verimli şekilde kullanılmasını planlamak bu amaçla gerekli teşkilatı kurmak devlete görev olarak verilmiş, planda milli tasarrufu ve üretimi artırıcı, fiyatlarda istikrar ve dış ödemelerde dengeyi sağlayıcı, yatırım ve istihdamı geliştirici tedbirlerin öngörüleceği; yatırımlarda toplum yararları ve gereklerinin gözetileceği; kaynakların verimli şekilde kullanılmasının hedef alınacağı belirtilmiştir...” ifadeleriyle planlamaya değinmiştir.

30.11.2007 tarihli 2006/61 Esas 2007/91 Karar sayılı kararında ise planlamaya ilişkin Anayasa maddesini şu şekilde yorumlamıştır: “...Anayasa’nın “Planlama” ile ilgili 166 ncı maddesinde “Ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı, özellikle sanayi ve tarımın yurt düzeyinde dengeli ve uyumlu biçimde hızla gelişmesini, ülke kaynaklarının döküm ve değerlendirmesini yaparak verimli şekilde kullanılmasını planlamak, bu amaçla gerekli teşkilatı kurmak Devletin görevidir” denilmiştir. Planlamada gerekli ilkeler ve bu ilkelere bağlı olarak kalkınma planlarının hazırlanması da aynı maddenin ikinci ve üçüncü fıkralarında yer almıştır. Bu maddede, ulusal planın ve ulusal kalkınma yöntemlerinin özel-kamu tüm kesimleri kapsayacak bir bütünlük içinde yapılması ile birlikte, temel iki ilke bulunmaktadır. Bunlardan birisi, özel-kamu tüm kalkınma girişimlerinin ulusal kalkınma planına göre gerçekleştirilmesi, ikincisi ise planlamanın ve bunun eş güdümünün Devlet tarafından yerine getirilmesidir...”.

1.3. SOSYAL VE EKONOMİK HAKLARIN SINIRI

Toplam 24 maddenin düzenlendiği “Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler” başlıklı Anayasanın İkinci Kısım Üçüncü Bölümünün son maddesi olan 65 nci maddede “Devletin iktisadi ve sosyal ödevlerinin sınırları” çizilmiştir. 2001 yılında değişikliğe uğrayan Anayasası’nın 65 nci maddesinin son haline göre, “Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir”. Bu maddeye benzer bir düzenleme 1961 Anayasası’nın 53 ncü maddesinde yer alıyordu. “Devletin iktisadi ve sosyal ödevlerinin sınırları” kenar başlıklı 1961 Anayasası’nın 53 ncü maddesinde “Devlet, bu bölümde belirtilen iktisadi ve sosyal amaçlara ulaşma ödevlerini, ancak iktisadi gelişme ile mali kaynaklarının yeterli ölçüsünde yerine getirir” deniliyordu.

65 nci maddenin 2001 yılı değişikliğinden önceki şeklinde, “bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek” ifadesinin yerine, “ekonomik istikrarın korunmasını gözeterek” kavramı yer alıyordu. 4709 sayılı kanun ile yapılan değişikliğin olumlu yanı, içeriği belirsiz bir kavram olan “ekonomik istikrarın korunması” kriterinin maddeden çıkartılması olmuştur⁶⁶.

Çalışma, sosyal güvenlik, ailenin korunması, konut, eğitim, sağlık gibi sosyal hakların gerçekleşmesi için devletin bu hakları tanımış olması yeterli değildir. Bu tür sosyal hakların gerçekleşmesi için devletin okul, hastane, gündüz bakımevi, konut yapmak vb. gibi olumlu edimlerde bulunması gerekir⁶⁷.

İçinde Anayasa madde 41’ de yer alan “ailenin korunması” gibi sosyal hakların da bulunduğu, devletin olumlu bir edimini gerektiren sosyal hakların salt Anayasada yer almış olmaları, kişilere yargı yoluyla bu tür hakların yerine getirilmesi hususunda devleti zorlayıcı yönde subjektif kamu hakları vermemektedir. Bu konudaki talep ve dava hakları, ancak yasama organının bu yönde getirmiş olduğu yasal düzenlemelere dayandığı takdirde geçerli

---

66 Algan, s. 281.

67 Gözler, s. 145.

olacaktır⁶⁸.

1982 Anayasası'nın 65 nci maddesi göz önüne alındığında, Devlet, ailenin korunmasına ilişkin Anayasa ile belirlenen görevlerini (madde 41), bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek, mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirecektir.

Devletin olumlu bir edim gerektiren sosyal hakları gerçekleştirme konusundaki takdir yetkisine gelince; Bu konuda yasama organının takdirini denetleyecek, başka bir ifadeyle yasama organının bu husustaki hareketsizliğini yaptırım altına alacak hukuki bir yol mevcut değildir⁶⁹. Buradan çıkan sonuca göre, ailenin korunmasına ilişkin anayasal buyruk doğrultusunda devletin olumlu edimlerde bulunmasını sağlamak amacıyla devleti harekete geçirecek bir yaptırım mekanizmasının bulunmadığı anlaşılmaktadır⁷⁰.

Yasama organının ailenin korunmasına ilişkin olarak yasal bir düzenleme yapması halinde, bu düzenlemenin sosyal devlet ilkesine ve bu ilke ile ilgili Anayasa hükümlerine uygunluğunun yargı organı tarafından denetlenebilmesi mümkündür⁷¹.

65 nci madde bakımından önemli olan husus, devletin, ailenin korunmasına ilişkin söz konusu sosyal ve ekonomik ödevlerini yerine getirip getirmediği değil, bu ödevlerin yerine getirilmesinde kullanılacak olan mali kaynakların yeterliliği ölçüsüdür⁷². Denilebilir ki, sosyal devlet ilkesinin gerekli kıldığı “sosyal adalet içinde hızlı kalkınma” politikası gerçekleştikçe, ailenin korunmasına ilişkin sosyal ve ekonomik hakkın gerçekleşme derecesi de

---

68 Özbudun, s. 146.

69 Özbudun, s. 146.

70 Oğuz Şimşek, “Anayasa Hukuku Açısından Ailenin Korunması”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İzmir, 1992, s. 54.

71 Bülent Tanör, Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar, May Yayınları, İstanbul, 1978, s. 231; Özbudun, s. 147.

72 Şimşek, s. 55.

artacaktır⁷³.

Anayasa Mahkemesi, 23.2.2001 tarihli 1999/42 Esas 2001/41 Karar sayılı kararında, sosyal güvenlik hakkının Anayasa'nın 65 nci maddesi çerçevesinde sınırlanmasından bahsederken: "...Anayasa'nın...60 ncı maddesinde, "Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar." denilmekte, 65 nci maddesinde de Devlet'in, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, ekonomik istikrarın korunmasını gözeterek, mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getireceği belirtilmektedir. Buna göre, sosyal güvenlik vatandaşlar için bir hak, Devlet için ise görevdir. Bu bağlamda Devlet, vatandaşların sosyal güvenliğini sağlama görevini mali olanakları ölçüsünde yerine getirirken sosyal sigortacılığın teknik gereklerine uygun kimi sınırlamalar yapabilirse de sosyal hakları kullanılamayacak hale getirecek düzenlemelerde bulunamaz..." ifadelerini kullanmıştır.

---

73 Soysal, s. 160; Özbudun, s. 147.

İKİNCİ BÖLÜM

AİLE KAVRAMI

2.1. GENEL OLARAK

Aile, içinde yaşamakta olduğumuz toplumun temel taşıdır⁷⁴. İnsanlığın varlığı ve yeni nesillerin oluşumunda başlıca unsur aile olmuştur⁷⁵.

Tarihin değişik dönemlerinde, birbirinden farklı birliktelikler aile olarak adlandırılmıştır⁷⁶. Aile kavramı, niteliği ve yapısı zamana ve yere göre değişen bir kurumu ifade etmektedir⁷⁷. Aile kavramına, yer ve zamana göre farklı anlamlar verilmiştir⁷⁸.

Aile, tarihin çeşitli evrelerinde farklı yapılaşmalar göstermiştir⁷⁹. Eski devirlere doğru gidildiğinde, aile kavramının kapsamının çok genişlediği, yani aile adı altında toplanmış ve birlikte yaşamakta olan bireylerin sayıca çok fazla olduğu görülmektedir⁸⁰. Buna karşılık, zamanımızda ailenin kapsamı oldukça daralmış ve küçülmüştür⁸¹.

Bütün insan toplumlarında var olmuş çeşitli aile tipleri arasında (temel ihtiyaçlara dayalı olarak) cinsel ihtiyaçların karşılanması, çoğalma, çocukların bakımı ve sosyalleştirilmesi, psikolojik ve maddi güvenliğin temini gibi ortak

---

74 Turgut Akıntürk, Aile Hukuku, Beta Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 3.

75 Ömer Demirel, Adnan Gürbüz ve Muhiddin Tuş, "Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı", Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, 3 c., Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara, 1992, C: 1, s. 97.

76 Serkan Ayan, Evlilik Birliğinin Korunması, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2004, s. 16.

77 Aydın Zevkliler, M. Beşir Acabey ve K. Emre Gökyayla, Medeni Hukuk, Seçkin Yayınları, Ankara, 2000, s.666; Aydın Zevkliler ve Ayşe Havutçu, Yeni Medeni Kanuna Göre Medeni Hukuk- Temel Bilgiler, Seçkin Yayınları, Ankara, 2004, s. 215; Akıntürk, s. 5.

78 Ayan, s. 16.

79 Bilge Öztan, Aile Hukuku, Turhan Kitabevi, Ankara, 2004, s.4; Erol Cansel, "Türk Ailesinin Anayasanın 41. Maddesine Göre İncelenmesi", Prof. Dr. Jale G. Akipek' e Armağan, Selçuk Üniversitesi Yayını, Konya, 1991 (Türk Ailesi), s.405.

80 Akıntürk, s. 4.

81 Köprülü, s. 3; Akıntürk, s. 4.

özellikler bulunmaktadır⁸².

Eski devirlerde aile kapsamının son derece geniş bir insan topluluğunu (bunun içinde sadece ana, baba ve evlenmemiş çocuklar değil, aynı zamanda evlenmiş çocuklarla onların eş ve çocukları, büyük ana ve büyük babalar, hatta çoğunlukla amcalar, halalar, dayılar, teyzeler, onların eşleri, çocukları ve torunları da dahil) ifade etmesinin çeşitli sebep ve zorunlulukları vardı. Bunların başında, ailenin dışa karşı korunması ve ekonomik zorunluluklar gelmekteydi. Bir aile sayıca ne kadar büyük olursa, o ailenin dışa karşı korunması ve fertlerinin ihtiyaçlarının karşılanması da o derece kolay ve başarılı oluyordu⁸³.

Toplumların toprak mülkiyetine dayandığı çağlarda toprağın bölünüp parçalanmaması, aile fertleri tarafından işletilmesi zarureti büyük aileyi uzun asırlar yaşatmıştır⁸⁴.

Siyasal ve ekonomik hayatın zamanla gelişmesi, yapısı ve kapsamı itibariyle ailenin de değişmesine neden olmuştur⁸⁵. Ailede bölünme ve parçalanma 18. asırdan itibaren başlamıştır⁸⁶. 1789 tarihli Fransız İhtilali feodal düzeni yıkınca, toprağa bağlı büyük aile tipi parçalanmıştır⁸⁷. Endüstri devrimi, bir taraftan tüm toplumu değiştirirken, diğer yandan aile yapısına da köklü yeni unsurlar getirmiştir⁸⁸. 19. asırda sanayi devrimi, büyük aile tipini bozarak, yerine küçük aile tipinin almasına sebebiyet vermiştir⁸⁹. Nitekim büyük ailenin bütün bireylerinin iş bulma, çalışma, kazanma sorunları küçük ailelerin doğması sonucunu getirmiştir⁹⁰.

---

82 Leyla Elbruz, Ailenin Hukuk Açısından İncelenmesi İçin Teorik Çerçeve, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayını, Ankara, 1981, s. 7.

83 Akıntürk, s. 5.

84 Erol Cansel, "Sosyal Devlet ve Aile", Aile Yazıları II Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme, Hazırlayanlar: Beylü Dikeçligil- Ahmet Çiğdem, , Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara, 1990 (Sosyal Devlet), s. 55.

85 Akıntürk, ss. 4, 5.

86 Cansel, Sosyal Devlet, s. 56.

87 Cansel, Sosyal Devlet, s. 56.

88 Mustafa Dural, Tufan Öğüz ve Mustafa Alper Gümüş, Türk Özel Hukuku, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2008, Cilt 3, s. 2.

89 Cansel, Türk Ailesi, s. 405.

90 Cansel, Türk Ailesi, s. 405.

Artık günümüzün modern toplum hayatında, ailenin dışı karşı korunması aile bireylerine düşen bir görev olmaktan çıktığından ve ihtiyaçların karşılanması için iş bölümü esasına dayanan modern ekonomik hayata geçildiğinden, eski devirlerin kalabalık ailelerinin yerini, özellikle kentlerde ana- baba ve/ veya evlenmemiş çocuklardan oluşan küçük aileler almıştır. Toplum, geniş aile tipinden, daha dar aileye doğru bir gelişim seyretmiştir⁹¹.

Toplumumuzun aile yapısı karmaşık olmakla birlikte (büyük toprak mülkiyetinin bulunduğu Doğu bölgesinde toprağa bağlı büyük aile yapısına rastlanırken) ülkemizde işçi ve bürokrat sınıflarında bugünün prototip Türk ailesi, genellikle karı-koca ve çocuklardan oluşmuş küçük ailedir⁹². Türk toplumunda aile, tarih boyunca üstlendiği rol ve işlevler ile toplumsal yapının temel taşı olarak önem kazanmış ve bu rolünü bugün de büyük ölçüde sürdürmektedir⁹³.

Aile, sosyal, hukuki, kültürel ve ekonomik bir kurum olduğundan tanımı her bilim dalına ve araştırmacıya göre değişebilmektedir. Herkesin üzerinde uzlaşabileceği, genel bir aile tanımı yapabilmek pek mümkün değildir. Sosyoloji penceresinden aileye bakıldığında, aile şöyle tanımlanmaktadır: “Aile; evlilik, kan ya da evlat edinme bağlarıyla birbirine bağlı, tek bir hane halkı oluşturan, karı-koca, ana-baba, kız ve oğul, kız ve erkek kardeş olarak her biri kendi toplumsal konumu içinde birbirlerini karşılıklı etkileyen, ortak bir kültür yaratan, paylaşan ve sürdüren bireyler grubudur”⁹⁴.

---

91 Akıntürk, s. 4, 5.

92 Cansel, Sosyal Devlet, s. 56.

93 Emre Tefik Çampınarı (Yayın Hazırlayan), 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanunun ve Uygulamalarının Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2008, s. 3.

94 <http://www.felsefe.gen.tr/aile nedir ne demektir.asp> (26.08.2009).

2.2. TÜRK MEDENİ KANUNU'NUN AİLE ANLAYIŞI

2.2.1. Genel Olarak

Aile, Aile Hukukunun önemli bir konusu ve süjesi olarak, öncelikle Medeni Kanunda düzenlenmiştir. Anayasa Hukukunun toplumun temeli kabul ederek koruma altına aldığı aileyi daha belirgin bir şekilde ortaya koyabilmek bakımından Medeni Hukuktaki aile türlerini açıklamakta yarar olacaktır⁹⁵.

Türk Medeni Kanunu'nda aile kavramının tanımı yapılmamıştır. Zaten toplumda da aile terimi değişik dönem ve yerlerde farklı ilişkileri belirtmek için kullanılmıştır⁹⁶. Medeni Kanun'un çeşitli maddelerinde, birbirinden farklı aile türleri düzenlenmiştir. Bu maddelerin incelenmesinden, Türk Medeni Kanunu'nun Aile Hukuku kitabında, üç farklı aile türüne yer verildiği sonucuna varılabilir⁹⁷: Dar anlamda aile, geniş anlamda aile, en geniş anlamda aile.

2.2.2. Dar Anlamda Aile

Dar anlamda aile, sadece eşlerden (karı ve kocadan) oluşan birliği ifade eder⁹⁸. Dar anlamda aile ile “evlilik birliği” kavramları birbirinin yerine kullanılmaktadır⁹⁹. Evlilik birliği, evlenmeyle oluştuğuna göre, dar anlamdaki aile de evlenmeyle oluşur¹⁰⁰. Medeni Kanunumuz aile hukuku kitabının hemen başındaki birinci kısımda “evlilik hukuku” başlığı altında (118-281 nci maddeler arasında) dar anlamda aileyi oldukça ayrıntılı olarak düzenlenmiştir¹⁰¹. Bu düzenleme içinde nişanlılık, evlilik, boşanma ve eşler arasındaki mal rejimi konuları yer almaktadır.

---

95 Şimşek, s. 10.

96 Öztan, s.3; Selma Baktır, Aile Mahkemeleri, Yetkin Yayınları, Ankara, 2003, s. 102; Zevkliler-Havutçu, s. 215.

97 Feyzi Necmeddin Feyzioğlu, Aile Hukuku, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1986, s. 4; Öztan, s. 3; Zevkliler- Havutçu, s. 216; Akıntürk, s. 5; Zevkliler- Acabey- Gökyayla, s.667.

98 Öztan, s. 3; Zevkliler- Havutçu, s. 216; Akıntürk, s. 5; Zevkliler- Acabey- Gökyayla, s.667; Feyzioğlu, s. 4.

99 Hatemi, Aile Hukuku, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2005, s. 1; Akıntürk, s. 6; Zevkliler- Havutçu, s. 216; Zevkliler- Acabey- Gökyayla, s.667.

100 Ayan, s. 18.

101 Akıntürk, s. 6.

Bu aile örgütlenmesine, bunun daha fazla küçültülemeyeceği ve daha geniş aile sistemlerinin temel birimi olması sebebiyle “çekirdek aile” denilmektedir¹⁰².

2.2.3. Geniş Anlamda Aile

Geniş anlamda aile, eşlerden (ana- baba) ve çocuklardan oluşur¹⁰³. Geniş anlamdaki aileye, “ velayet ailesi” de denilebilmektedir¹⁰⁴. Çünkü bu anlamdaki aileden bahseden hükümlerin büyük bir kısmı velayet kurumuna, yani ana-babanın çocuklar karşısındaki hak ve yükümlülükleri ile çocukların ana babalarına karşı olan hak ve ödevlerine ilişkin bulunmaktadır¹⁰⁵. Türk Medeni Kanunu’nun 282-363 ncü maddelerinde geniş anlamda aileyi ilgilendiren düzenlemelere yer verilmiştir¹⁰⁶. Medeni Kanunumuz aile hukuku kitabının ikinci kısmında “hısımlık” başlığı altında, soy bağının kurulması, kocanın babalığı, tanıma ve babalık hükmü, evlat edinme, velayet, çocuk malları konularını düzenlerken bu anlamdaki aileden söz etmektedir.

Geniş anlamda aile toplumun sosyo-ekonomik yapısındaki değişime paralel biçimde ailedeki küçülmenin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır¹⁰⁷.

2.2.4. En Geniş Anlamda Aile

En geniş anlamda aile ise, aralarında bir kan bağının bulunması zorunlu olmayan, bir ev başkanının otoritesine bağlı olarak aynı çatı altında hep birlikte aile halinde yaşayan kişilerin oluşturduğu insan topluluğudur¹⁰⁸. Türk Medeni Kanunu’nun aile hukuku kitabında “ev düzeni” kenar başlıklı 367 nci

---

102 Hasan Ejder Temiz, “Türkiye’de Ailenin Korunmasına Yönelik Olarak Sürdürülen Politikaların Değerlendirilmesi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, İzmir, 1996, s. 9.

103 Zevkliler- Havutçu, s. 216; Akıntürk, s. 6; Zevkliler- Acabey- Gökyayla, s.667; Öztan, s. 3; Feyzioğlu, s. 5.

104 Zevkliler- Acabey- Gökyayla, s.667; Akıntürk, s. 6.

105 Akıntürk, s. 6.

106 Akıntürk, s. 6.

107 Şimşek, s. 11; Temiz, s. 7.

108 Öztan, s.4; Zevkliler- Acabey- Gökyayla, s.668; Akıntürk, s. 6; Feyzioğlu, s. 5; Zevkliler- Havutçu, s. 216.

maddesinde, bir ev başkanının otoritesi altında birlikte yaşayan, aralarında kan ya da kayın hısımlığından veya sözleşme ilişkisinden kaynaklanan bir bağ bulunan kişilerin oluşturduğu birlik düzenlenmiştir¹⁰⁹. Bu nedenle, en geniş anlamda aile kavramına, kan veya kayın hısımlığı sıfatı ile birlikte yaşayan akrabalardan başka, bir sözleşme nedeni ile birlikte yaşayan hizmetçi, işçi, çırak, kahya, bahçevan, şoför, aşçı, dadı, bekçi gibi hısımlı olmayan kişiler de dahildir¹¹⁰.

2.3. ÖNEMLİ BAZI ULUSLARARASI BELGELERDE AİLEYE YÖNELİK DÜZENLEMELER

2.3.1. Genel Olarak

Geçmiş zamanlardan bugüne kadar üstlendiği toplumsal roller, konumu, yapısı, işlevi ve önemi nedeniyle toplumların hayatında yeri doldurulamaz bir kurum halini alan aile, evrensel boyutu gereğince pek çok uluslararası belgede yer almıştır.

Ailenin toplum ve devlet açısından taşıdığı önem, onun uluslararası belge ve dökümanlara da konu edilmesine ve devletlerin aileyi korumaya yönelik düzenlemelere gitmelerine yol açmıştır¹¹¹.

Türk Hukuk sistemi ve özellikle Anayasa Hukuku bakımından uluslararası sözleşmeler (milletler arası antlaşmalar) büyük önem ve anlama sahiptir. Bu durumu 1982 Anayasamızın 90 ncı maddesinin son fıkrası teyit etmektedir. Anayasa'nın 90 ncı maddesinin son fıkrasına göre, "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletler arası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletler arası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle

---

109 Akıntürk, s. 6; Zevkliler- Havutçu, s. 216; Zevkliler- Acabey- Gökyayla, s.668; Öztan, s. 4.

110 Akıntürk, s. 6; Zevkliler- Acabey- Gökyayla, s.668; Öztan, s. 4.

111 Şimşek, s. 29.

çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletler arası antlaşma hükümleri esas alınır”.

Anayasamızın bu düzenlemesi nedeniyle, usulüne uygun olarak imzalanıp yürürlüğe giren uluslararası sözleşmeler iç hukuk normu hüviyetini kazanırlar. Diğer iç hukuk normlarıyla aynı uygulama şansını elde ederler. Hatta, diğer iç hukuk normlarından bir adım daha öne çıkarak, bu tip milletler arası antlaşmaların Anayasaya aykırılıkları iddia edilemez. Bu özellikleri, iç hukuk metni sıfatını kazanmış uluslararası sözleşmeler için önemli bir Anayasal güvence teşkil eder.

Anayasamızın 90 ncı madde içeriği nedeniyle, aileye yönelik düzenlemelere yer vermiş olan uluslararası sözleşmelerin de, Anayasanın 90 ncı maddesi hükmüne uygun olarak usulünce onaylanıp yürürlüğe girmeleri koşuluyla, Anayasaya aykırılıkları ileri sürülemeyen birer iç hukuk metni olarak uygulama kabiliyetine kavuşacaklarını söyleyebiliriz¹¹².

2.3.2. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

İnsan Hakları Evrensel Beyanname, klasik temel hak ve özgürlüklere ilişkin olarak getirdiği düzenlemelerin yanı sıra, aileye ve ailenin korunmasına da özel bir yer vermiştir¹¹³. 10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca kabul ve ilan edilmiş olan, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 12 nci maddesinde “Hiç kimse özel hayatı, ailesi, meskeni veya yazışması hususlarında keyfi karışmalara, şeref ve şöhretine karşı tecavüzlere maruz bırakılamaz. Herkesin bu karışma ve tecavüzlere karşı kanun ile korunmaya hakkı vardır” denilmiştir¹¹⁴. Bildiriye imza atan devletler, bireyin içinde bulunduğu aile bütünlüğüne karşı gelebilecek saldırılardan korunması için devlete, yasal düzenleme yapma zorunluluğu yüklemiştir¹¹⁵. Birey, bu maddeye göre devletten kendi temel hak ve özgürlüklerinin yanında, ailesinin de korunması isteminde

---

112 Geniş bilgi için bkz. Özbudun, ss. 217-225.

113 Şimşek, s. 30.

114 Akıllıoğlu, s. 16.

115 Uçar, s. 55.

bulunabilecektir¹¹⁶.

Aynı bildirgenin 16 ncı maddesinde: “Evlilik çağına varan her erkek ve kadın, ırk, uyrukluk veya din bakımlarından hiçbir kısıtlamaya tabi olmaksızın evlenmek ve aile kurmak hakkını haizdir. Her erkek ve kadın evlenme konusunda, evlilik süresince ve evliliğin sona ermesinde eşit haklara haizdir. Evlenme akdi ancak müstakbel eşlerin serbest ve tam rızası ile yapılır. Aile, cemiyetin tabii ve temel unsurudur; cemiyet ve devlet tarafından korunmak hakkını haizdir” denilmiştir¹¹⁷.

16 ncı maddenin 3 ncü bendinde aileye verilen önem nedeniyle, ailenin korunma yükümlülüğü hem topluma, hem devlete verilmiştir. Bildiriyi imzalayan devletler, iç hukuk kurallarında değişiklik yaparak toplumun temeli olan aileyi koruma yükümlülüğü altına girmişlerdir¹¹⁸.

Bildirgenin 23 ncü maddesinin 3 ncü bendinde: “Çalışan her kimsenin kendisine ve ailesine insanlık haysiyetine uygun bir yaşayış sağlayan ve gerekirse her türlü sosyal koruma vasıtalarıyla da tamamlanan adil ve elverişli bir ücrete hakkı vardır”; 25 nci maddesinin 1 nci bendinde: “Her şahsın, gerek kendisi gerekse ailesi için, yiyecek, giyim, mesken, tıbbi bakım, gerekli sosyal hizmetler dahil olmak üzere sağlığı ve refahını temin edecek uygun bir hayat seviyesine ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, ihtiyarlık veya geçim imkanlarından iradesi dışında mahrum bırakacak diğer hallerde güvenliğe hakkı vardır”; 25 nci maddesinin 2 nci bendinde: “Ana ve çocuk özel ihtimam ve yardım görmek hakkını haizdir. Bütün çocuklar, evlilik içinde veya dışında doğsunlar, aynı sosyal korumadan faydalanırlar”¹¹⁹ denilerek, imzacı devletlere ailenin sağlıklı bir şekilde devamlılığı ve korunması açısından sorumluluklar yüklenmektedir.

---

116 Uçar, s. 55.

117 Akıllıoğlu, s. 18.

118 Uçar, s. 55.

119 Akıllıoğlu, s. 20.

2.3.3. İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerinin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi)

4 Kasım 1950 tarihinde Roma’da imzalanıp, 3 Eylül 1953 tarihinde yürürlüğe giren ve Türkiye’nin de 10 Mart 1954 tarihinde onaylayıp, 18 Mayıs 1954 tarihinde yürürlüğe koyduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 8 nci maddesinde aile kavramına şöyle yer verilmiştir: “Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve haberleşmesine saygı gösterilmesi hakkına sahiptir. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu otoritesinin müdahalesi, ancak ulusal güvenlik, kamu emniyeti, ülkenin ekonomik refahı, dirlik ve düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için, demokratik bir toplumda, zorunlu olan ölçüde ve yasayla öngörülmüş olmak koşuluyla söz konusu olabilir”¹²⁰.

8 nci maddede kurulmuş ve var olan aile yaşamının korunması ele alınmıştır. Ancak 8 nci madde evlenerek veya çocuk sahibi olma fırsatını elde ederek aile kurma hakkını içermemektedir¹²¹. AİHS’ nin 12 nci maddesi evlenme ve aile kurma hakkını şu düzenlemeyle teminat altına almaktadır: “Evlenme çağına gelen erkek ve kadın, bu hakkın kullanımını düzenleyen ulusal kanunlar dairesinde, evlenmek ve bir aile kurmak hakkına sahiptir”¹²².

AİHS hazırlandığından beri aile hayatı kavramında hızlı bir evrim yaşanmıştır ve bu kavram, sosyal ve yasal değişiklikleri göz önünde bulunduracak biçimde gelişmeye devam etmektedir. Bu nedenle Mahkeme özel hayat konusunda olduğu gibi, modern aile düzenlerinin çeşitliliğini, boşanmanın sonuçlarını ve tıbbi gelişmeleri göz önünde bulundurarak, aile hayatının yorumuna karşı esnek bir yaklaşım benimsemektedir. AİHS’ nin 8 nci maddesinde kullanılan ifadeye göre aile hayatı, devletin keyfi müdahalesinden

---

120 A. Feyyaz Gölcüklü ve A. Şeref Gözübüyük, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Turhan Kitabevi, Ankara, 1998, ss. 9, 16; Akıllıoğlu, ss. 73, 78.

121 Ursula Kilkelly, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 8. Maddesi’nin Uygulanmasına İlişkin Klavuz, T.C. Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı Meslek İçi Eğitim Yayınları, Ankara, 2003, s. 15.

122 Gölcüklü ve Gözübüyük, s. 11; Akıllıoğlu, s. 80.

serbest bir biçimde, özgür olarak devam edebileceği, tamamen özel bir alanın içindedir¹²³.

“AİHM’ ne göre aile hayatına neler dahildir?” sorusuna şöyle bir cevap verilebilir: Mahkeme, kural olarak, her bir davadaki bilgilere dayanarak aile hayatının var olup olmadığına karar verir; bu konuda uygulanan genel prensip, ilgili taraflar arasında “yakın kişisel bağlar” olup olmadığıdır. Mahkeme’nin her bir davayı ayrı değerlendiren yaklaşımı aile hayatını oluşturan ve oluşturmeyan ilişkileri saymanın her zaman mümkün olmadığı anlamına gelse bile, giderek daha çok sayıda ilişki 8 nci maddenin otomatik koruması kapsamına girmektedir¹²⁴.

Nikahlı kadın-erkek birlikteliği olan hukuki aile yanında, nikahsız olarak beraberce yaşayan kadın ve erkeğin vücuda getirdiği fiili birliktelikler de 8 nci madde kapsamına girmektedir (Marck X./Belçika davası kararı, 13 Haziran 1979, Seri A No. 31, s. 14, paragraf 31; Jonhston et autres/ İrlanda, 18.12.1986, s. 25, paragraf 25; Keegan/İrlanda, 26.05.1994, A 290, s. 17, paragraf 44-45; Kroon et autres/ Hollanda, 21.10.1994, A 297-C, s. 56, paragraf 33)¹²⁵. “Çocuklarıyla beraber yaşayan evli olmayan çiftler” normalde aile hayatı yaşıyor sayılmaktadır. Mahkeme bu durumu belirleyen Johnston davasında (Johnston/İrlanda davası, 18 Aralık 1986) karar verirken, söz konusu ilişkinin istikrarlı olma özelliğinden ve diğer yönleriyle evliliğe dayalı bir aileden ayırt edilememesinden dolayı ikna olmuştur¹²⁶. AİHM, Elsholz- Almanya davası kararında da (13 Temmuz 2000, Başvuru No. 25735/94, paragraf 43), bu konuyu şöyle açıklamıştır: “...bu hüküm kapsamında aile kavramı, evliliğe dayalı ilişkilerle sınırlı değildir ve tarafların evlilik olmadan bir arada oturduğu fiili “aile” bağlarını da kapsayabilir. Böyle bir ilişkiden doğan çocuk, doğduğu andan itibaren ve doğumundan dolayı o “aile” biriminin tüm hakları ile bir parçasıdır. Böylece çocuk ve ebeveynleri arasında aile hayatını oluşturan bir bağ vardır...”¹²⁷.

---

123 KilKelly, s. 14, 15.

124 KilKelly, s. 15.

125 Gölcüklü ve Gözübüyük, s. 301.

126 KilKelly, s. 15.

127 Dutertre, s. 318.

8 nci maddenin koruması “yasal ve gerçek” olduğu gösterilebilen evlilikleri her zaman kapsamaktadır. Böylece örneğin, göçmenlerle ilgili kurallardan kaçınmak için veya bir ülkenin vatandaşı olma amacıyla yapılan, esası olmayan veya sadece kağıt üstünde olan evlilikler 8 nci maddenin koruması altına girmeyebilir. Yasal olarak ve gerçekten evli ebeveyni olan bir çocuk, çocuğun doğduğu andan itibaren ve doğmuş olmasından dolayı söz konusu ilişkinin ipso jure parçasıdır (Berrehab- Hollanda davası, 21 Haziran 1998 tarihli karar)¹²⁸.

AİHS m.8/1 anlamında “aile” kavramı geniş anlaşılmaktadır. Her şeyden önce aile, anne- baba ve ister meşru, isterse gayri meşru olsun, bunların çocukları ile olan ilişkilerini içermektedir. Mahkemeye göre, aile kavramı her halde dede ile torun gibi bir ailede önemli rol oynayan “yakın akrabalar” arasındaki ilişkiyi de kapsamına almaktadır¹²⁹. Bunlardan da anlaşıldığı üzere AİHM, yukarıda açıkladığımız geniş anlamda aile kavramını biraz daha genişletip, anne- baba ve çocukların yanına büyük anne ve büyük babayı da eklemiştir. Ancak Medeni Kanunumuzun 367 nci maddesinde düzenlediği “en geniş anlamda aile” kavramına yer vermemiştir.

AİHS 8 nci maddesi, durumları ne olursa olsun tüm aileler için geçerlidir. AİHM, Marckx- Belçika davası kararında (13 Haziran 1979, Seri A No. 31, s. 14, paragraf 31), 8 nci maddenin uygulanması açısından ailenin “meşru” veya “tabii” olmasına bakılarak ayırım yapılmaması gerektiğine dikkat çekmiştir: “...Mahkeme, 8 nci maddenin “meşru” ve “tabii” aile arasında bir ayırım yapmadığı konusunda Komisyo’nun belirlediği içtihadı tamamen katılmaktadır. Böyle bir ayırım, AİHS’ deki hak ve özgürlüklerin uygulanmasında “doğum” bakımından ayrımcılık yapılmasını yasaklayan 14 ncü maddenin de desteklediği gibi “herkes” kelimesine uygun olmaz. Ayrıca Mahkeme, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin bekar bir kadın ve çocuğunu, tıpkı diğerleri gibi bir aile

---

128 Kilkelly, s. 15.

129 Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem ve Oğuz Sancakdar, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, T.C. Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı yayını, Ankara, 2004, s. 227.

biçimi olarak gördüğüne dikkat çeker (evli olmayan annelerin ve çocuklarının sosyal korunması konulu 15 Mayıs 1970 tarihli karar)... ”. AİHS 8 nci maddesi, hali hazırda var olan ailelere uygulanabilir. 8 nci madde, aile hayatını sadece var olan bir durum olarak korumaktadır. Yukarıda bahsedilen Marckx- Belçika davası kararında AİHM bunu açıkça belirtir: “...8 nci madde aile hayatına saygı duyulması hakkını teminat altına alarak, ailenin var olduğunu var sayar...”¹³⁰.

“Birlikte yaşama” bütün önemine rağmen, aile kavramının zorunlu ve vazgeçilmez koşulu değildir. Aile topluluğunu oluşturan kişilerin uzun süredir birlikte yaşamakta olmalarının yanında; birlikte yaşamasalar da, bireyler arasındaki kan bağı, manevi ve duygusal, ekonomik ve benzeri bağlar, ortada bir aile kurumunun varlığına karine teşkil eder (Marck X./Belçika davası kararı, 13 Haziran 1979, Seri A No. 31, s. 14, paragraf 31; Jonhston/ İrlanda, 18.12.1986, A 112, s. 25, paragraf 25; Abdülaziz, Cabales et Balkandalı/İngiltere, 25.05.1985, A 94, s. 32, paragraf 62; Berrehab/Hollanda, 21 Haziran 1988, A 138, s. 14, paragraf 62). Kısaca, ortada bir aile hayatı vardır diyebilmek için, bireyler arasındaki ilişkilerin “yeter düzeyde gerçek ve sıkı olması” gerekir (Kom. K. X. et Y/İngiltere, 08.02.1972, no. 5269/71, Rec. s. 104)¹³¹. AİHM, Berrehab-Hollanda davası kararında da (21 Haziran 1988, Seri A No. 138, s. 14, paragraf 21), 8. maddedeki anlamıyla “aile hayatı” için bir arada oturma şart olmadığını vurgulamıştır: “...Mahkeme ebeveynler ve reşit olmayan çocuklar arasındaki aile hayatı için, birlikte oturmayı olmazsa olmaz bir şart olarak görmemektedir. Bay ve Bayan Berrehab arasında olan gibi yasal ve gerçek bir evlilikle eşler arasında oluşan ilişkinin, “aile hayatı” olarak görülmesi gerektiğini belirtmiştir... 8 nci maddenin dayanağı olan aile kavramında, böyle bir birliktelikten doğan çocuk (ipso jure) kanunen bu ilişkinin bir parçasıdır; böylece bir çocuk doğduğu andan itibaren ve doğumundan dolayı çocuk ve ebeveynleri arasında, ebeveynler bir arada oturmasa bile, “aile hayatını” oluşturan bir bağ vardır...”¹³².

---

130 Gilles Dutertre, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarından Örnekler, Avrupa Konseyi Yayınları, Ankara, 2007, s. 315.

131 Gölcüklü ve Gözübüyük, s. 302.

132 Dutertre, s. 316.

AIHS' nin 8 nci maddesi çerçevesinde, aile yaşamına saygı hakkı, anne- baba arasındaki ilişki sona ermiş, artık birlikte yaşamıyor veya boşanmış olsalar bile çocukla diğer eş arasında birlikte yaşama veya kişisel ilişki kurma hakkını da içermektedir. Norveç'e karşı Johansen kararında, Divan, bir ebeveyn ve çocuğu için birlikte olmanın aile yaşamının temel bir unsurunu oluşturduğunu, onları bundan yasaklayan kararların 8 nci madde ile korunan hakka bir müdahale teşkil ettiğini ifade etmiştir¹³³.

Mahkeme, aile hayatının olup olmadığını belirlerken durumun biyolojik gerçeğinden çok toplumsal gerçeğine açık bir biçimde ağırlık vermesine rağmen, aralarında “kan bağı olmayanlar arasında” aile hayatı olduğuna karar vermiştir. X,Y & Z- Birleşik Krallık davasında (X,Y & Z- Birleşik Krallık davası, 22 Nisan 1997 tarihli karar), kadınsa erkek olan bir transseksüel ile donör tarafından yapay dölllenme (AID) yoluyla doğan çocuğu arasındaki ilişkinin aile hayatı oluşturduğuna karar vermiştir. Mahkeme bu sonuca ulaşırken, birincisi öncelikle aralarındaki ilişkinin geleneksel ailelerde yaşanan ilişkilerden diğer yönleriyle ayrılamaz olduğu ve ikinci olarak transseksüelin yapay dölllenme sürecine çocuğun babası olarak katkıda bulunduğu olgularını önemli bulmuştur. Biyolojik bağ olmaması bir ilişkinin aile hayatı kabul edilmesine engel teşkil etmezken, bu amaç için sadece kan bağı veya genetik bağ olması da yeterli değildir. Örneğin, 8 Şubat 1993 tarihli C- Hollanda davası kararında olduğu gibi, bir sperm donörü ve bu yöntemle doğan çocuk arasındaki ilişki, kan bağına ek olarak yakın kişisel ilişkileri olduğuna dair yeterli kanıt olmadığı sürece, normalde 8 nci madde kapsamında aile hayatı oluşturmamaktadır¹³⁴.

Erkek kardeşlerle veya kız kardeşlerle ya da büyük anneler veya büyük babalarla olan ilişkilerin de “aile hayatı” oluşturduğu ve bu nedenle 8 nci maddenin koruması altına girdiği belirtilmelidir. AIHM, Marckx davası kararında şu gözlemlerde bulunmuştur: “... 8 nci maddedeki anlamıyla “aile hayatı”, örneğin büyük anneler ve büyük babalar ile torunları arasındaki bağlar gibi, en

133 Tezcan- Erdem- Sancakdar, s. 228.

134 Kilkelly, s. 17.

azından yakın akrabalar arasındaki bağları da içerir çünkü böyle bağlar aile hayatında önemli bir rol oynayabilir...”¹³⁵.

Bir amca/dayı veya teyze/hala ve yeğeni arasındaki ilişki, özellikle yakın bağlar olduğuna dair kanıt bulunduğu durumlarda aile hayatı kapsamına girebilir. Böylece 9 Şubat 1993 tarihli Boyle- Birleşik Krallık davasında (Başvuru no: 16580/90), bir amca/dayı ile yeğeni arasında, yeğen hafta sonlarını amcasının evinde geçirdiği ve ulusal yetkililerin amca/dayıyı çocuk için “iyi bir baba modeli” olarak değerlendirdiği için, aile hayatı olduğuna karar vermiştir¹³⁶.

Devlet tarafından aile ile çocuk arasında kişisel ilişki kurulmasının önlenmesine yönelik olarak başvurulmuş tedbirler bu alana müdahale oluşturur ve m.8/2 uyarınca haklı bir nedene dayanmalıdır. AİHS m.8’in amacı, aile yaşamına haksız ve keyfi müdahalelere karşı bireyi korumaktır. Devlet makamları için söz konusu hükümden, pozitif ve negatif yükümlülük ortaya çıkmaktadır. Bir taraftan devlet aile bağlantısının ortadan kalkması sonucuna yol açabilecek tedbirlerden kaçınmak; diğer taraftan aile üyeleri arasındaki ilişkinin normal gelişimi, aile ile çocuğun bir araya gelmesini ve çocukla diğer eş arasındaki ilişkinin boşanmadan sonra da devam ettirilmesini sağlamak yükümlülüğü altındadır. Her halde m.8’in uygulanmasında kişi ve toplum menfaatleri arasında adil bir denge kurulmalıdır. Bu bağlamda özellikle kamusal organların kararıyla çocuğun aileden ayrılması, oldukça radikal bir tedbir olup çocuğun yararına ağırlık taşıyan gerekçelere dayanmalıdır. Bu yüzden aile dışında bir yere çocuğun yerleştirilmesi esas itibarıyla zaman bakımından sınırlı bir tedbir olmalı, bunu gerekli kılan durum ortadan kalktığında aile ve çocuğun bir araya gelmesi sağlanmalıdır¹³⁷.

23 Eylül 2003 tarihli Sophia Gudrun Hansen -Türkiye Davası (Başvuru no: 36141/97) kararında AİHM, Türk makamlarının AİHS’ nin 8 nci madde ile güvenceye alınan aile hayatına saygı hükmünü ihlal ettiği kanaatine vardığını şöyle ifade etmiştir: “...AİHM, 8 nci madde ile bireyin resmi görevlilerin keyfi

135 Dutertre, ss. 318, 319.

136 Kilkelly, s. 18.

137 Tezcan- Erdem- Sancakdar, s. 228.

fiillerine karşı korunmaya alındığını tekrarlamıştır. Buna ek olarak aile hayatına gösterilen “saygının” etkili olması için bazı pozitif yükümlülükler vardır (bkz. 26 Mayıs 1994 tarihli Keegan/İrlanda kararı, Seri A sayı 290, s. 19, paragraf 49). Bu bağlamda AİHM, 8 nci maddenin ebeveynlere, çocuklarıyla görüşmelerini sağlayacak önlemler aldırma hakkı tanıdığını ve ulusal makamlara bu yönde tedbir alma yükümlülüğü verdiğini tekrar tekrar vurgulamıştır (bkz. Eriksson/Sweden 22 Haziran 1989 tarihli karar, Seri A sayı 156, ss. 26-27, paragraf 71; Margareta ve Roger Andersson/İsveç, 25 Şubat 1992 tarihli karar, Seri A sayı 226-A, s. 30, paragraf 91; Olsson/Sweden (no. 2), 27 Kasım 1992 tarihli karar, Seri A sayı 250, ss. 35-36, paragraf 90; Hokkanen/Finlandiya, 23 Eylül 1994 tarihli karar, Seri A sayı 299-A, s. 20, paragraf 55; Nuutinen/Finlandiya, 27 Haziran 2000 tarihli karar, Hüküm ve Karar Raporları 2000-VIII, s. 83, § 127, Ignaccolo-Zenide/Romanya, 25 Ocak 2000, Hüküm ve Karar Raporları 2000-I, s. 265, paragraf 94 ve Sylvester/Austria, sayı 36812/97 ve 40104/98, paragraf 58). Ancak, ulusal makamların sorumluluğu mutlak değildir; zira bir süreden beri anne veya baba ile birlikte yaşayan çocukların diğer ebeveynle hemen bir araya gelmesi mümkün olmayabilir ve hazırlık tedbirlerinin alınmasını gerektirebilir. Bu hazırlıkların doğası ve kapsamı davadan davaya değişiklik gösterecektir, ancak tüm ilgililerin göstereceği anlayış ve işbirliğinin önemi büyüktür. Ulusal makamların böyle bir işbirliğini kolaylaştırmak için ellerinden geleni yapmaları şarttır ama bu yönde uygulanacak baskının bir sınırı olmalıdır çünkü haklar ve özgürlükler kadar tarafların çıkarları, özellikle de çocukların AİHS’ nin 8 nci maddesi ile korumaya alınan hakları, dikkate alınmalıdır. Anne veya baba ile iletişim kurmak, bu çıkarları tehlikeye sokacak ya da hakları ihlal edecekse, bu hususlar arasında adil bir denge kurmak ulusal makamların görevidir. Yukarıda anlatılanlara bağlı olarak AİHM, Türk makamlarının çocuklarıyla görüşmesini sağlamak için etkili ve yeterli çaba göstermediğini ve bu nedenle 8 nci madde ile güvenceye alınan aile hayatına saygı hükmünün ihlal edildiği sonucuna varmıştır...”

Prensip olarak “evlat edinmiş ebeveynler ve çocukları” arasındaki ilişki 8 nci maddenin korumasına girmektedir (Örneğin, X- Fransa davası, Başvuru no: 9993/82, 5 Ekim 1982 tarihli; Söderback- İsveç davası, 28 Ekim 1998 tarihli karar)¹³⁸.

Komisyon’a göre, evlat edinme de, AİHS m.8/1’in koruma kapsamına giren bir aile ilişkisinin kurulmasına yol açar. Evlat edinme ile birlikte AİHS m.8/1 anlamında önceki aile ile olan ilişki de sona erer. Ancak asıl anne ve babanın evlat edinilen çocukla ilişkisinin devam edip etmeyeceği sorusuna Komisyon açık bir yanıt vermemiştir¹³⁹.

AİHM’ nin Portekiz’e karşı 21.12.1999 tarihli Salgueiro Da Silva Mouta kararında değindiği üzere, boşanma davası sonrasında velayet hakkının kullanılmasına ilişkin tedbirler de AİHS m.8/1’e uygun olmalıdır. Zira velayet kendisine bırakılmayan ebeveynle çocuk arasında kişisel ilişki kurulması, aile yaşamının temel unsurudur¹⁴⁰.

Sözleşmenin 8 nci maddesi kapsamı içinde, mevcut şartlara göre, yetkililer tarafından bir müdahaleden (sınır dışı etme, zorla çıkartma, ülke topraklarına girmeyi yasaklama) veya pozitif bir yükümlülük olup olmadığı sorusunu doğurabilecek bir harekete geçmeme (oturma izni vermeme, oturma izninin yenilenmemesi, vb.) halinden bahsedilebilir¹⁴¹.

Aile üyelerinden birisinin sınır dışı edilmesi, sınır dışı edilen ülkede aile yaşamının devamını olanaksız kılmaktadır. 1988 yılından bu yana AİHM, birkaç olayda (örneğin, Hollanda’ya karşı 21.06.1988 tarihli Berrehab kararında, Danimarka’ya karşı 11.07.2002 tarihli Amrollahi kararında, vb.) yabancının sınır dışı edilmesi nedeniyle AİHS m.8/1’e yönelik ihlal bulunduğu sonucuna

---

138 Kilkelly, s. 18.

139 Tezcan- Erdem- Sancakdar, s. 229.

140 Tezcan- Erdem- Sancakdar, s. 229.

141 Dutertre, s. 324.

ulaşmıştır¹⁴². Buna karşılık AİHM, Fransa'ya karşı 24.04.1996 tarihli Boughanemi kararında, Fransa'ya karşı 29.06.1997 tarihli Bouchelkia kararında ve Fransa'ya karşı 19.02.1998 tarihli Dalia kararında AİHS m. 8/1'e yönelik bir ihlal bulunmadığını tespit etmiştir.

Bütün bu kararlardan, geri verme veya sınır dışı etme nedeniyle aile yaşamına saygı hakkına ilişkin müdahalenin oranlılığı açısından, suçun ağırlığı yanında, başvurusunun o ülkede kaldığı süre, yaşı, dil bilme düzeyi, vatandaşlığı (milliyeti), aile durumu, aile yaşamının etkinliğine yönelik bilgi, sınır dışı edilme durumunda gideceği ülkede akrabalarının olup olmaması, gideceği ülkede karşı karşıya kalacağı güçlükler, geri dönmesi veya temas halinde olduğu kişiler konusundaki engeller, diğer eşin evlilik sırasında işlenen suçtan bilgi sahibi olup olmaması gibi kriterler AİHM tarafından göz önünde bulundurulur ve bu kişinin içinde bulunacağı durum ile Devlet tarafından hakka müdahalede öne sürülen amaç tartılır¹⁴³.

Özet olarak, Komisyon ve Divan gerçek bir aile hayatının varlığını araştırırken ilgililer arasında, kan bağı derecesi ile birlikte bunlar arasındaki ilişkilerin gerçek bir aile hayatını gösterir düzeyini, birlikte yaşamak, duygusal bağlantı, iktisadi bağımlılık gibi hususları da göz önünde tutmaktadırlar (Div. K. Beldjoudi/ Fransa, 26.03.1992, A 234, paragraf 71, 79; aile bağının var olmadığı durumlara ilişkin komisyon kararları; Tziganes Kalderas/Almanya ve Hollanda, 06.07.1977, no. 7823-24/77, DR 11, s. 221; X. et Y/İngiltere, 08.02.1972, no. 5269/71, Ann. 15, s. 565)¹⁴⁴.

---

142 Tezcan- Erdem- Sancakdar, s. 230.

143 Tezcan- Erdem- Sancakdar, s. 234, Dutertre, s. 324.

144 Gölcüklü ve Gözübüyük, s. 304.

2.3.4. Avrupa Sosyal Şartı

18 Ekim 1961 tarihinde Torino’da imzalanan¹⁴⁵ Avrupa Sosyal Şartı da ailenin korunmasına yönelik maddeler içermektedir¹⁴⁶. Türkiye, Avrupa Sosyal Şartı’na, 18 Ekim 1961 tarihinde imza koymasına rağmen, ancak 28 yıl sonra onaylamış¹⁴⁷; Şart 24 Aralık 1989 tarihinde Türkiye bakımından yürürlüğe girebilmiştir¹⁴⁸.

Şart’ın, “Ailenin Sosyal, Yasal ve Ekonomik Korunma Hakkı ” kenar başlıklı 16. maddesi şöyle der: “Akid Taraflar, toplumun temel birimi olan ailenin tam gelişmesi için gerekli koşulları sağlamak üzere: Sosyal yardımlar ve aile yardımları, mali düzenlemeler, konut sağlama, yeni evlilere yardım ve diğer yöntemlerle aile yaşamının ekonomik, yasal ve sosyal bakımdan korunmasını geliştirmeyi taahhüt ederler”¹⁴⁹. Bu düzenleme aynı zamanda sosyal devlet ilkesinin de bir gereğidir.

Avrupa Sosyal Şartı’nın 17 nci maddesinde : “Akid Taraflar, anaların ve çocukların sosyal ve ekonomik korunma hakkının etkin biçimde kullanılması için: Uygun kuruluş ve hizmetlerin kurulması veya korunması dahil, bu amaca uygun ve gerekli tüm önlemleri alacaktır”¹⁵⁰ hükmüyle, özellikle annelerin ve çocukların etkin bir şekilde korunması için üye devletlerin gereken her tür tedbiri alması yönünde sorumluluk üstlendiğine işaret etmektedir.

Şart’ın 19 ncu maddesinde, çalışan göçmenler ile ailelerinin korunması ve yardım hakkı, 10 bent halinde detaylı olarak düzenlenmiştir.

---

145 R.G., 14.10.1989 tarihli- 20312 sayılı.

146 Uçar, s. 57.

147 R.G., 04.07.1989 tarihli- 20215 sayılı

148 Algan, s. 296.

149 Akıllıoğlu, s. 132.

150 Akıllıoğlu, s. 132.

2.3.5. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme

1- Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 16 Aralık 1966'da imzaya açılan ve 3 Ocak 1976 tarihinde yürürlüğe giren¹⁵¹ bu sözleşmenin 10 ncu maddesinde ailenin korunması şu şekilde kaleme alınmıştır: “Bu sözleşmeye Taraf Devletler aşağıdaki hususları kabul ederler: 1- Toplumun doğal ve temel birimi olan aileye, özellikle ailenin kurulması için ve aileye bağımlı çocukların bakım ve eğitiminden sorumlu oldukları sürece, en geniş koruma ve yardımın yapılması gerektiğini kabul ederler. Evlenme, buna istekli olan eşlerin hür rızası ile olmalıdır.

2- Annelere, doğumdan önce ve sonra makul bir süreyle özel bir koruma sağlanmalıdır. Bu dönem içinde, çalışan anneler ücretli izinden ya da yeterli sosyal güvenlik tedbirlerini kapsayan izinden yararlanmalıdırlar.

3- Bütün çocuklar ve gençler yararına, ebeveynlikten ya da başka koşullardan dolayı hiçbir ayırım gözetilmeksizin, özel koruma ve yardım tedbirleri alınmalıdır. Çocuklar ve gençler ekonomik ve sosyal sömürden korunmalıdır. Onların ahlaki değerlerine ya da sağlıklarına zararlı olabilecek, hayatlarını tehlikeye sokabilecek ya da normal gelişmelerini engelleyebilecek işlerde çalıştırılmaları yasalarla cezalandırılmalıdır. Devletler, ayrıca, yaş sınırları koyarak, çocukların bu yaş sınırları altında ücretli olarak çalıştırılmasını yasalarla yasaklamalı ve cezalandırmalıdırlar”¹⁵².

Türkiye, bu sözleşmeyi 15.08.2000 tarihinde imzalamış, 18.06.2003 tarihinde ise onaylamıştır¹⁵³.

---

151 Akıllıoğlu, s. 55.

152 Ahmet Cemal Ruhi, Türkiye Cumhuriyeti'nin Onayladığı Devletler Özel Hukuku Alanındaki Çok Taraflı Uluslararası Sözleşmeler, Seçkin Yayınları, Ankara, 2004, s. 303; Akıllıoğlu, s. 60.

153 R.G., 18.06.2003 tarihli- 25142 sayılı

2.3.6. Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi

Türkiye'nin 1985 yılında onayladığı¹⁵⁴ bu sözleşmenin 5 nci maddesinin (b) bendi, anneler ve çocukların menfaatlerini gözeterek aile eğitimi konusunda şöyle der: "Taraflar Devletler aşağıdaki bütün uygun önlemleri alacaklardır: ...Anneliğin sosyal bir görev olarak anlaşılmasını ve çocukların yetiştirilmesi ve gelişiminde kadın ve erkeğin ortak sorumluluğunun tanınmasını öngören ve her halükarda çocukların menfaatlerini her şeyden önce gözetilen anlayışa dayanan bir aile eğitimi sağlamak".

Sözleşme'nin 10 ncu maddesi, Taraflar Devletlerin, kadınların ailelerin sağlık ve refahını sağlamaya yardım edecek, aile planlaması bilgisi dahil özel eğitici bilgiyi temin etmeleri konusunda uygun tedbirleri almaları gerektiğini belirtmiştir.

Madde 11'de ise, Taraflar Devletlere, evlilik ve analık sebebiyle kadınlara karşı ayırımı önlemek ve kadın erkek eşitliği esasına dayanarak eşit haklar sağlamak için aşağıda belirtilen konularda bütün uygun önlemleri almaları yükümlülüğü getirilmiştir:

a- Hamilelik ve analık izni sebebiyle veya evliliğe bağlı olarak işten çıkarma ayırımını yasaklamak, bu ayırımı yapanları cezalandırmak,

b- Önceki iş, kıdem ve sosyal haklar kaybedilmeksizin, ücretli olarak analık izni veya benzeri sosyal içerikli tazminatlar vermek,

c- Özellikle çocuk bakımevleri ağının tesisi ve geliştirilmesi yoluyla anne ve babanın aile yükümlülüklerini, görev sorumlulukları ve kamu hayatına katılma

---

154 R.G., 14.10.1985 tarihli- 18898 sayılı

ile birleştirmeyi mümkün kılan destekleyici sosyal hizmetlerin sağlanmasını teşvik etmek,

d- Hamilelik süresince zararlı olduğu kanıtlanan işlerde kadınlara özel koruma sağlamak”.

Madde 12, kadının ve dolayısıyla ailenin menfaati için şu önlemlere yer vermiştir: “Taraflar Devletler, aile planlaması dahil sağlık bakım hizmetlerinden kadın ve erkeğin eşit olarak yararlanması için, sağlık bakımında kadınlara karşı ayrımı ortadan kaldıran bütün önlemleri alacaklardır.

Bu maddenin 1. paragrafında öngörülen hükümler saklı kalmak kaydıyla taraflar devletler kadına hamilelik, lohusalık ve doğum sonrası dönemde gerekli hizmetleri sağlayacaklar, hamilelik ve emzirme sırasında yeterli beslenme ile birlikte, gerektiğinde bedava hizmet vereceklerdir”.

Madde 13, kadınların diğer ekonomik ve sosyal hakları yanında ve öncelikle aile zammı hakkı olduğunu vurgulamıştır.

16 ncı madde ile üye devletlere, evlilik ve aile ilişkileri konusunda kadın ve erkek arasındaki ayrımı önlemek için aşağıdaki tedbirleri alma görevi verilmiştir:

“ a- Evlenmede erkeklerle eşit hak,

b- Özgür olarak eş seçme ve serbest ve tam rıza ile evlenme hakkı,

c- Evlilik süresince ve evliliğin son bulmasında aynı hak ve sorumluluklar,

d- Medeni durumlarına bakılmaksızın, çocuklarla ilgili konularda ana ve babanın eşit hak ve sorumlulukları tanınacak, ancak her hal ve karda çocukların menfaatleri en ön planda gözetilecek,

e- Çocuk sayısına ve çocukların ne zaman dünyaya geleceklerine serbestçe ve sorumlulukla karar vermede ve bu hakları kullanabilmeleri için bilgi, eğitim ve

diğer vasıtalarından yararlanmada eşit haklar,

f- Her hal ve karda çocukların çıkarı en üst düzeyde tutularak ulusal yasalarda mevcut veli, vasi, kayyum olma ve evlat edinme veya benzeri müesseselerde eşit hak ve sorumluluklar,

g- Aile adı, meslek ve iş seçimi dahil karı ve koca için eşit kişisel haklar,

h- Ücret karşılığı olmaksızın veya bir bedel mukabilinde malın mülkiyeti, iktisabı, işletmesi, idaresi, yararlanılması ve elden çıkarılmasında eşlere de eşit haklar”¹⁵⁵.

2.4. ANAYASA MAHKEMESİ’NİN AİLE ANLAYIŞI

Anayasa Mahkememizin aile içerikli kararlarını incelediğimizde Yüce Mahkeme’nin “aile” anlayışında öncelikle 1982 Anayasası’nın 41 nci maddesini esas aldığını görüyoruz. Bunun yanı sıra, taraf olduğumuz ve iç hukukumuzda “ulusal kanun” niteliğine sahip olmaları sebebiyle devleti bütün organları ile bağlayan uluslararası sözleşmeleri de nazara aldığını fark edebiliyoruz.

Yüce Mahkeme, 29.11.1990 tarihli 1990/30 Esas 1990/31 Karar sayılı kararında: “...3581 sayılı Yasa’yla katılmış olduğumuz Avrupa Sosyal Şartı...I. Bölümün... 16 ncı maddesinde: “Toplumun temel birimi olan aile, tam gelişmesini sağlamak amacıyla, uygun sosyal hukuki ve iktisadi korunmaya hak sahibidir”, 17 nci maddesinde: “Medeni hallerine ve aile ilişkilerine bakılmaksızın, anneler ve çocuklar, uygun bir sosyal ve ekonomik korunmaya hak sahibidir” hükmünü içermektedir...” diyerek uluslararası sözleşmelerdeki düzenlemelere gönderme yapmaktadır.

7.12.1993 tarihli 1993/37 Esas 1993/56 Karar sayılı kararında: “...Anayasa’nın 41 nci maddesinde, “Aile, Türk toplumunun temelidir. Devlet,

---

155 Ruhi, ss. 401- 405; Uçar, ss. 59, 60; Akıllıoğlu, ss. 209- 216.

ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar” denilmektedir. Madde gerekçesinde de, “Ailenin sosyal yapısının yanı başında bugün millet hayatında oynadığı rol, onun korunması yolunda bir hükmün Anayasada yer almasını zorunlu kılmıştır. Ailenin korunması fikrinin, her şeyden önce Medeni Kanun anlamında evliliklerin kurulmasını yaygınlaştırmak ve kolaylaştırmak olduğu şüphesizdir. Çünkü medeni (nikah) olmadan bir aileden bahsedilemez. Aile ahlaki bir çevredir. Aile, toplu yaşamın ilk modeli olarak eğitim, yardımlaşma ve şefkat kaynağıdır. Millet hayatı bakımından “aile” kutsal bir temeldir. Bu nedenle, Devlet, ailenin refahını ve huzurunu koruyacaktır...” açıklamalarına yer verilmiştir. Toplumun temeli olan ailenin huzur ve refahı ve özellikle ana ve çocuğun korunması için gerekli önlemleri almak ve teşkilatları kurmak görevi Devlete verilmiştir. Devlet bu görevleri yerine getirirken aileye de zarar vermemekle yükümlüdür. İtiraz konusu kuralla amaçlanan, aile kurumunun etkinliğini ve otoritesini sağlamak, serbest birleşmeleri önlemek ya da azaltmak yoluyla toplumun temeli olan aile birliğini kurmak ve dağılmasını engellemektir...” ifadelerini kullanarak, Anayasamızın 41 nci maddesi ile korunan ailenin resmi nikahlı evlilikler sonucu kurulan aileler olduğunu teyit etmiştir.

13.9.1995 tarihli 1994/86 Esas 1995/41 Karar sayılı kararında: “...Anayasa’nın “Ailenin Korunması” başlıklı 41 nci maddesinde aile, Türk toplumunun temeli sayılmış; Devletin, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması için gerekli önlemleri alacağı ve örgütleri kuracağı belirtilmiş, böylece aile kurumuna anayasal güvence sağlanmıştır. Maddenin gerekçesinde, “... Ailenin korunması fikrinin her şeyden önce Medeni Yasa anlamında evliliklerin kurulmasını kolaylaştırmak olduğu şüphesizdir... Millet hayatı bakımından aile kutsal bir temeldir. Bu nedenle, Devlet, ailenin refahını ve huzurunu koruyacaktır” denilmektedir. Yasa’ya göre aile, karı, koca ve çocuklardan oluşur. Anayasa’nın 41 nci maddesi de böyle bir ailenin korunmasını amaçlamaktadır...” vurgusu yaparak, Anayasa’nın 41 nci maddesinin kapsamına, Türk Medeni Kanunu’nda “geniş anlamda aile” olarak

tanımlanan anne, baba ve çocuklardan oluşan; resmi nikahlı evliliklerin girdiğini kabul etmiştir.

07.02.2008 tarihli 2004/30 Esas 2008/55 Karar sayılı kararında: “... Anayasanın 41 nci maddesi “Aile, Türk toplumunun temelidir. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar” hükmünü düzenlemektedir. Buna göre, Devlet ailenin huzur ve refahını özellikle de ana ve çocukların korunması ilkesini ihlal etmeme yükümlülüğü yanında, ihlal edilmesine sebep olacak unsurlar yönünden önleyici tedbirleri de almak zorundadır. Başka bir deyimle, Devletin, ailenin korunması yönünden pozitif ve negatif yükümlülükleri mevcuttur. Bu bağlamda Devlet (Yasama- yürütme-yargı olarak tüm erkleri ifade ediyor) aile hayatının sağlıklı devamına engel olan tedbirleri almak, buna aykırı her türlü düzenlemeyi ortadan kaldırmak zorundadır...Nitekim Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 8 nci maddesinde de “1- Herkes özel hayatına, aile hayatına, konutuna ve haberleşmesine saygı gösterilmesi hakkına sahiptir. 2- Bu hakkın kullanılmasına bir kamu otoritesinin müdahalesi, ancak ulusal güvenlik, kamu emniyeti, ülkenin ekonomik refahı, dirlik ve düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın ve ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için, demokratik bir toplumda zorunlu olan ölçüde ve yasayla öngörülmüş olmak koşuluyla söz konusu olabilir” hükmüne yer verilmiştir. Gerek Anayasa hükümleri gerekse anılan sözleşme maddesi uyarınca; devlet; ailenin korunması, geliştirilmesi ve aile hayatına saygı anlamında, pozitif ve negatif yükümlülükler altına girmiş bulunmaktadır. Buna göre, devlet, kişilerin aile hayatını bozucu eylem ve işlemlerde bulunamayacağı gibi, bu tür eylem ve işlemlere maruz kalmamaları için gerekli tedbirleri de alınmakla yükümlüdür...” ifadeleriyle ailenin korunması bakımından devletin pozitif ve negatif yükümlülükleri olduğunu tespit etmiştir.

Yukarıda bir kısmından örnekler sunduğumuz, Anayasa Mahkemesi'nin “aile” içerikli kararlarını tarayıp incelediğimizde, ailenin Anayasamızın 41 nci maddesi, AİHS’ nin 8 nci maddesi, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve Avrupa

Sosyal Şartı gibi ulusal ve uluslararası belgelerle korunduğuna atıf yaparak, Devletin aileye karşı görev ve sorumluluklarını hatırlatmakta olduğunu fark ediyoruz. Ayrıca Mahkeme, toplumun temel birimi ve millet hayatı için kutsal kabul ettiği ailenin, (aşağıda ayrıntılı olarak açıkladığımız üzere) Medeni Kanun anlamında evliliklerden kurulabileceğine vurgu yapmaktadır. Gayrı resmi evlilikleri Anayasa ve kanun önünde yok saymakla birlikte, gayrı resmi evlilikler içinde dünyaya gelen çocuklara da tıpkı resmi evliliklerde doğan çocuklarla aynı ve eşit haklar tanınması gerektiğini ifade etmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL DEVLET İLKESİ AÇISINDAN AİLENİN KORUNMASI

3.1. AİLENİN ÖNEMİ VE KORUNMASI GEREĞİ

İnsanlar, büyük çoğunlukla, bir aile içinde doğarlar ve hayatlarını aile ortamı içinde sürdürürler. Aile, toplumsal bünyenin en önemli ve esaslı altyapı dokusunu meydana getirmektedir¹⁵⁶. İnsan, toplum ve devlet için çok önemli bir yere sahip olan aile, en eski ve en asli bir birlikte yaşama şeklidir¹⁵⁷.

Bireyleri Devlete bağlayan en sağlam ve köklü bağı oluşturan aile, ulus (millet) kavramının ve bilincinin de özüdür¹⁵⁸.

İnsanlar, yardımlaşma, dayanışma ve güvenliklerini sağlama kaygısı ile ve belirli bir oranda da içgüdüsel olarak bir arada yaşamayı tercih ederler¹⁵⁹.

Yaradılışı gereği sosyal bir varlık olan insan için toplumsal hayat ne kadar önemli ve gerekli ise, bir toplum için de, o toplumun çekirdeğini oluşturan aile kurumu, o kadar önemli ve gereklidir. Aile bu niteliğiyle toplumlarda kültürel kimliğin, insani değerlerin ve tarihi sürekliliğin koruyucusu ve aktarıcısı olmuştur¹⁶⁰.

Kişi aile içinde nasıl bir eğitim ve terbiye alırsa, genellikle yaşamı süresince bu eğitim ve terbiyenin etkisinde kalan davranışlar sergiler. İnsanların toplu yaşama hazırlanması ve topluma kazandırılması yönünde ilk eğitim de ailede vermeye başlar. Çocuklar öncelikle anne ve babalarını kendilerine model alırlar.

---

156 Bülent Köprülü ve Selim Kaneti, Aile Hukuku, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1989, s. 3.

157 Şimşek, s. 5.

158 Feyzioglu, s. 1.

159 Zevkliler- Acabey- Gökyayla, s.665.

160 Semra Demirkan, "Türk Ailesinin Korunması ve Güçlendirilmesinde Sivil Toplum Kuruluşları İle İşbirliğinin Önemi", Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayını, Cilt:3, Sayı:9, 2006, s. 92.

Bu bakımdan, kişilerin aile hayatları ne denli sağlam, düzenli ve sağlıklı olursa, devleti oluşturan bireylerde, bununla doğru orantılı olarak, güvenilir, sadık ve problemsiz olurlar¹⁶¹.

Ailede meydana gelecek düzen bozukluğu, toplumun gerilemesi sonucunu doğuracaktır. Toplumdaki aile yapısı bozulduğu takdirde, ailelerden oluşan toplumun ve ulusun çökmesi de kaçınılmaz olacaktır. Toplumun gelişmesi, ilerlemesi, huzur ve barış içerisinde yaşaması açısından; topluma yararlı ve erdemli insanların yetişmesi, ulusun geleceğinin güvence altına alınabilmesi için ailenin korunması bir zorunluluktur. Aile esasına dayanmayan bir toplum, harçsız yapılmış bir bina gibidir; en küçük bir sarsıntıya dayanamayıp çöker¹⁶².

Gücünü ve bütünlüğünü kaybeden aile yapısı, toplumlarda telafisi mümkün olmayan sorunlara yol açmaktadır. Güçlü bir aile yapısı, toplumun temel sorunlarını aşmada en önemli çözüm adresidir¹⁶³.

Aile bireyleri değiştirip dönüştürürken, toplumun dinamik ve en küçük yapı taşı olarak sürekli bir dönüşüm halindedir. Bu dönüşüm, dünyanın ve ülkenin sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasi gidişatıyla da ilgilidir¹⁶⁴.

Toplum hayatında önemli bir yeri olduğu kabul edilen ailenin devlet tarafından denetimi ve korunması bir ihtiyacın ifadesi olmuştur. Liberal Devlet, aileyi ideal olarak kurmak ve sağlıklı bir şekilde yaşatmak için aile hukukunda her türlü tedbiri almış ancak, aile belirli hukuki kalıplara göre kurulup yaşamaya başladıktan sonra, aile hayatına karışmayı, aile özgürlüğüne müdahaleyi düşünmemiştir¹⁶⁵.

On dokuzuncu asrın ortalarından sonra kuvvetlenmiş olan kapitalist-liberal

---

161 Zevkliler- Acabey- Gökyayla, s.665; Feyzioğlu, s. 1,2.

162 Feyzioğlu, s. 1.

163 Demirkan, s. 92.

164 Şuayıp Özdemir, Celalettin Vatandaş ve Ömer Torlak, “ Sosyal Problemleri Çözmede Aile Yaşam Döngüsünün (AYD) Önemi”, Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayını, Cilt:4, Sayı:16, 2009, s. 8.

165 Cansel, Sosyal Devlet, s. 58.

düzen büyük yığınların gittikçe fakirleşmesi sonucunu doğurduğundan, devletin kişiye ve aileye tanıdığı hürriyetler, o zamanın deyimi ile “bırakınız yapsınlar” fikri kıymetini yitirmeye başlamıştır. Ailenin konut, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi konularda yardıma ihtiyaç duyması ve aileye bu tür alanlarda destek olması gerektiğini anlayan devlet, yavaş yavaş aileye sosyal ve ekonomik yardımlar yapmanın gerekliliğinin farkına varmıştır¹⁶⁶.

Yaşanan bu tarihi süreç karşısında aile, çeşitli uluslararası belgelerde ve Anayasalarda toplumun temeli olarak kabul edilip toplum ve devlet tarafından korunma hakkı düzenlenmiştir¹⁶⁷. Ancak, aile bireylerine sınırsız özgürlük tanınarak ailenin korunması gibi bir durum söz konusu olamaz¹⁶⁸.

Ailenin toplumdaki yeri, görevi ve işlevi göz önüne alındığında, aile kurumunun iyi bir şekilde düzenlenmesi, hukuki koruma altına alınması, varlığını gereği gibi devam ettirmesi, her yönden yararlı olması, toplumun gelişimi, ilerlemesi, barış ve huzur içinde yaşaması bakımından büyük bir önem taşımaktadır¹⁶⁹.

Ailenin korunması sadece aileyi ilgilendiren bir mesele değil, aynı zamanda toplumu da ilgilendiren bir konudur. Diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de aile risk altındadır. Bu yüzden ailenin korunması için gerekli önlemlerin alınması zorunluluğu her geçen gün artmaktadır. Türk toplumunun sosyal barış ve adalet içinde olması, demokratik haklara saygılı ve topluma yararlı olma anlayışını özümsemiş bireylerin yetiştirilmesinde ailenin büyük önemi vardır¹⁷⁰.

Aile, insan, toplum ve devlet açısından büyük bir öneme sahip olunca, Anayasa Hukuku açısından ailenin korunmasının gerekliliği daha belirgin bir

---

166 Cansel, Sosyal Devlet, s. 59.

167 Mehmet Ali Uçar, Aile İçi Şiddet ve Aile Koruma Yasası, Yetkin Yayınları, Ankara, 2003, s. 66.

168 Elbruz, s. 28.

169 Köprülü, s. 4.

170 Ahmet Rasim Kalaycı (Yayına Hazırlayan), Türkiye’de Aile Mahkemeleri Uygulaması ve Uygulamanın Değerlendirilmesi, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2009, ss. 240, 241, 242.

şekilde ortaya çıkmaktadır. Ailenin sahip olduğu bu önem ve değerlerin yaşatılması ve bu sayede devletlerin de kendi mevcudiyetleri ile geleceklerinin garanti altına alınabilmesi için, ailenin devlet tarafından hukuken korunması gerekli ve zorunludur¹⁷¹.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti de, aileyi gerek anayasal düzeyde, gerekse hukukun diğer alanlarında düzenleyip koruma altına alarak, aileye verdiği önemi sergilemiştir. Türk Medeni Kanunu'nun ikinci kitabı olan Aile Hukukunda aile, çok çeşitli yönleriyle, 118- 494 ncü maddeler arasında ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Bundan başka, İş Hukuku, Ceza Hukuku gibi hukuk dallarında da aile kurumuna dair düzenlemelere yer verilerek aile tüm yönleriyle hukuken irdelenmiştir.

1926 yılında yürürlüğe giren Türk Medeni Kanunu ile çağdaş aile kavramına geçiş yönünde büyük bir atılım yapılarak, ülkemizde ailenin hukuki düzeyde korunması konusunda ilk ciddi adım atılmıştır¹⁷².

Devlet, kamu yararını yakından ilgilendiren ailenin sürekli bir düzen halinde varlığını devam ettirebilmesi amacı ile aile hukuku ilişkilerine geniş ölçüde müdahale etmektedir¹⁷³. Hatta denebilir ki; devlet, karı- koca ve aile ilişkilerini etkileyen bütün olaylarda üçüncü taraftır¹⁷⁴. Devlet, bir yandan aile hukuku ilişkilerinin kurulmasına, işleyişine her aşamada müdahale ederek denetleme işlevini; diğer yandan da aileyi koruyup ihtiyaç halinde yardımda bulunmak üzere müdahale ederek koruma işlevini yerine getirir¹⁷⁵.

---

171 Şimşek, s. 8.

172 Haluk Burcuoğlu, Atilla Altop ve Samim Ünan, “Çağdaş Aile ve Sorunları” Manisa Barosu Dergisi, Sayı:7, 1983, s. 12.

173 Uçar, s. 67.

174 Elbruz, s. 28.

175 Uçar, s. 67.

Ailenin yoksullukla mücadelede ve toplumsal kalkınmada dinamik bir kavram olarak bütün toplumlar için büyük önem taşıdığı gerçeğinden hareket ederek, dünyanın dikkatini aile kurumuna çekmek amacıyla 1994 yılı, Birleşmiş Milletler tarafından “Uluslararası Aile Yılı” olarak ilan edilmiş ve bu kapsamda pek çok etkinlik gerçekleştirilmiştir¹⁷⁶.

3.2. CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK ANAYASAL SİSTEMİNDE AİLEYİ KORUMAYA YÖNELİK DÜZENLEMELER

3.2.1. 1961 Anayasası’nda Ailenin Korunması

Cumhuriyet döneminde 1921 ve 1924 Anayasalarında aileye ve aileyi korumaya yönelik herhangi bir düzenlemeye yer verilmemiştir.

1961 Anayasası, İkinci Dünya Savaşı sonrasında devletten çok bireye önem veren, bireyin temel hak ve özgürlüklerini öne çıkaran yeni dünyaya uyum sağlamayı amaçlamıştır. Türkiye’de anayasal düzeyde aileye ilişkin hükümlere ilk olarak 1961 Anayasası’nda yer verildiğini görmekteyiz¹⁷⁷.

Aile, Avrupa ülkelerinin anayasalarına yirminci yüzyılın başlarından itibaren girmeye başlamıştır.

1961 Anayasası’nın 35 nci maddesinde “Ailenin korunması” kenar başlığı altında aileye ilişkin hükümler şu şekilde düzenlenmiştir: “Aile, Türk toplumunun temelidir. Devlet ve diğer kamu tüzel kişileri, ailenin, ananın ve çocuğun korunması için gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar”¹⁷⁸.

---

176 Çampınarı, s. 59.

177 Burcuoğlu- Altop- Ünan, s. 13; Uçar, s. 64, 69; Şimşek, s. 42.

178 Müjdat Şakar, 1982 Anayasası ve Önceki Anayasalar, Beta Yayınları, İstanbul, 1989, s. 217.

Böylece aile, Türk Hukukunda ilk kez anayasal güvence altına girmiştir¹⁷⁹.

3.2.2. 1982 Anayasası'nın 41 nci Maddesinde Ailenin Korunması

Aileye ilişkin temel düzenleme, “Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler” başlıklı üçüncü bölümünün ilk maddesi olan 41 nci maddededir. “Ailenin Korunması” kenar başlığı altında 41 nci madde şöyle kaleme alınmıştır: “Aile Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar”.

41 nci maddenin 1 nci fıkrasına “ve eşler arasında eşitliğe dayanır” ibaresi, 3 Ekim 2001 tarihli, 4709 sayılı kanun ile eklenmiştir.

Aile kurumunun kabulü ve korunması, özgürlükçü demokratik toplumlarda tartışmasız olarak kabul edildiğinden¹⁸⁰, demokratik, sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'nin 1982 Anayasası, devletin herhangi bir soya, zümreye ya da sınıfa değil, aileye dayandığını 41 nci maddesinde açıkça ifade etmiştir.

1982 Anayasası, 1961 Anayasası'nın 35 nci maddesinde olduğu gibi, aileyi toplumun temeli olarak kabul ederek devlete ailenin, annenin ve çocukların korunması için tedbir alma ve her türlü örgütlenmeyi yapma görevini yüklemiştir¹⁸¹.

Anayasanın 41 nci maddesi ile devlete verilen aileyi koruma ödevinin, Anayasanın 2 nci maddesinde düzenlenmiş olan “Sosyal devlet” ilkesine dayandığı bir gerçektir¹⁸². Sosyal devlet olmanın gereği olarak devlet, yaşanan

---

179 Uçar, s. 69; Cansel, Sosyal Devlet, s. 58.

180 Şimşek, s. 13.

181 Uçar, s. 70.

182 Cansel, Sosyal Devlet, s. 59 vd.

tarihi tecrübelerden dolayı, aileye kurulurken hukuki şekil vermekte fakat aile kurulduktan sonra da yaşaması için gerekli ihtiyaçları teminde onu yalnız bırakmamaktadır. T.C. Anayasası'nın 2 nci maddesinde açıkça kabul edildiği gibi, sosyal bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti, fertlere hürriyet tanıyıp, maruz kaldığı ve yenemediği sıkıntılar karşısında seyirci kalmamış, ailenin korunması için emredici hükümlere yer vermiştir¹⁸³.

Anayasa'nın 41 nci maddesi ailenin korunmasından söz ederken, hangi tip ailelerin bu anayasal koruma kapsamına dahil olduğunu açıkça belirtmemiştir. Ancak, 41 nci maddenin gerekçesinde ve bu gerekçeyi baz alan Anayasa Mahkemesi'nin kararlarında bu husustaki belirsizlik ortadan kaldırılmıştır. Anayasa'nın 41 nci maddesinin Türk toplumunun temeli saydığı aile, öncelikle anne, baba ve varsa çocuklardan oluşan (Medeni kanunun dar anlamda ve geniş anlamda aile diye sınıflandırdığı) ailedir¹⁸⁴.

41 nci madde gerekçesi ile Anayasa Mahkemesi'nin yukarıda değindiğimiz (örneğin, 07.12.1993 tarihli 1993/ 37 Esas 1993/ 56 Karar; 13.09.1995 tarihli 1994/ 86 Esas 1995/ 41 Karar sayılı) kararlarını göz önüne aldığımızda, araştırma konumuz bakımından da önem arz eden, Anayasa'nın 41 nci maddesi ile koruma altına alınan "aile" kavramına, "dar anlamdan ve geniş anlamda aile" dediğimiz anne, baba ve varsa çocukların (ister evlilik içinde, isterse evlilik dışında doğsun) girdiğini söyleyebiliriz. Medeni Kanuna göre "dar anlamda ve geniş anlamda aile" diye bahsedilen aile tipleri Anayasanın 41 nci maddesinde korunan aileyi karşılamaktadır.

Sağlıklı bir yeni neslin yetiştirilmesi ilk etapta ailede başlar ise de, çocuk sahibi olamayan veya olmak istemeyen aileler de Türk toplumunun temelini oluştururlar. Bu nedenle, yalnızca karı ve kocadan oluşan (Medeni Kanun bakımından dar anlamda) aile de Anayasa'nın 41 nci maddesinin öngördüğü korumadan yararlanır¹⁸⁵.

---

183 Temiz, ss. 89, 90.

184 Öztan, s. 6; Cansel, Türk Ailesi, s. 405; Şimşek, s. 17.

185 Öztan, s. 6; Cansel, Türk Ailesi, s. 405; Şimşek, s. 17.

41 nci maddenin 2 nci fıkrasında, “Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması...nı sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar” denildiğinden, bir aile ortamı içerisinde bulunmayan anne ve çocuk da, sırf bu sıfatlarından dolayı, ayırım yapılmaksızın korunacaktır¹⁸⁶.

41 nci maddenin gerekçesinde, “...Ailenin korunması fikrinin, her şeyden önce Medeni Kanun anlamında evliliklerin kurulmasını yaygınlaştırmak ve kolaylaştırmak olduğu şüphesizdir. Çünkü medeni (nikah) olmadan bir aileden bahsedilemez. Aile, ahlaki bir çevredir...Millet hayatı bakımından aile kutsal bir temeldir” denildiğinden¹⁸⁷, anayasal koruma kalkını altına resmi evlilik sonucunda kurulan ailelerin girdiğini söyleyebiliriz. 1982 Anayasası’nın 41 nci maddesinde anılan “aile”, Medeni Kanun hükümlerine göre kurulmuş resmi (meşru) evlilikleri içerir¹⁸⁸. Medeni Kanun hükümlerine göre, belli formaliteler yerine getirildikten sonra evlenme, birbiriyle evlenecek kadın ve erkeğin, Medeni Kanun’un 142 nci maddesi uyarınca yetkili evlendirme memuru önünde, serbest iradeleriyle olumlu sözlü cevaplarını verdikleri anda oluşur¹⁸⁹. Resmi evlilik dışı yaşam birleşmeleri ve imam nikahı ile kurulmuş beraberlikler Türk Medeni Kanunu anlamında evlilik olarak kabul edilmediğinden, Anayasa’nın 41 nci maddesi kapsamında “aile” kavramına dahil değildirler. Bu tip birliktelikler, kanun koyucu tarafından “yok hükmünde” sayılmaktadır¹⁹⁰. Ancak, ülkemizde salt imam nikahı ile yapılan gayri resmi evlilikler mevcut olduğundan, zaman zaman geçici olarak çıkartılan ve kısaca “Af Kanunları” olarak adlandırılan kanunlarla bu birleşmelerin resmi evlilikler haline getirilmesi hususu “idari yollarla” öngörülmektedir¹⁹¹. Ülkemizin sosyal gerçeklerine kayıtsız kalamayan kanun koyucu, 1933 yılından beri neredeyse beşer yıl arayla çıkartılan yasalarla, belli koşullarda gerek imam nikahı ile gerekse dar anlamda evlilik dışı yaşam ile kurulan beraberliklerin normal evlilik gibi tesciline ve bu birleşmelerden doğan

---

186 Şimşek, s. 45.

187 Şakar, s. 54.

188 Öztan, s. 2, 6; Burcuoğlu- Altop- Ünan, s. 13; Baktır, s. 103; Cansel, Türk Ailesi, s. 407; Temiz, s. 90.

189 Cansel, Türk Ailesi, s. 407.

190 Öztan, s. 2, 6; Burcuoğlu- Altop- Ünan, s. 13.

191 Öztan, s. 2, 3, 6.

çocukların neseplerinin idari yoldan düzeltilmesi olanağını sağlamıştır¹⁹².

“İnkılap Kanunlarının Korunması” kenar başlıklı Anayasa’nın 174 ncü maddesinin 1 nci fıkrası, “Anayasanın hiçbir hükmü, Türk toplumunu çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkarma ve Türkiye Cumhuriyeti’nin laik niteliğini koruma amacını güden, aşağıda gösterilen inkılap kanunlarının, Anayasanın halkoyu ile kabul edildiği tarihte yürürlükte bulunan hükümlerin, Anayasaya aykırı olduğu şeklinde anlaşılabilir ve yorumlanamaz” dedikten sonra, aynı maddenin 4 ncü bendinde, konumuzla ilgili olarak, “17 Şubat 1926 tarihli ve 743 sayılı Türk Kanunu Medeniyle kabul edilen, evlenme akdinin evlendirme memuru önünde yapılacağına dair medeni nikah esası ile aynı kanun 110 ncu maddesi hükmü” nün Anayasaya aykırılığının ileri sürülemeyeceğini öngörmektedir.

41 nci maddenin gerekçesindeki net ifadelerin yanı sıra, Anayasa’nın 174 ncü maddesi hükmü de medeni nikahlı evlilikler konusuna açıklık getirmektedir. Şöyle ki, Anayasamızın 174 ncü maddesinde Türkiye Cumhuriyeti’nin laik niteliğinin bir uzantısı olan medeni nikah esasının Anayasaya aykırılığının ileri sürülemeyeceği yönünde bir düzenlemeye gidilmesi, anayasa koyucunun aile anlayışının, resmi nikahla yapılan evlilikler neticesinde ortaya çıkan aile olduğunun bir diğer göstergesi sayılmaktadır. Açıklananlar dışındaki aile türleri Anayasa Hukuku dışında başka hukuk dallarında düzenleme konusu olabilirse de, Anayasanın 41 nci maddesi anlamında Türk toplumunun temeli sayılan ve devlet tarafından korunan aile kavramına girmezler¹⁹³.

1982 Anayasası’nın 41 nci maddesi kapsamında çocukların durumuna gelince, bu madde uyarınca “korunan çocuk” kavramını dar yorumlamak, maddenin amaçsal yorumuna ters düşer. Bu nedenle, Anayasanın 41 nci maddesi çerçevesinde “korunan çocuk” kavramı geniş yorumlanarak, sadece evlilik birliği içinde doğan çocuklar değil, bunların yanı sıra, evlilik dışı doğan çocuklar ve

---

192 Burcuoğlu- Altop- Ünan, s. 14.

193 Şimşek, s. 21, 28.

evlat edinilen çocuklar da bu kavrama dahil edilmektedir. Anayasa, bütün çocukların korunacağını garanti etmiştir¹⁹⁴. Her ne kadar evlendirmeye yetkili resmi bir memur huzurunda gerçekleştirilmeyen birliktelikler hukuken “yok hükmünde” sayılsalar da, bu birlikteliklerden doğan çocuklar (tıpkı meşru evlilikler içinde doğan çocuklar gibi) re’sen Anayasanın 41 nci maddesindeki korumanın kapsamına girmektedir¹⁹⁵.

Çocuklar bakımından anlattığımız bu sonucu 41 nci maddenin gerekçesi de doğrulamaktadır. Maddenin gerekçesinde “...Çocuğun korunması, genel olarak ifade edilmekle yetinilmiş ve evlilik içi ve dışı çocuklar arasında ayırım gözetilmemesi esası benimsenmiştir. Bu sonuç, esasen “eşitlik ilkesi”nden de çıkarılabilir. Çeşitli Anayasalarda evlilik dışı çocuklar için sevk edilen hükümlere benzer bir düzenleme bu nedenle gereksiz görülmüştür...” denilmiştir¹⁹⁶.

Aynı şekilde, Anayasanın 41 nci maddesindeki “ana” kavramı da geniş yorumlanıp, “evlilik içinde doğan çocuğun anası” yanında, “evlilik dışında doğan çocuğun anası” da bu kavrama dahil edilmelidir¹⁹⁷.

41 nci maddenin Anayasanın bütünü içindeki sistematığına baktığımızda, “Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler” başlıklı üçüncü bölümde ilk maddede yer aldığını görüyoruz.

Aileyi devlet eliyle korumanın Anayasanın sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler bölümünde bir “sosyal hak” olarak tanınması, devlete, koruma görevi yükletilmesi anlamını taşımaktadır. Ailenin korunması, hem ailelerin yararlandığı sosyal bir hak, hem de devlete bu hususta yükletilen bir görev olması sebebiyle, iki yönlü bir özellik gösterir. “Sosyal hak” niteliğinden ötürü ailenin korunması, vatandaşlar yönünden “isteme hakkı” doğurduğundan, devletin bu hakka dokunmamakla yetinmeyip, hakkın yerine getirilmesi için zorunlu önlemleri

---

194 Öztan, s. 7.

195 Ayan, s. 19.

196 Şakar, s. 54,55.

197 Öztan, s. 7.

alma yükümlülüğünü de ifade eder¹⁹⁸. Bu hakkın koruma ve isteme niteliği taşımasına rağmen, “Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler” başlıklı üçüncü bölümde yer alması sosyal yaşama ilişkin olmasıyla ve uygulamasının doğurduğu sonuçların sosyal ve ekonomik yaşamda gerçekleşmesiyle ilgilidir¹⁹⁹.

Bugünkü hukuk düzeni aileyi yalnız Medeni Kanunun belirli hükümlerine uyularak kurulmuş bir birlik olarak değil²⁰⁰, aynı zamanda toplumun bünyesinden ve diğer nedenlerden ileri gelebilecek sosyal ve ekonomik tehlikelere karşı sosyal haklarla donatılmış bir kurum olarak mütalaa etmektedir²⁰¹.

Anayasanın 41 nci maddesinin 2 nci fıkrasında, “Devlet, ailenin...korunması...için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar” demiş ancak, ne tür tedbirler alınacağını ve hangi teşkilatların kurulacağını açıkça ifade etmemiştir. Kanımızca, Anayasa koyucunun bu ifade tekniği bilinçli ve yerinde olmuştur. Bu durumu, Anayasa koyucu, alınabilecek tedbirleri ve kurulabilecek teşkilatları sayma yoluna gitmeyerek, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlaması konularında, vatandaşlara çok geniş bir isteme hakkı, devlete çok geniş bir ödev, yükümlülük ve takdir alanı bırakmayı tercih etmiştir diye olumlu yorumlayabiliriz.

Anayasamızın 41 nci maddesinin çerçevesini çizmek amacıyla buraya kadar yapmış olduğumuz açıklamaların özeti olarak, kanaatimizce, Anayasa madde 41’in gerekçesi, Anayasa Mahkemesi kararları, Anayasanın bütünü ve temel ilkeleri göz önüne alındığında, Anayasamızın Türk toplumunun temeli saydığı ve koruma şemsiyesi altına aldığı aile, resmi nikahla evlenen karı- kocayı ve böyle bir meşru evlilik içinde ya da dışında doğmuş olsun tüm çocukları ve varsa evlatlığı da içine alan ailedir diyebiliriz.

---

198 Şimşek, s. 45, 51, 52.

199 Soysal, s. 157.

200 Cansel, Sosyal Devlet, s. 59.

201 Ayferi Göze, Sosyal Devlet Sistemi, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1976, s. 10 vd.

3.2.3. 1982 Anayasası'nda Ailenin Korunmasına İlişkin Diğer Maddeler

Aile, Türk toplum hayatında çok önemli bir yere sahip olduğundan, varlığı devlet tarafından korunmuş ve gelişmesi özel olarak teşvik edilmiştir. 1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda ailenin korunması ve aile hayatı göz önünde tutularak temel düzenleme maddesi olan 41 nci maddeden başka, 10 ncu, 20 nci ve 174 ncü maddelerinde de aileye ilişkin hükümlere rastlamaktayız²⁰². Şimdi bu maddeleri ailenin korunması ilkesi çerçevesinde kısaca açıklamaya çalışacağız.

3.2.3.1. Eşitlik İlkesi Aracılığıyla Ailenin Korunması

“Kanun önünde eşitlik” kenar başlıklı Anayasanın 10 ncu maddesinde, “Herkes,...cinsiyet... ayrımı gözetilmeksizin kanun önünde eşittir” düzenlemesi yer almaktadır. Eşitlik ilkesi, bu ilkedен yararlanıanlar açısından bir temel hak, yani eşit işlem görmeyi ya da ayırım gözetilmemesini isteme hakkı doğurur²⁰³. Hukukun bütün dallarında geçerli olan “Eşitlik İlkesi”, evliliklerde karı ve kocaya eşit davranılmasını da içine alır.

Genel eşitlik ilkesini ifade eden Anayasamızın 10 ncu maddesinin 1 nci fıkrası, kadın ve erkeğin farklı cinsiyete mensup olmaları nedeniyle eşitlik ilkesinin bozulamayacağını ifade eder. Anayasal bir ilke olarak eşitlik ilkesi, kadın ve erkeğin farklı cinsiyetlere mensup olmalarından dolayı diğerine nazaran ayrıcalıklara sahip olamayacaklarını belirterek ailenin korunmasına hizmet etmektedir²⁰⁴.

---

202 Öztan, s. 5.

203 Özbudun, s. 147.

204 Şimşek, s. 61.

Nitekim kanun koyucu, 3 Ekim 2001 tarihli 4709 sayılı kanunla, Anayasanın 41 nci maddesinin 1 nci fıkrasına “ve eşler arasında eşitliğe dayanır” ifadesini ekleyerek, aile içinde eşleri eşit değerlendirmeye ve dolayısıyla “Eşitlik İlkesine” verdiği önemi kanıtlamıştır. 2001 yılında 41 nci madde metnine ilave edilen bu ibareyle, Türk toplumunun temeli olarak kabul edilen ailenin aynı zamanda haklar açısından eşit statüde bulunan eşlerden oluştuğuna vurgu yapılmıştır.

Anayasa Mahkememiz de, 05.02.2009 tarihli 2006/53 Esas 2009/21 Karar sayılı kararında eşitlik ilkesini şu şekilde yorumlamıştır: “...Anayasa’nın 10 ncu maddesinde, herkesin, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşit olduğu, hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamayacağı, Devlet organları ve idare makamlarının bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorunda olduğu belirtilmiştir. Bu ilke, birbirinin aynı durumunda olanlara ayrı kuralların uygulanmasını, ayrıcalıklı kişi ve toplulukların yaratılmasını engellemektedir. Aynı durumda olanlar için farklı düzenleme eşitliğe aykırılık oluşturur. Anayasa’nın amaçladığı eşitlik, mutlak ve eylemli eşitlik değil hukuksal eşitliktir. Aynı hukuksal durumlar aynı, ayrı hukuksal durumlar ayrı kurallara bağlı tutulursa Anayasa’nın öngördüğü eşitlik ilkesi ihlal edilmiş olmaz. Kişisel nitelikleri ve durumları özdeş olanlar arasında, yasalara konulan kurallarla değişik uygulamalar yapılamaz...”.

Yüce Mahkeme, 13.11.2008 tarihli 2005/60 Esas 2008/162 Karar sayılı kararında ise hem Anayasanın 10 ncu maddesindeki eşitlik ilkesine, hem de Anayasanın 41 nci maddesindeki ailenin korunması ilkesine bir arada şu ifadelerle yer vermiştir: “...Anayasa’nın 10 ncu maddesinde kanun önünde eşitlik ilkesi belirtilmiştir. Anayasa Mahkemesi’nin birçok kararında da vurgulandığı gibi, yasa önünde eşitlik, herkesin her yönden aynı kurallara bağlı olacağı anlamına gelmez. Anayasa’nın amaçladığı eşitlik eylemli değil hukuksal eşitliktir. Durum ve konumlarındaki farklılık ve özellikler, kimi kişiler veya topluluklar için değişik kural ve uygulamaları gerekli kılar. Evlilik birliğinin devamı ile evlilik birliğinin sona ermesi ve evlilik dışı çocuk sahibi olunması

hallerinde, velayet hakkının kullanılması konusunda farklı düzenlemeler öngörülmesinde, bu hakka sahip olan veliler aynı hukuksal konumda bulunmadıklarından aralarında eşitlik karşılaştırması yapılamaz. Bu nedenle kuralın Anayasa'nın eşitlik ilkesine aykırı bir yönü görülmemiştir...Anayasa'nın 41 nci maddesi ile toplumun temeli olan ailenin huzur ve refahı ve özellikle ana ve çocuğun korunması için gerekli önlemleri almak ve teşkilatları kurmak görevi Devlet'e verilmiştir. Bu madde de belirtilen "Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması.... için gerekli tedbirleri alır..." hükmü çocukların korunmasını da güvence altına alır. Kural, özel hayat kapsamında aile hayatının gizliliğinin korunması hakkını sınırlandırmakta ise de, bu sınırlandırma Anayasa'nın 41 nci maddesindeki çocukların korunması için gerekli tedbirleri alma yönünde Devlet'e verilen görevin yerine getirilmesi gereğinden kaynaklanmaktadır...".

Anayasa Mahkemesi'nin, 29.11.1990 tarihli 1990/30-31 E/K sayılı kararında eşitlik ilkesi oldukça ayrıntılı bir şekilde anlatıldığından, bu kararı çalışmamıza yansıtmadan geçemeyeceğiz: "...İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kadının sosyal ve ekonomik hayatta kazandığı yer, kadın erkek eşitliğinin yeni boyutlarda yorumunu gündeme getirdi. Batının büyük medeni yasaları koca egemenliğine dayalı aile modelini yeniden gözden geçirerek tüm eşitsizlikleri kaldırdı ve eşlerin hukuksal eşitliği üzerine kurulan yeni bir aile yapısı kurdu...Alman Anayasası'nın 3 ncü maddesinin ikinci fıkrası: "Kadın ve erkek eşittir" kuralını koymakta, 117 nci maddesi de yasalardaki kadın erkek eşitliğine aykırı hükümlerin düzeltilmesini emretmektedir. Ancak, bu düzeltme çalışmaları için 3 Mart 1953'e kadar verilen sürede yasa koyucu gerekli yasal çalışmaları başaramadı. Alman Anayasa Mahkemesi 1954 yılında, "temel haklarla ilgili hükümlerin derhal uygulanması gerektiğine ve bu hakların uygulamasız bırakılmasının mümkün olamayacağına" karar verdi. Sonuçta 1.7.1957 günlü, kadın, erkek eşitliğini düzenleyen yasa yürürlüğe girdi. Bu yasa özellikle Alman Medeni Yasası'nın aile hukukundaki kadın erkek eşitliğine aykırı hükümlerini kaldırdı... Anayasa(mız)'ın 10 ncu maddesindeki "Herkes ... cinsiyet ... ayrımı gözetilmeksizin kanun önünde eşittir" hükmü bir program madde; yani teorik ve

ideal bir düşünceyi yönlendiren bir madde değildir. Gerçi bu madde, Alman Anayasası'nın ikinci maddesinin ikinci fıkrasındaki: “Kadın ve erkek eşittir” tümcesi kadar açıklık taşımamaktadır. Bununla birlikte, 1961 Anayasası'nın 12 nci maddesinde düzenlenmiş olan eşitlik kuralı, Anayasa Mahkemesi'nce çeşitli iptal davalarında veya itiraz başvurularında içtihatlarını konusu olmuş ve bu kural 1982 Anayasası'nın 10 ncu maddesinde de yer almıştır. Anayasa Mahkemesi incelemelerinde de kavramı geliştirmeye devam etmiştir. Böylece eşitlik kavramı, soyuttan somuta indirgenmiş ve bir yasa hükmünün eşitlik kuralına aykırılığı savının çözümünde sık başvurulan bir norm niteliğini almıştır. Örneğin, Anayasa Mahkemesi 10.3.1964 günlü Resmi Gazete'de yayımlanmış olan 25.10.1963 günlü Esas: 1963/ 148 Karar: 1963/256 sayılı kararında: “Cinsiyet yasa önünde eşitliği engelleyen bir neden değildir” açıklamasıyla, kadın erkek eşitliğini belirgin duruma getirmiştir.

Kadın erkek eşitliği, kadının erkekle eşit konuma getirilmesi olarak yorumlanmalıdır. Bunun aksi, yani erkeğin, daha kısıtlı haklar olan kadınla eşit duruma getirilmesi eşitlik kuralını olumsuz yönde yorumlama ve uygulama anlamına gelir. Oysa, kadın-erkek eşitliğinin amacı, her iki cinsin benzer ancak eşit olmayan yönlerinin olumlu doğrultuda hukuksal olarak eşit duruma getirilmesidir. Kuşkusuz, benzemeyen yönleri için yapılan farklı hukuksal düzenlemeler -örneğin kadına doğum izni verilmesi gibi- bu eşitliği etkilemez. Zira kadın ve erkeğin benzemeyen yönlerine ilişkin hukuk kurallarının amacı, eşitliği sağlamak değil; her iki cinsin farklı özelliklerine hukuksal alanda çözüm getirmektir.

Kadınla erkeğin eşitliği, iki cins arasındaki eşitsizliği yaratan değer yargılarının değiştirilmesini gerektirir. Çağlar boyu toplumların büyük kesiminde erkeğin kadına üstünlüğü yerleşik bir değer yargısı durumuna getirilmiş ve bu yargının temelinde, kadının aciz, erkek tarafından korunmaya muhtaç bir varlık (inbeccillitas sexus) olduğu varsayımı yer almıştır. Örneğin, on birinci yüzyılda Çin felsefesi, kadının en aşağı bir mahluk olduğunu, birlikte yaşadığı kişiler tarafından acı çektirilmesinin doğal bulunduğunu savunuyordu. Ortaçağ

Avrupa'sında da kadının eziyet edilmeye kendisini alıştırmayı öğretiliyor; erkeğin karısını dövmesi kilise hukukunda haklı bulunuyordu. Kocasını tehdit eden, hırsızlık yapan, rahibe karşı çıkan kadın öldürülüyordu. Semavi dinlerin kadının özgürlüğünde ve haklarını kullanmada olumlu katkıları olmuşsa da, uygulamada kadın ve erkek eşitsizliği giderilememiştir. Kamu hukuku alanında kadın aleyhine olan eşitsizlikler daha çabuk giderilerek kadınlar erkeklerle eş kamusal haklar elde etmişlerdir...”.

3.2.3.2. Aile Hayatının Gizliliği ve Ailenin Korunması

Anayasada aile hayatına ilişkin bir düzenlemede 20 nci maddede bulunmaktadır. Anayasanın 20 nci maddesinin 1 nci fıkrasına göre, “Herkes, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz”. Bu ilke devlete, aileyi ve fertlerini dışarıdan gelecek baskılara karşı koruma görevini yüklemiştir. Devletin aileye, kadına, çocuğa zarar veren veya onları olumsuz bir şekilde etkileyici sonuçlar doğuran tedbirler alması bu madde gereğince mümkün değildir. Şayet devlet belirttiğimiz türden olumsuz tedbirler alacak olur ise bu uygulamaları Anayasanın 20 nci maddesinin 1 nci fıkrası uyarınca “aile hayatına müdahale” sayılır²⁰⁵.

Anayasanın 20 nci maddesinin gerekçesine baktığımızda, özel hayatın ve aile hayatının gizliliği ile dokunulmazlığı birlikte düzenlendiğinden, kişinin özel hayatının, “ferdi (kişisel) özel hayat” ve bunun yanında onu bütünleyen “aile hayatı”ndan oluştuğunu kabul etmektedir²⁰⁶. Bu nedenle, kişilerin şahsi özel hayatları ile aile hayatları birbirinden ayrı düşünülemez olduğundan, 20 nci maddedeki gizlilik ve dokunulmazlık zırhından aynı oranda yararlanırlar.

---

205 Öztan, s. 9

206 Şakar, s. 27.

3.2.3.3. İnkılap Kanunlarının Korunması Aracılığıyla Ailenin Korunması

Anayasamızda aileyi ilgilendiren bir diğer hüküm, 174 ncü maddedir. Yukarıda değindiğimiz üzere, “İnkılap Kanunlarının Korunması” kenar başlıklı Anayasa’nın 174 ncü maddesinin 1 nci fıkrası, “Anayasanın hiçbir hükmü, Türk toplumunu çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkarma ve Türkiye Cumhuriyeti’nin laik niteliğini koruma amacını güden, aşağıda gösterilen inkılap kanunlarının, Anayasanın halkoyu ile kabul edildiği tarihte yürürlükte bulunan hükümlerin, Anayasaya aykırı olduğu şeklinde anlaşılabilir ve yorumlanamaz” dedikten sonra, aynı maddenin 4 ncü bendinde, konumuzla ilgili olarak, “17 Şubat 1926 tarihli ve 743 sayılı Türk Kanunu Medenisiyle kabul edilen, evlenme akdinin evlendirme memuru önünde yapılacağına dair medeni nikah esası ile aynı kanun 110 ncu maddesi hükmü” nün Anayasaya aykırılığının ileri sürülemeyeceğini öngörmektedir.

174 ncü maddenin, tıpkı 1961 Anayasasında olduğu gibi, 1982 Anayasasına da alınmış olmasının sebebi bu maddenin gerekçesinde şöyle açıklanmıştır: “Atatürk inkılaplarının Atatürk’ün amaç olarak gösterdiği Batı uygarlık düzeyine varıştaki önemleri tartışılmayacak kadar açıktır. Türk Milleti bu inkılapların bilincine varmış ve onlarla ilgili değerlendirmelerini etrafından topladığı fikirler nüvesine katmıştır. Ancak zaman zaman Atatürk inkılaplarının anlamını kavrayamayanların belirdikleri görüldüğünden, inkılapları Anayasanın himayesine alan 1961 Anayasasındaki hükmün yeni Anayasada korunması yerinde görülmüştür”²⁰⁷.

Anayasanın 174 ncü maddesinde “İnkılap Kanunları” adı altında toplanan kurallar da aile ve ailenin korunmasıyla ilişkili bulunmaktadır. Şöyle ki, evlenme sözleşmesinin resmi evlendirme memuru önünde yapılacağına dair medeni nikah esası ve “Aile cüzdanı gösterilmeden evlenmenin dini töreni yapılamaz” düzenlemesini içeren 4721 sayılı (yeni) Türk Medeni Kanunu’nun 143 ncü

---

207 Şakar, s. 190.

maddesi²⁰⁸ hükmünün Anayasaya aykırılığının ileri sürülememesi, anayasa koyucunun medeni nikahlı evlilikleri ve medeni nikahlı evlilik sonucunda ortaya çıkan aileleri koruma yönündeki istek ve iradesinin işaretidir. Anayasanın 174 ncü maddesi, Türk toplumunun temelini resmi nikahlı evlilikler sonucunda kurulan modern ailelere dayandığını kabul eden Anayasanın 41 nci maddesiyle de uyum sağlamaktadır. Bu durum, Anayasanın 2 nci maddesinde Cumhuriyetin nitelikleri arasında sayılan “Laiklik İlkesi” ile birlikte düşünülmelidir²⁰⁹. 174 ncü maddenin amacı, aile hayatının laik karakterini korumak ve aileyi dinin otoritesinden çıkarmaktır²¹⁰.

3.3. ÜLKEMİZDEKİ AİLE POLİTİKALARI

3.3.1. Genel Olarak

Aile politikası, devletin eğitim, sağlık, konut, sosyal güvenlik, sosyal yardım ve bireysel sosyal hizmetleri içeren plan, proje ve hizmetlerinin bütünüdür. Ancak aile politikası sosyal politikadan farklı olarak, özellikle aile yaşamına etki etmeyi amaçlayan, devlet tarafından geliştirilmiş prensipler ve planlı süreçlerdir²¹¹.

Özellikle son yıllarda, ülkemizde sosyal devlet politikaları çerçevesindeki uygulamaların bir çoğu aile merkezli olarak yürütülmektedir. Devlet Bakanlıkları, Genel Müdürlükler, Sosyal Dayanışma Vakıfları gibi kamu kurumlarının yanı sıra sivil toplum kuruluşları da ailelere yönelik sağlık, eğitim, hukuk, ekonomi vb. alanlarda aile destek hizmeti üretmektedir²¹².

---

208 1982 Anayasası'nın 174 ncü maddesinin 4 ncü bendinde yazılı olan 743 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 110 ncü maddesi, 01.01.2002 tarihinde yürürlüğe giren 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu ile yürürlükten kalkmış olup, bu maddenin yerine 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 143 ncü maddesi getirilmiştir (R.G., 08.12.2001 tarihli- 24607 sayılı).

209 Şimşek, s. 69.

210 Öztan, s. 10.

211 Arzu İçağasıoğlu Çoban ve Cengiz Özbesler, “Türkiye’de Aileye Yönelik Sosyal Politika ve Hizmetler”, Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayını, Cilt:5, Sayı:18, 2009, s. 33.

212 Gülsen Ataseven ve Funda Ozan Akyol, “Sağlıklı ve Güçlü Aileler İçin Aile Eğitimi ve Sivil Toplum Kuruluşları”, V. Aile Şurası “Aile Destek Hizmetleri” Bildirileri, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2008, s. 71.

Aile politikalarının oluşturulmasında ve uygulanmasında temel amaç ve hedefler şöyle sıralanabilir: toplumsal yaşam içinde ailenin etkinliğini sağlamak, ailenin toplum içinde insanca yaşama koşullarını geliştirmek, ailenin kendi gücünü kullanmasına olanak sağlayacak üretkenliğini ve yaratıcılığını harekete geçirmek, ailenin sorun çözme yeteneğini arttırmak, aile uyumsuzluklarına barışçıl ve adil çözümler üretmek, ailenin yaşam kalitesini yükselterek tüm aile bireylerinin özgür ve mutlu yaşamasına yardımcı olmak²¹³.

Avrupa Birliği ülkelerinde aile politikalarının, açık veya üstü kapalı olmak üzere iki farklı biçimde ele alındığı görülmektedir. “Açık Aile Politikası” denildiğinde, aile politikası terimi siyasi literatüre girmiş, bu politika kurumlaşmış ve o ülkede aile politikasından sorumlu bakanlar atanmıştır. “Üstü Kapalı Aile Politikası” uygulanan ülkelerde ise, politikalar aileyi doğrudan hedef almazlar, aile politikası sosyal refah politikası içinde ele alınır ancak bu politikaların sonuçları dolaylı olarak aileyi ilgilendirmektedir²¹⁴. Bu açıdan ele aldığımızda, ülkemizdeki aile politikalarının “üstü kapalı aile politikası” türünde olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü bizde halen aile politikaları tek bir kurumun idaresinde kurumsallaştırılmamış olup, aile politikalarını tek elden yürüten icracı bir aile bakanlığı da yoktur.

Avrupa’da aile politikası konusunda alınan önlemler genellikle üç kategoriye ayrılmaktadır: İlki, aileyi güçlendirme politikaları olarak adlandırılabilir olan ve aileyi sürekli gelir sahibi yapacak ekonomik önlemlerdir. Bu politika, gelir sağlamanın yanında iş bulma (istihdam) politikalarını da içerir. İkinci grup önlemler, eğitim ve danışma hizmetleri gibi, aile hayatını geliştirmeye ve rahatlatmaya yönelik hizmetleri kapsar. Üçüncü grup ise, ailenin yerini tutacak veya onun yerini alabilecek önlemler olarak adlandırılabilir olan ve aile bireylerinin ayrı ayrı ya da yarı zamanlı (part-time) olarak yaptığı işleri

---

213 İbrahim Cılga, Aile Mahkemelerinde Çalışma Yöntemi, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yayınları, Ankara, 2008, ss. 21, 22.

214 W. Dumon (Çeviren: M. Ruhi Esengün), “Avrupa Topluluğu Ülkelerinde Aile Politikaları Genel Değerlendirme”, Avrupa Topluluğu Ülkelerinde Aile Politikası, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayını, Genel Yayın No: 69, Ankara, 1991. ss. 191, 192.

devralacak hizmetler ve aile dışı kurumsal yapıların oluşturulmasını (kreşler, çocuk yuvaları, koruyucu aile hizmeti, yaşlı bakımı gibi) öngören önlemlerdir²¹⁵.

Ülkemizde aile kurumu daima çok önemli olarak algılanmış ve toplumun temel taşı olarak kabul edilmiş olmasına karşın, aile politikaları konusunda ciddi gelişmelerin ve ilerlemelerin olduğunu söylemek çok zordur. Ülkemizdeki aile politikaları değerlendirildiğinde; aileyi sürekli gelir sahibi yapacak ekonomik önlemler ve iş bulma (istihdam) politikalarını içeren aile güçlendirme politikalarının neredeyse hiç olmadığı söylenebilir. Aile yardımları ve aynı nakdi yardımlar yeterli olmadığı gibi aileyi güçlendirmekten çok, bağımlı kılıcı bir pozisyonda tutmaktadır. Aynı-nakdi yardımların örgütlenmesinde büyük bir dağınıklık olması da ayrı bir sorundur. Ülkemizde aile politikaları genellikle sorun ortaya çıktıktan sonra devreye girmekte, bir başka deyişle koruyucu ve güçlendirici olmaktan ziyade, sorunlara kısmi çözümler bulmayı hedeflemektedir²¹⁶.

Türkiye' de kreş ve gündüz bakımevlerinin yaygın olduğu söylenebilir. Ancak ulaşılır olduğunu söylemek pek de mümkün değildir. Okul öncesi eğitimin çocuğun gelişim süreci açısından son derece önemli olduğu artık günümüzde her çevre tarafından kabul edilmekle birlikte, bu hizmeti veren özel kuruluşların ücretleri her ailenin karşılayabileceği nitelikte bulunmamaktadır. Kamu kurumlarının kreş hizmetleri sınırlı düzeyde olup, SHÇEK tarafından çalışan annelerin çocuklarına yönelik kreş ve gündüz bakımevi hizmetleri artık verilmemektedir. Bu durum da gelir düzeyi düşük ailelerin bu hizmetlerden yararlanamamalarına yol açmaktadır²¹⁷.

Aileye yönelik politikalar denildiğinde, yapılan faaliyetlerin veya götürülen hizmetlerin bir kısmı ailenin fertlerine (ve dolaylı yoldan aileye) yönelik iken, bir kısmı direkt aileyi hedef alan politikalarıdır. Türkiye'de devletin anayasa hükümleri çerçevesinde vatandaşlara sağlamakla yükümlü olduğu temel

---

215 Dumon, s. 193.

216 Çoban ve Özbesler, s. 35.

217 Çoban ve Özbesler, s. 36.

hizmetler ile ailenin huzur ve refahının sağlanması amacıyla yapılan faaliyetler, aileye yönelik politikaların genel hatlarını oluşturur. Aile politikasının geniş kapsamlı bir politikalar demeti olması sebebiyle, Türkiye’de aileye yönelik yeterli, kapsamlı, kendi içinde tutarlı ve koordineli bir sistemler bütünü oluşturacak temel politikaların tespitine ihtiyaç vardır²¹⁸.

Ülkemizde henüz güçlü bir ulusal aile politikası olmadığı göz önünde bulundurulduğunda, var olan sosyal politikalarda kısıtlamaya gidilmesi ve sosyal devlet anlayışından uzaklaşılması özellikle aile kurumu açısından son derece tehlikeli olacaktır. Yoksulluk, enflasyon, işsizlik, sağlıksız kentleşme gibi çeşitli sorunların bireyleri ve aileleri daha fazla örselememesi için devletin çok yönlü hizmetler sunması, doğrudan aileleri hedefleyen politikalar belirlemesi gerekmektedir. Böylelikle gerçek anlamda aile politikalarından söz edilebilir²¹⁹.

3.3.2. Hükümet Programlarında Aile Politikaları

3.3.2.1. 1997 Yılına Kadar Kurulmuş Olan Hükümet Programlarındaki Aile Politikalarına Genel Bir Bakış

Ülkemizde uygulanan aile politikaları hükümet programları çerçevesinde yerine getirilmeye çalışıldığından, Türkiye’de 1990’lı yıllara kadar ailenin korunması ve desteklenmesi yönünde direkt politikaların olmadığı, üstü kapalı aile politikalarının izlenmeye çalışıldığını söyleyebiliriz²²⁰.

Cumhuriyet döneminde 1921 ve 1924 Anayasalarında aileye ve aileyi korumaya yönelik herhangi bir düzenlemeye yer verilmemiş olmasından da anlaşılacağı üzere, 1920-1960 yılları arasında kurulan hükümet programlarında aileye gereken önem ve yer verilmemiştir diyebiliriz.

1920-1965 yılları arasında görev yapan 32 hükümetten sadece üç hükümet

---

218 Beşir Atalay, “Aileye Yönelik Politikalar”, Türk Ailesinin Sosyal ve Ekonomik Durumu Sempozyumu, Başbakanlık SHÇEK Basımevi, Ankara, 1989, ss. 45, 46.

219 Çoban ve Özbesler, s. 38.

220 Temiz, s. 127.

programında aile konusundan bahsedilmiş olması düşündürücüdür. Cumhuriyet tarihinde aile konusu ilk defa 1969-1970 yılları arasında görev yapan II. Demirel Hükümetinin programında bağımsız olarak yer almıştır. Aile politikasındaki bu gelişme, Türkiye’de aileye ilişkin hükümlere anayasal düzeyde ilk olarak yer veren 1961 Anayasası dönemine denk gelmektedir. 1965-1995 yılları arasında görev yapmış olan (12 Mart döneminin üç hükümeti haricinde) tüm hükümetlerin programlarında aileye ilişkin konular farklı boyutlarda ele alınmıştır. 07.11.1982 günü yapılan halk oylaması ile kabul edilen²²¹1982 Anayasası’nın yürürlüğe girdiği dönemden itibaren baktığımızda, aile konusunun hükümet programlarında bağımsız bir başlık altında düzenlenmesi ancak 1983 yılından sonra söz konusu olurken, DYP-SHP (sonraki adıyla DYP-CHP) Koalisyon hükümetinin programında, “Kadın, Aile ve Çocuk Hakları Bakanlığı” kurulmasının öngörülmesi, bu programı diğerlerinden farklı kılmaktadır²²².

1983-1995 yılları arasından kurulan hükümetler aile konusuna, daha önceki hükümetlerin aksine, daha ciddi bir şekilde yaklaşmışlardır. 1989 yılında, Başbakanlığa bağlı da olsa, Aile Araştırma Kurumu’nun kurulması, aileye yönelik koruyucu ve destekleyici tedbirlerin daha gerçekçi boyutlarda ele alınacağına göstergesi olmuştur. Daha sonraları Aile Araştırma Kurumu’nun bir Devlet Bakanlığına bağlanmasıyla üst düzeyde koordinasyon sağlanmaya başlanmıştır²²³.

3.3.2.2. 55 nci Hükümet Programında Aile Politikaları

1997-2007 yılları arasındaki on yıllık süreçte altı hükümet görev yapmıştır.

Anavatan Partisi, Demokratik Sol Parti ve Demokrat Türkiye Partisi’nin kurmuş oldukları Koalisyon hükümetinin Başbakanı Mesut YILMAZ tarafından TBMM’ne sunulan 07 Temmuz 1997 tarihli 55 nci Hükümet Programında, “Kadın Sorunları ve Aile” başlığı altında aile, kadın ve çocuğun huzur ve refahı ile korunması konularında Anayasanın 41 nci maddesinin esas alındığı ifade

---

221 Şakar, s. 3.

222 Temiz, ss. 70-75.

223 Temiz, s. 128.

edilerek bu konularda yapılması planlananlar şöyle sıralanmıştır: “Anayasamızın 41. maddesinde ailenin Türk toplumunun temeli olduğu belirtilmektedir. Aile bağlarını ve dayanışmasını koruyup güçlendirmek bir ulusal ve anayasal görevdir. Türk ailesinin huzur ve refahını artırmaya yönelik çalışmalara önem verilecektir.

Aile yardımları günün ekonomik ve sosyal gerçeklerine uygun hale getirilecek, medeni nikahın yaygınlaştırılması suretiyle aile bütünlüğü güçlendirilecek, özellikle kadınlar ve çocukların mağduriyetleri giderilecektir.

Toplumumuzu ve aile bütünlüğünü sarsan uyuşturucu madde kullanımı, şiddet, müstehcenlik ve cehalet gibi sorunlarla gerekli mücadele yapılacak, özellikle aile içi şiddetin önlenmesi amacıyla gerekli yasal düzenlemeler gerçekleştirilecektir.

Anayasamızın 41 nci maddesinde yer alan devletin ailenin korunmasını sağlamak amacıyla teşkilat kurmasına yönelik amir hükmü gereğince, Anayasa Mahkemesinin iptal kararları sonucu hukuki dayanaktan yoksun hale gelmiş bulunan Aile Araştırma Kurumu Başkanlığının teşkilat kanunu çıkartılacaktır.

Kadının ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal yaşama tam olarak katılımının sağlanması konusunda kararlılıkla çalışılacaktır.

Aile içinde demokrasi teşvik edilerek eşitlikçi ve paylaşımcı bir aile yapısı model alınacaktır.

Kadının toplumsal konumunun yükseltilmesi için Türk Medeni Kanunu, Türk Ceza Kanunu ve diğer mevzuatta yer alan ayrımcılık içeren maddelerin günün şartlarına uygun olarak düzenlenmesi başta olmak üzere gerekli yasal ve idari düzenlemeler ivedilikle yapılacaktır.

Tüm bu görevleri ülke genelinde etkin bir biçimde yerine getirecek ulusal mekanizmanın Başbakanlığa bağlı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü olarak teşkilatlanması için gerekli yasal düzenleme gerçekleştirilecektir.

Tüm kurum ve kuruluşlarda kadın birimlerinin kurulması teşvik edilecek bunlar arasında işbirliği ve koordinasyon sağlanarak, uygulamada politika, plan ve programlara kadın-erkek eşitliği kavramının geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır.

Korunmaya, bakıma muhtaç çocuk, genç ve yaşlılarımızın ihtiyaçlarının karşılanması öncelikli hedeflerdendir. Özellikle kimsesiz çocuklar ile çalışan çocukların her türlü sorunlarının çözülmesi için çaba gösterilecektir”²²⁴.

3.3.2.3. 56 ncı Hükümet Programında Aile Politikaları

56 ncı Hükümet, 18 Nisan 1999 milletvekili seçimlerine kadar sınırlı bir ömrü olan geçici bir hükümet olduğundan programında ayrıntılı olmayıp kısa tutulmuştur. Başbakan Bülent Ecevit tarafından TBMM’ye sunulan 56 ncı Hükümet Programı’nda “...Kimsesiz çocuklar ile kadınların ve bakıma muhtaç engelliler ile yaşlıların sağlıklı ve güvenli bir yaşama kavuşmaları için Devletin tüm olanakları seferber edilecektir. Engellilerle ilgili yasal düzenlemeler hızla uygulamaya geçirilecektir. Sokaklarda yaşayan çocukların topluma ve ailelerine kazandırılmalarıyla ilgilenen kuruluşlar ve hizmetler yaygınlaştırılacaktır. Dar gelirli aile çocuklarının eğitim giderlerine Devlet katkısını artırma yolundaki uygulamalar yaygınlaştırılacaktır. Çalışan çocukların sağlıklarının ve haklarının korunmasına ve eğitimlerinin sürdürülmesine özen gösterilecektir” denilerek aileye ilişkin projelerden bahsedilmeksizin, sadece kadın, çocuk, engelli ve yaşlılarla ilgili birkaç tedbire yer verilmiştir²²⁵.

---

224 <http://www.byegm.gov.tr/icerikdetay.aspx?Id=114> (09.10.2009).

225 <http://www.byegm.gov.tr/icerikdetay.aspx?Id=111> (09.10.2009).

3.3.2.4. 57 nci Hükümet Programında Aile Politikaları

18 Nisan 1999 milletvekili seçiminin ardından hiçbir siyasi parti tek başına iktidar olma yetkisini alamamış olduğundan, Demokratik Sol Parti, Milliyetçi Hareket Partisi ve Anavatan Partisi, 57 nci Cumhuriyet hükümetini kurmuşlardır. Bülent Ecevit'in Başbakanlık yaptığı ve V. Ecevit Hükümeti diye adlandırılan 57 nci Hükümet'in programı 4 Haziran 1999 tarihinde TBMM Genel Kurulu'nda okunmuştur. Bu programda aile, kadın ve çocuklar konusunda alınması gereken tedbirler ayrı bir başlık altında toplanmak yerine programın içinde dağınık bir şekilde ifade edilmiştir.

57 nci Hükümet Programı'na göre, "Kadınlarımızın ekonomik ve sosyal yaşamımızın her aşamasında üretime katılmaları özendirilecek, kadınlarımızın sosyal ve ekonomik statüsünün geliştirilmesine yönelik çabalar hızlandırılacaktır.

Şehit aileleri ile gazilerin konut gereksinimlerinin karşılanması için Toplu Konut Fonundan faizsiz konut kredisi verilmesini ve bağlanan aylıkların katsayı artışı dışında, her yıl düzenli bir şekilde artırılmasını sağlayacak yasal düzenlemeler süratle gerçekleştirilecektir.

Engellilerin, yaşlıların ve muhtaç durumdakilerin yaşama uyum sağlayabilmeleri için her çaba gösterilecektir. O arada, engellilerin istihdamı için getirilmiş olan yasal zorunluluklara uyulması sağlanacaktır. Yaşlı yurttaşlarımızın toplumsal etkinliklerden kopmamaları için gereken her türlü önlem alınacaktır. Barınma, sığınma ve bakılma gereksinimi duyan yurttaşlarımızın bu gereksinimi, yerel yönetimlerle de işbirliği içerisinde düzenlenecek çağdaş barınma evleriyle karşılanacaktır.

Yoksulları üretken kılarak ve adaletli bir gelir düzeyine kavuşturarak yoksulluktan kurtarmak temel amaçtır. Çalışamayacak durumda olanlar için, onurları zedelemeyecek yardım programları uygulanacaktır.

Toplumun tüm kesimlerinin ekonomik gelişmeden hakça pay alması, sosyal dayanışma ve yardımlaşmanın yaygınlaştırılması ve kurumsallaştırılması için her çaba gösterilecektir.

Kimsesiz çocuklara ve sokak çocuklarına sahip çıkılacak; onların topluma yararlı insanlar olarak yetiştirilmesi için, yerel yönetimlerle işbirliği içerisinde, barınma ve eğitim olanakları sağlanacaktır²²⁶.

3.3.2.5. 58 nci Hükümet Programında Aile Politikaları

3 Kasım 2002 tarihinde yapılan genel seçim sonucunda, iki partiden oluşan bir meclis ve tek partinin oluşturduğu bir hükümet ortaya çıkmıştır. Abdullah Gül'ün Başbakan'lığında kurulan 58 nci Hükümet'in Programı, 23 Kasım 2002'de TBMM Genel Kurulu'nda okunmuştur.

Tek partili bu Hükümet'in programında aile, kadın ve çocuk sorunları ve çözüm önerileri şöyle dile getirilmiştir: “Uygulanacak ekonomik program ve politikalarda, “sosyal adalet” gözetilecek ve “insanı” merkeze koyan yeni bir kalkınma yaklaşımı benimsenecektir. Uygulanacak ekonomik program, sosyal politikalarla uyumlu, sosyal bütünleşmeyi ve dayanışmayı sağlayıcı, işsizliği azaltıcı ve yoksulluğu ortadan kaldıracı nitelikte olacak; ekonomik büyümeden elde edilecek nimetlerin adaletli bölüşümünü sağlayacak insani bir yapı taşıyacaktır.

Çalışan kesimlerin vergi yükü kademeli olarak hafifletilecektir.

Kapsamlı bir “yoksullukla mücadele” programı uygulamaya konulacaktır.

Açlık sınırı altındaki nüfusa götürülecek hizmetlerin sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesi için bir veri tabanı kurulacak ve açlık sınırının altındaki aileler belirlenecek ve desteklenecektir.

---

226 <http://www.byegm.gov.tr/icerikdetay.aspx?Id=105> (09.10.2009).

Eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak ve sağlıklı bir nesil yetiştirme hedefleri doğrultusunda yoksulluk sınırı altında olan ailelerin çocuklarına eğitim ve sağlık yardımları yapılacaktır.

Yaşanan derin ekonomik sıkıntılara rağmen, toplum olarak ayakta kalmamızı büyük lde sağlam aile yapımıza borçluyuz. Aynı zamanda güçlü bir sosyal güvenlik kurumu olan aile yapımızın sürdürülebilmesi, içinde yaşadığımız değişim sürecinde daha da önemli hale gelmiştir. Toplumun temeli olan ailenin korunmasına yönelik çabalar desteklenecektir.

Kadınlarımız hayatın yükünü erkeklerle birlikte paylaşmalarına rağmen, hak ettikleri statüye kavuşamamışlardır. Uygulayacağımız tüm politikalarda bu durum göz önünde bulundurulacaktır. Kadınlarımızın, erkeklerle birlikte her alanda toplumsal sorumluluğu yüklenecek statüye kavuşturulması temel hedefimiz olacaktır. Sağlıklı nesillerin yetiştirilmesi ve ailede mutluluğun sağlanması için kadın sorunlarının giderilmesine büyük önem verilecektir. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın nlenmesi Sözleşmesi ile getirilen ilkelerin uygulanmasına yönelik düzenlemeler yapılacaktır. Kadına yönelik şiddetin, cinsel ve ekonomik istismarın önlenmesi, muhtaç durumdaki kadınların desteklenmesi ve korunması, öncelikli politikalarımız arasında yer alacaktır”²²⁷.

3.3.2.6. 59 ncu Hükümet Programında Aile Politikaları

19 Mart 2002'de TBMM Genel Kurulu'nda, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından okunan Türkiye Cumhuriyeti'nin 59 ncu Hükümet Programı'nda aile, kadın ve çocukların sorunlarına eğilecekleri ifade edilmiş ancak, bu sorunlar için zm nerileri somut projelerle ortaya konulmamıştır.

Bu programda aile, kadın ve çocuklarla ilgili şu soyut açıklamalara

---

227 <http://www.byegm.gov.tr/icerikdetay.aspx?Id=101> (09.10.2009).

rastlıyoruz: “Toplumun yapı taşı olan aile kurumunun sosyalleştirme misyonu kaçınılmazdır.

Yoksullar, bakıma muhtaç yaşlılar, çocuklar ve işsizler için özel programlar oluşturulacak, zor durumdaki vatandaşlarımıza, terk edilmiş ve kimsesizlik duygusu yaşatılmayacaktır. İşsizleri, fakirleri, düşkünleri, hastaları, engellileri gözeten, onların insan onuruna yakışacak şekilde yaşamalarını sağlayacak bir sosyal devlet anlayışı uygulamaya konulacaktır.

Aile, toplumun temeli ve toplumsal dayanışmanın oluşmasında rol oynayan önemli bir kurumdur. Toplumsal mutluluk, dayanışma, barış, sevgi ve saygının yolu aileden geçer. Yaşanan bütün olumsuzluklara ve ekonomik sıkıntılara rağmen toplum olarak ayakta duruşumuzu, büyük çapta sağlam aile yapımıza borçlu olduğumuz açıktır. Aile merkezli politikalara öncelik verilecektir.

Kadınlarımız, sadece toplumumuzun yarısını oluşturdukları için değil, birey ve toplumun gelişimi ile sağlıklı nesillerin yetiştirilmesinde özel bir konuma sahiptirler. Yılların ihmali sonucu biriken her türlü sorunlarıyla ilgilenilmesi öncelik verilen bir konudur”²²⁸.

3.3.2.7. 60 ncı Hükümet Programında Aile Politikaları

31 Ağustos 2007 tarihinde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından TBMM Genel Kurulu'na sunulan, Türkiye Cumhuriyeti'nin 60 ncı Hükümet Programı'nda, sosyal devleti gerçekleştirmeye yönelik tedbirlere ağırlık verildiği, 59 ncu Hükümet Programında soyut ifadeler kullanılarak değinilen aile, kadın, çocuk, engelli ve yaşlıların sorunlarına çözüm önerilerinin bu kez somutlaştırıldığı, 2002 yılından bu yana süregelen iktidarları döneminde bu sorunları gidermek için yaptıkları projelerin sonuçlarını bazı sayısal verilerle ortaya koydukları görülmektedir.

---

228 <http://www.belgenet.com/hukumet/program/59-1.html> (08.10.2009);
<http://www.akparti.org.tr/hukumetprg.doc> (08.10.2009);
<http://www.byegm.gov.tr/icerikdetay.aspx?Id=24> (09.10.2009).

Özellikle aile, kadın, çocuk, engelli ve yaşlılar bakımından bu hükümet programında açıklanan tedbirler ve projeler şöyledir: “Bütün politikalarımızın esası başta birey ve aile olmak üzere toplumun bütün unsurlarının güçlenmesidir. Dolayısıyla ekonomik politikalarımızın sosyal politikalarımızla paralellik arz etmesi, refahın adaletle ülke sathına yaygınlaşması esastır.

Anayasamızda ifadesini bulan ve devletimizin temel vasıflarından olan “sosyal devlet” ilkesini en kapsamlı ve etkili şekilde hayata geçirmek, vatandaşlarımızın her konuda hizmetinde olma anlayışımızın gereğidir.

Ailesi düşük gelirli olan yaklaşık 1,6 milyon çocuğa, okula devamı şartı ile ailelerine eğitim ihtiyaçlarını karşılamak üzere düzenli yardım yapılmaktadır.

Cumhuriyet tarihimizde ilk defa, ilköğretim ve orta öğretimde her çocuğa ücretsiz ders kitabı verilmesi uygulaması başlatılmıştır.

Zengin fakir ayrımı gözetmeden halkımızın tümünün sağlık hizmetlerinden aynı standartta faydalanacağı, yoksulların primlerinin devletimizce karşılanacağı, 18 yaşın altındaki çocukların tamamının sağlık güvencesi altında olacağı “Genel Sağlık Sigortası” sistemi, 2008 yılında uygulamaya konulacaktır. 2008 yılında yürürlüğe girmesini sağlayacağımız ve genel sağlık sigortasını getirecek olan sosyal güvenlik reformu ile “yeşil kart” gibi uygulamalar tarihe karışacaktır. Herkesin sigortalı olduğu bir Türkiye hayali gerçeğe dönüşecektir.

Değişik bakanlıklarca vatandaşlara ulaştırılan sosyal yardımların miktarı 2002 yılında 1,4 milyar YTL iken, 2006 yılında 5,7 milyar YTL’ ye ulaştırılmıştır. Yardım politikaları, vatandaşları pasif alıcı durumunda bırakan karşılıksız, günlük ihtiyacı karşılayan yardım biçiminden, sürdürülebilir gelir elde etmeye yönelik ve onları üretken kılabilecek kalıcı proje desteklerine ağırlık verecek şekilde düzenlenmiştir. Hedef, insanımızı “yardıma muhtaç” durumdan kurtararak, kendi alın teri ile geçinen bireyler haline getirmektir. Önümüzdeki

dönemde, sosyal yardım ve destek politikalarını yeni bir yapılanma içinde daha güçlü ve etkin bir şekilde sürdürülecektir. Özellikle en düşük gelir grubundaki ailelerin çocuklarının periyodik sağlık hizmeti alması ve eğitime devamlarını sağlamak için annelere yapılan her çocuk için aylık ödemeler devam edecektir. Sosyal Güvenlik Sisteminin de bir parçası olan, sosyal hizmet ve yardımlar konusundaki dağınıklık, mükerrerlikler ve veri eksiklikleri giderilecek, muhtaç hale gelmiş kişiler bakımından sosyal hizmet ve yardım talep edilebilir bir hak haline getirilecektir.

Vatandaşların acil ihtiyaçlarını yerinde karşılamak için her il ve ilçede bulunan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına gönderilen aylık periyodik yardımlar artarak devam edecektir.

Aile toplumun temel taşıdır. Bütün toplumsal değerler bu temelin sağlamlığı ölçüsünde yükselir. Toplumsal dokumuzun güçlenmesi ve gelecek nesillerimizin emniyeti için toplumsal sorumluluk taşıyan bütün kurumlarımızla birlikte her zamankinden daha çok aile kurumuna ve aile değerlerinin korunmasına önem verilmek zorunluluğu vardır.

Aile içi şiddet, töre ve namus cinayetleri ile mücadelede sıfır tolerans yaklaşımıyla hareket edilmektedir. Bu soruna karşı kalıcı ve gerçekçi bir çözüme ulaşılması için bir seferberlik başlatılmıştır.

Kız çocuklarının ve kadınların eğitimin her kademesine daha fazla katılması ve toplumsal hayatın her alanında daha fazla rol almaları için sürdürdüğümüz çalışmalarımız, yeni politikalarla güçlendirilecektir.

Kadın huzurevleri yaygınlaştırılacaktır.

Çocuk, genç, yaşlı ve engellilere verilen hizmetler katlanarak artmış, çocuklar için koruyucu aile hizmet modelini ve evlat edindirmeyi hızlandırıcı düzenlemeler yapılmıştır. Yenilikçi bir uygulama olarak, “Sevgi Evleri Projesi” hayata geçirilmiş, çocuklar aile ortamına yakın şartlarda oluşturulan Sevgi ve

Çocuk Evlerine taşınmaya başlamıştır. 2007 yılı sonuna kadar çocukların %40' ı bu sıcak ortamlara kavuşacaktır.

Aile statüsünü geliştirmeye, aile kurumunu güçlendirmeye ve aile üyelerinin bir bütün olarak yaşam standartlarını yükseltmeye yönelik çalışmalar sürdürülecektir.

Özürülüler Kanunu çıkarılarak, toplumda engelli bireylere hak ettikleri değer verilmiştir. Özürülüler Kanunu ile engellilerin ekonomik şartlarını iyileştirmeye dönük çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. 18 yaşın altındaki engelli çocuklar maaşa bağlanmıştır. Otomobil, ev, özel araç-gereç ve bilgisayar programları gibi engellilerin yaptığı çeşitli harcamalara vergi muafiyeti getirilmiş, engelli istihdamı artırılmıştır. Engellilere evlerinde bakılmaları halinde aylık 403 YTL, özel bakım merkezlerinde bakılmaları halinde ise aylık 806 YTL ödenmesi uygulaması başlatılmıştır. 2007 yılı için 65.000 engellinin bu imkandan yararlanması programlanmıştır. Engelli vatandaşların istihdamını artırmak amacıyla, özel sektörde çalışan engellilerin sosyal sigorta primleri Hazine tarafından ödenecektir²²⁹.

3.3.3. 1982 Anayasası Sonrası Kalkınma Planlarında Aile Politikaları

3.3.3.1. Genel Olarak

Planlama, 1982 Anayasası'nın 166 ncı maddesinde düzenlenmiş anayasal bir hüküm ve aynı zamanda sosyal devlet ilkesinin bir gereğidir. Anayasamızın 2 nci maddesinde sosyal devlet olarak nitelendirilen Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin, bu niteliğinin gereği olarak çıkardığı kalkınma planlarında da aileye ve aileyi korumaya yönelik düzenlemelere yer verildiğini görmekteyiz. Ailenin korunmasını düzenleyen Anayasanın 41 nci maddesi hükmü doğrultusunda belirli politikaların oluşturulması için (yeterli ve sistemli olmasa da) kalkınma

---

229 <http://www.basbakanlik.gov.tr/docs/hukümetprg.doc> (08.10.2009).

planlarında getirilen hükümlerin önemi azımsanamaz²³⁰.

Ülkemizde kalkınma hedeflerinin, Beş Yıllık Kalkınma Planları ile gerçekleştirilmesine 1963-1967 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile başlanmıştır. Halen 2007-2013 yıllarını kapsamına alan Dokuzuncu Kalkınma Planı uygulaması devam etmektedir.

Planlı döneme geçilmesi ile birlikte; hizmetlerin koordinasyonun sağlanması, ihtiyaçlarla kaynaklar arasında denge kurulması, hizmetlerin yerine getirilmesinde önceliklerin ve ilkelerin belirlenmesi ve yatırımların ülke çapında dengeli bir dağılıma ulaştırılması amaçlanmıştır. Kalkınma planlarında aileye götürülen hizmetlerin önemli bir kısmı aileye özgü olarak değil, dolaylı bir biçimde, ailenin üyesi olan bireyler aracılığıyla ulaştırılan hizmetler olmuştur. Aileye yönlendirilmiş hizmetler genelde ailenin gereksinimini karşılayan, süreklilik taşımayan sosyal hizmet ve yardımlardır²³¹.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967) ve İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972) içinde yer alan doğrudan doğruya ailenin, çocuğun ve ananın korunmasına ilişkin yardımlar dağınık düzenlenmiş olup, tüm aile sorunlarını ele almaktan uzaktır²³².

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemine kadar ailenin açık politikalarla desteklenmesi ve güçlendirilmesini hedef alan politikalar üretilmemiştir. Bu nedenle, 1987 yılı programına kadar üstü kapalı bir aile politikası tercih edilmiştir²³³.

---

230 Şimşek, s. 49.
231 Temiz, s. 75.
232 Cansel, Sosyal Devlet, s. 60.
233 Temiz, s. 88.

3.3.3.2. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)

1982 Anayasası'nın yürürlüğe girmesinin ardından çıkartılan kalkınma planları, ailenin korunmasına ilişkin Anayasanın 41 nci maddesi ve planlamaya ilişkin Anayasanın 166 ncı maddesi doğrultusunda hazırlandıklarından, asıl araştırma ve inceleme alanımıza girmektedirler. Bu döneme rastgelen ilk plan (1985-1989), Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planıdır.

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında aile ve aileyi ilgilendiren meselelere şöyle yer verilmiştir: “Ferdin topluma kazandırılmasında birinci derecede önemli olan ailenin, maddi ve manevi bakımdan sağlıklı bir kurum olarak korunması eğitilmesi ve geliştirilmesi yönünde tedbirler alınacaktır. Özellikle aile ve ana - çocuk sağlığının korunması amacıyla aile planlaması diğer sağlık hizmetleri ile bütünleştirilecek, bu alanda eğitim ve uygulama için gerekli tedbirler alınacak ve yeterli teşkilatlanmaya gidilecektir.

Çocukların yetişmesinde en etkili araç olan aile terbiye sistemi, ailenin çocuğun eğitimi üzerindeki sorumlulukları hakkında şuurlandırılması ve bilgilendirilmesi yolu ile daha müessir hale getirilecektir. Bu açıdan, ailenin eğitilmesi toplumun ve eğitim sisteminin en önemli görevidir.

Çalışan annelerin yoğun olduğu şehir merkezleri ile sosyo-ekonomik durumu elverişsiz ailelerin yaşadığı gecekondü bölgelerinde ve kalkınmada öncelikli yörelerde ana sınıflarının hızla yaygınlaştırılması sağlanacaktır.

Ailelere, kendi sosyo-ekonomik düzeylerine göre istedikleri sayıda çocuğa sahip olmalarını sağlayacak uygun ve etkili aile planlaması hizmetlerinin sunulması sağlanacaktır.

Sosyal hizmet programları korunmaya, bakım veya yardıma muhtaç aile, çocuk, engelli, yaşlı ve diğer kişilerin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde

düzenlenerek yaygınlaştırılacaktır. Sosyal hizmetlerin götürülmesinde kişi ve ailelerin maddi, manevi ve sosyal güçlüklerinin giderilmesi ve ihtiyaçlarının karşılanması, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunması, hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesi esastır.

Bakıma muhtaç çocuklar için koruyucu aile programı ve evlat edinmenin şartları konusunda gerekli çalışmalar yapılacaktır.

Ayrıca, Toplu Konut Fonu kredilerinin, düşük ve orta gelirli ailelere güven verecek avantajlı şartlarla verilmesi ile, tüketimden ve konut dışı verimsiz yatırımlardan konut yatırımına yeni kaynakların kayması sağlanabilecektir.

İktisadi gelişmenin ürünlerinin paylaşılmasında ve arttırılacak olan istihdam ve sosyal hizmetlerden faydalanılmasında hedef, aile biriminin toplam refahının arttırılması olacaktır, iktisadi ve sosyal kalkınma sonucu sağlanan katkının değerlendirilmesinde de aile birimi esas alınacaktır.

Gittikçe büyüyen konut açığının süratle kapatılabilmesi ve her ailenin ihtiyaçlarına uygun sağlıklı bir konuta kavuşturulabilmesi için, konut inşaatında daha kullanışlı, ekonomik ve Türk halkının ihtiyacına ve yaşayış tarzına uygun birimlerin teşvikine öncelik verilecektir.-Ferdin topluma kazandırılmasında birinci derecede önemli olan ailenin, maddi ve manevi bakımdan sağlıklı bir kurum olarak korunması eğitilmesi ve geliştirilmesi yönünde tedbirler alınacaktır. Özellikle aile ve ana - çocuk sağlığının korunması amacıyla aile planlaması diğer sağlık hizmetleri ile bütünleştirilecek, bu alanda eğitim ve uygulama için gerekli tedbirler alınacak ve yeterli teşkilatlanmaya gidilecektir.

Çocukların yetişmesinde en etkili araç olan aile terbiye sistemi, ailenin çocuğun eğitimi üzerindeki sorumlulukları hakkında şuurlandırılması ve bilgilendirilmesi yolu ile daha müessir hale getirilecektir. Bu açıdan, ailenin eğitilmesi toplumun ve eğitim sisteminin en önemli görevidir.

Çalışan annelerin yoğun olduğu şehir merkezleri ile sosyo-ekonomik durumu elverişsiz ailelerin yaşadığı gecekondu bölgelerinde ve kalkınmada öncelikli yörelerde ana sınıflarının hızla yaygınlaştırılması sağlanacaktır.

Ailelere, kendi sosyo-ekonomik düzeylerine göre istedikleri sayıda çocuğa sahip olmalarını sağlayacak uygun ve etkili aile planlaması hizmetlerinin sunulması sağlanacaktır.

Sosyal hizmet programları korunmaya, bakım veya yardıma muhtaç aile, çocuk, sakat, yaşlı ve diğer kişilerin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde düzenlenerek yaygınlaştırılacaktır. Sosyal hizmetlerin götürülmesinde kişi ve ailelerin maddi, manevi ve sosyal güçlüklerinin giderilmesi ve ihtiyaçlarının karşılanması, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunması, hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesi esastır.

Bakıma muhtaç çocuklar için koruyucu aile programı ve evlat edinmenin şartları konusunda gerekli çalışmalar yapılacaktır.

Ayrıca, Toplu Konut Fonu kredilerinin, düşük ve orta gelirli ailelere güven verecek avantajlı şartlarla verilmesi ile, tüketimden ve konut dışı verimsiz yatırımlardan konut yatırımına yeni kaynakların kayması sağlanabilecektir.

İktisadi gelişmenin ürünlerinin paylaşılmasında ve arttırılacak olan istihdam ve sosyal hizmetlerden faydalanılmasında hedef, aile biriminin toplam refahının arttırılması olacaktır, iktisadi ve sosyal kalkınma sonucu sağlanan katkının değerlendirilmesinde de aile birimi esas alınacaktır.

Gittikçe büyüyen konut açığının süratle kapatılabilmesi ve her ailenin ihtiyaçlarına uygun sağlıklı bir konuta kavuşturulabilmesi için, konut inşaatında daha kullanışlı, ekonomik ve Türk halkının ihtiyacına ve yaşayış tarzına uygun birimlerin teşvikine öncelik verilecektir²³⁴.

---

234 <http://www.ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan5.pdf> (10.10.2009); R.G., 23.07.1984 tarihli- 18467 sayılı.

Aile sektörü ilk olarak 1986 yılında Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Planlama Başkanlığı Araştırma Dairesi bünyesinde kurulmuş ve çalışmalara başlamıştır²³⁵.

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında aile kurumu özel bir başlık altında incelenmemiş, aileyi ilgilendiren diğer konu başlıkları altında ele alınmıştır.

3.3.3.3. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)

Altıncı Beş Yıllık Kalkın Planında (1990-1994) aile konusu, “Sosyal Hedef, İlke ve Politikalar” başlıklı dördüncü bölümde, “aile-kadın-çocuk” başlığı altında ayrı bir bölüm olarak ele alınmıştır. Bunun yanı sıra, aile planlaması, sosyal hizmetler ve yardımlar, yaşlılar, engelliler gibi aileyi ilgilendiren diğer konular da ilgili başka başlıklar altında değerlendirilmiştir.

Bu plan döneminde aileye yönelik politikalar, ilkeler ve hedefler şöyle sıralanmıştır: “Türk toplumunun temel taşı olan ailenin ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda desteklenmesine ve güçlendirilmesine, kadının ve çocuğun korunmasına ve eğitilmesine önem verilecektir.

Temel sağlık hizmetleri sistemi içinde ana-çocuk sağlığı ve aile planlaması hizmetlerinin hizmet açığı bulunan; özellikle doğurganlık, bebek ve anne ölüm oranları yüksek plan ve hizmetlerden yeterince faydalanamayan kesimlere ulaştırılmasına öncelik verilecek, hizmetin etkinliği ve sürekliliği sağlanacaktır.

Milli ve manevi değerlerin korunmasında ve geliştirilmesinde, dolayısıyla milli bütünlüğün ve dayanışmanın pekiştirilmesinde temel unsur olan aile müessesesinin her bakımdan güçlendirilmesi, kalkınmaya paralel olarak ekonomik ve sosyal yapıdaki değişme ve gelişmelere uyum sağlamasına yardımcı olacak tedbirlerin alınması ve ailelerin sosyal refahtan aldıkları payın dengeli olarak artırılması esastır.

---

235 Temiz, s. 82.

Aile fertleri arasında bağlılık ve dayanışmayı geliştirici ve özendirici politikalara ağırlık verilecektir.

Ailenin artan sosyal hizmet ve yardım ihtiyaçlarının karşılanması da standardizasyona önem verilecek ve bu alanda gönüllü dayanışma teşvik edilecektir.

Ailelerin çocuk yetiştirme, sağlıklı ve dengeli beslenme konularını da bilgilendirilmeleri üzerinde önemle durulacaktır.

Kadınların eğitim seviyelerinin yükseltilmesi ve mesleki eğitim imkanlarından daha fazla yararlanmaları suretiyle özellikle tarım dışı sektörlerde istihdamının yaygınlaştırılması için gerekli ortam oluşturulacaktır.

Çalışan kadınların çalışma hayatı, sosyal güvenlik, sağlık, mesleki eğitim, yeniden işe alınma gibi konularda karşılaştıkları, uygulamadan kaynaklanan güçlüklerin giderilmesi için tedbirler geliştirilecek, çocuklarının bakım imkanlarının artırılması teşvik edilecektir.

Geleceğin güvencesi olan çocukların yaşatılması, beden ve fikren sağlıklı bir biçimde yetiştirilmesi temel ilkedir.

Çocukları kötü alışkanlıklardan koruyucu ve suça itilmelerini engelleyici önlemler bir bütün olarak ele alınacaktır.

Çocukların oyun ve spor alanları artırılacak, okuma alışkanlığı ve beceriler kazandırmaya yönelik kültürel faaliyetlere ağırlık verilecek, bir alanda eğitici ve öğretici yazılı ve görüntülü yayın araçlarından etkin şekilde yararlanılacaktır.

Korunma ve bakıma ihtiyacı olan daha çok sayıda çocuğun kurum bakımı ve koruyucu aile uygulamasından yararlanması sağlanacaktır.

Özel eğitime ihtiyacı olan daha fazla çocuğun bu imkanlardan yararlanması için gerekli tedbirler alınacaktır.

Aile planlaması ve ana-çocuk sağlığı hizmetleri etkinleştirilerek yaygınlaştırılacaktır.

Sosyal hizmetler ve yardımların ulaştırılmasında aile birimi esas alınacaktır. Yardıma muhtaç ailelerin ihtiyaçlarının karşılanması, toplum hayatına intibakları, istihdamları, yaşlıların korunması ve korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılmasına yönelik politikaların uygulanmasında ilgili bütün kuruluşların etkin işbirliği sağlanacaktır.

Korunmaya muhtaç çocuk, engelli ve yaşlılarla ilgili düzenlemeler yapılarak hizmetlerde bunlara öncelik tanınacaktır. Muhtaç yaşlı ve engelli kişilere ödenen aylıklarda ayarlamalar yapılacaktır.

Müessese bakımı yerine mümkün olduğu kadar aile içinde bakım hedef alınarak hizmetler bu yaklaşımla organize edilecektir. Müessese bakımı yapılan hallerde toplumla bütünleşmeye önem verilecektir.

Kreş, gündüz bakımevi, çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları, engelliler için rehabilitasyon merkezleri, huzurevleri ve benzeri sosyal tesislerin yapımında vakıflar ve özel kesim girişimleri teşvik edilecektir.

Mahalli İdarelerin sosyal hizmet ve yardımlar konusundaki katkıları artırılacaktır.

Kırsal alanda yaşayan ailelerin eğitim ve kültür düzeylerinin yükseltilmesi için düzenlenen yaygın eğitim programı ve projeleri çeşitlendirilecek ve artırılacaktır.

Çağdaş ilerlemelere açık toplum ve rekabete açık ekonomi ilke ve esasları doğrultusunda, ülkenin temel sorunları ve gelişme potansiyeli göz önünde tutularak refah seviyesini yükseltmek için Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda kabul edilen temel amaçlar şunlardır:...Türk toplumunun temel taşı olan aileyi ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda desteklemek ve güçlendirmek, kadının ve çocuğun korunması ve eğitilmesine öncelik vermek...Milli ve manevi değerlerin korunmasında ve geliştirilmesinde, dolayısıyla milli bütünlüğün ve dayanışmanın pekiştirilmesinde temel unsur olan aile müessesesinin her bakımdan güçlendirilmesi ekonomik kalkınmaya paralel olarak sosyal yapıdaki değişme ve gelişmelere uyum sağlamasına yardımcı olacak tedbirlerin alınması ve ailelerin refah düzeyinin dengeli olarak artırılması için gerekli sosyo-ekonomik destekler oluşturulacaktır.

Kadınların sosyal ve ekonomik kalkınmanın nimetlerinden daha fazla yararlanmalarının sağlanması amacıyla sağlık, eğitim ve istihdam imkanları artırılacak, kadının statüsünün her bakımdan iyileştirilmesine ve bu statünün sağladığı bütün hakları ve imkanları tam olarak kullanabilmelerine yönelik tedbirler alınacaktır”²³⁶.

3.3.3.4. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1996-2000) aile, kadın, çocuk sorunları ve hedeflenen politikalar “Nüfus ve Aile Planlaması” başlığı altında ele almıştır. Türk toplumunun temel taşı olan ailenin korunması ve desteklenmesi temel ilke olarak benimsenerek, aileyi korumak ve desteklemek amacıyla uygulanacak politikalarda kadın-erkek eşitliğinin güçlendirilmesine özen gösterileceği vurgulanmıştır.

Bu planda aileye ve aileyi yakından ilgilendiren hususlara dair çözümler şöyle açıklanmıştır: “Toplumsal faydanın büyük olduğu zorunlu eğitimin devlet

---

236 <http://www.ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan6.pdf> (10.10.2009); R.G., 06.07.1989 tarihli- 20217 mükerrer sayılı.

tarafından üstlenilmesi, bireysel faydanın nispeten büyük olduğu daha üst eğitim kademelerinde hizmetten yararlananların hizmetin bedelini ödemesi sağlanacaktır. Bu yapı, fırsat eşitliği açısından ödeme gücü olmayan öğrencilerin hizmetten yararlanabilmesini sağlamak üzere özel kesimin de katkısıyla dar gelirli aile çocuklarından başlanarak kredi ve burs sistemiyle desteklenecektir.

Nüfus ve aile planlaması konularında kurumlar arası iletişimi, eş güdümü, uygulamada etkinliği ve sürekliliği sağlayacak, bu konuda hizmet veren kurumların üzerinde yaptırım gücüne sahip olacak ve yurt düzeyinde nüfusa ilişkin güncel ve güvenilir verileri bir sistem içinde temin edecek organizasyonlar geliştirilecektir.

Ana-çocuk sağlığı ve aile planlaması hizmetlerinin götürülmesinde, hizmetten yeterince yararlanamayan kesimlere öncelik verilecek, hizmetin niteliği yükseltilecek, ulaşılabirliği ve sürekliliği sağlanacaktır.

Nüfus ve aile planlaması konusunda bilgilendirme, eğitim ve iletişim faaliyetlerine gönüllü kuruluşların ve özel sektörün aktif katılımı desteklenecektir. Nüfus konularıyla ilgili eğitim, temel eğitimden başlayarak örgün ve yaygın eğitim kurumları ve kitle iletişim araçları kanalıyla yoğunlaştırılacaktır.

Türk toplumunun temel taşı olan ailenin korunması ve desteklenmesi temel ilkedir. Ailenin gelir sürekliliğinin, sağlık hizmetleri ihtiyacının ve sosyal güvenliğinin sağlanması suretiyle güçlendirilmesine, kriz durumlarında ihtiyaç ve sorunlarının giderilmesine yardımcı olacak bir sistemin geliştirilmesine yönelik düzenlemeler yapılacak; çocuk yetiştirme, yaşlı ve engelli üyelerinin bakımı konularında ailenin eğitilerek desteklenmesi sağlanacaktır.

Aileyi korumak ve desteklemek amacıyla uygulanacak politikalarda kadın-

erkek eşitliğinin güçlendirilmesine özen gösterilecektir.

Kadınların, eşit statüde bireyler olarak toplumsal yaşamın her alanına katılımlarının sağlanması esastır.

Eğitim, sağlık, çalışma hayatı, sosyal güvenlik ve istihdam alanlarında kadının statüsünün iyileştirilmesi ve mevcut eşitsizliklerin giderilmesi için önlemler alınacaktır.

Türk kadınının toplum içindeki yerini olumsuz olarak etkileyen hususların giderilmesi yönündeki çalışmalar sürdürülecektir.

Toplumsal refahın artırılması ve kadınların da refahtan en üst düzeyde yararlanabilmesi için kız çocuklarının ve kadınların eğitimine ağırlık verilecek ve kadının kalkınmaya katılımı geliştirilecektir.

Çocukların yaşatılması, sağlıklı gelişimlerinin, eğitimlerinin ve her bakımdan korunmalarının sağlanması esastır.

Çocuk ölümlerinin azaltılması amacıyla, çocuk sağlığı hizmetlerinin yaygınlaştırılmasına, çocukların sağlıklı beslenmesine, anne ölüm hızının düşürülmesi ve doğurganlığın düzenlenmesinde özgür ve bilinçli seçim yapılmasını sağlayacak yönde ana sağlığı ve aile planlaması hizmetlerinin ülke düzeyinde dengeli olarak artırılmasına, toplumun tüm bireylerinin bu konularda eğitilmesine ve bilinçlendirilmesine ağırlık verilecektir.

Çocukları kötü muamele ve kötü alışkanlıklardan koruyucu, suça itilmelerini engelleyici önlemler bir bütün olarak ele alınacak; suça eğilimli, sorunlu, evden kaçan ve sokakta risk altında yaşayan çocuklar için koruyucu ve önleyici hizmetler geliştirilecek; suça yönelen ve suç işleyen çocukların yeniden topluma kazandırılması sağlanacaktır.

Çocuğun bakımı ve yetiştirilmesinde ideal ortamın aile olduğu ilkesinden

hareketle, aileyi destekleyici önlemlere, koruyucu aile ve evlat edindirme uygulamalarına ağırlık verilecek, kurum bakımının iyileştirilmesi sağlanacaktır.

Eğitim süreci dışında kalmış çocukların eğitim sistemine yeniden katılmaları ve bir mesleki eğitim görmeleri sağlanacak; çalışan çocukların çalışma şartları, sağlık, sosyal güvenlik ve mesleki eğitim konularındaki sorunlarının çözümü üzerinde önemle durulacak, uzun dönemde çalışma hayatından çıkarılmalarını sağlayacak ortamın oluşturulmasına çalışılacaktır²³⁷.

3.3.3.5. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (2001-2005) aileyi ilgilendiren konular “kadın, aile ve çocuk” başlığı altında ele alınırken, bu konudaki amaçlar, ilkeler ve politikalar şöyle sıralanmıştır: “Kadınların toplumsal konumlarının güçlendirilmesi, etkinlik alanlarının genişletilmesi ve eşit fırsat ve imkanlardan yararlanmalarının sağlanması için eğitim seviyesi yükseltilecek, kalkınma sürecine, iş hayatına ve karar alma mekanizmalarına daha fazla katılımları sağlanacaktır.

Kadınların okur-yazarlığının artırılması amacıyla projeler geliştirilecektir.

Kadınların eğitime etkin katılımının sağlanması, toplumun ön yargılardan arındırılması için örgün ve yaygın eğitim yanında yazılı ve görsel iletişim araçlarından yararlanılacaktır.

Aile içi şiddeti önlemek amacıyla 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun 1998 yılında yürürlüğe girmiştir.

Nüfus cüzdanlarının medeni hal bölümünde sadece “Evli” veya “Bekar” ifadelerinin yer alması benimsenmiş, bunun dışındaki bilgilerin yer alması uygulamasına son verilmiştir.

---

237 R.G., 25.07.1995 tarihli- 22354 mükerrer sayılı.

Aileye yönelik hizmet veren kuruluşların yeniden yapılandırılması, teşkilat, personel ve mevzuat açısından ihtiyaçlarının karşılanması ve kuruluşlar arasında eş güdümün sağlanması önemini korumaktadır.

Milli ve manevi değerlerin korunmasında ve geliştirilmesinde, milli bütünlüğün ve dayanışmanın pekiştirilmesinde aile müessesesinin güçlendirilmesi esastır.

Ailenin toplumsal ve ekonomik değişmeye uyum sağlamasına yardımcı olacak tedbirler alınacak, aile bireyleri arasında bağlılık ve dayanışmayı geliştirici ve özendirici politikalara ağırlık verilecektir.

Ailenin gelir sürekliliğinin, sağlık ve eğitim hizmetleri ihtiyacının karşılanması ve aileye sosyal güvenlik ve sosyal yardım sağlanması hususunda gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

Çocuk yetiştirme, yaşlı ve engelli üyelerin bakımı konularında aile eğitilerek desteklenecek, aile ile ilgili kuruluşlar arasında eş güdüm sağlanacaktır.

Eğitim harcamalarının aile bütçesi üzerindeki yükünün hafifletilmesi amacıyla yoksul ailelere yardım yapılması için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

Aile ile ilgili kuruluşların mevzuat düzenleme çalışmaları tamamlanacaktır.

İhtiyaç halindeki ailelere eğitim yardımı yapılması için gerekli yasal düzenleme çalışmaları yapılacaktır.

2000 yılında 0-18 yaş grubu çocuk nüfusun 25,1 milyon ve toplam nüfus içerisindeki payının yüzde 38,4 olacağı tahmin edilmektedir.

Çocuk ölümlerinin önemli bir kısmı önlenemez hastalıklardan meydana gelmektedir. Gebelere doğum öncesi nitelikli bakım hizmetleri ile doğumların sağlıklı ortamlarda ve sağlık personeli gözetiminde yapılması ve çocuk sağlığına

bütünsel yaklaşım önemini korumaktadır.

1999 yılı itibarıyla 3 milyon civarında engelli çocuk olduğu tahmin edilmektedir. Çocukların çoğu önlenemez nedenlerle engelli doğmakta veya engelli olma riski taşımaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 904 okulda 32.542 engelli çocuğa eğitim hizmetleri verilmektedir.

Çocuk işçiliği, sokak çocukları ve sokakta çalışan çocuklar sorunu önemini korumaktadır.

Kimsesiz, aile ve yakın çevresinde yaşaması riskli olan çocuklar yönünden aile dışında alternatif bakım modellerinin geliştirilip yaygınlaştırılması önem taşımaktadır. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu bünyesindeki 76 adet çocuk yuvası ve 97 adet yetiştirme yurdunda toplam 16.595 korunmaya muhtaç çocuğa hizmet verilmekte olup, ayrıca 421 çocuk koruyucu aile yanına yerleştirilmiş ve 1.730 çocuk da evlat edindirilmiştir.

Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde 25 büyük ilde Küçükleri Koruma Şube Müdürlüğü, diğer illerde ise Çocuk Büro Amirliği kurulmuştur. Çocuk mahkemeleri sayısı 6'ya ulaşmış, çocukların tutukluluk ve hükümlülük dönemlerini yetişkinlerden ayrı ortamlarda geçirmelerini sağlamak üzere 2 adet çocuk tutukevi faaliyete geçirilmiştir.

Kanunla ihtilafa düşen çocuklar sorunu önemini korumaktadır. Çocukların suça itilmesini önlemeye yönelik politikalar oluşturulmasına; Çocuk Kolluğu kurulmasına; yeterli sayıda ve nitelikte çocuk tutukevi ve ıslahevi inşa edilmesine; çocuk tutukevi, ıslahevi, Emniyet ve Jandarma bünyesinde çocuk konusunda uzmanlaşmış nitelikli personel istihdam edilmesine; çocuk mahkemelerinin 2253 sayılı Kanunun öngördüğü yapıya kavuşturularak sayısının artırılmasına ve çocukların topluma yeniden kazandırılmaları programlarının geliştirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

Çocuk Hakları Sözleşmesi ilke ve hedeflerine ulaşmak esastır.

Çocuklara ilişkin her türlü verinin yer alacağı Çocuk Bilgi Ağı oluşturulacaktır.

Çocukların yaşam kalitesinin iyileştirilmesi amacıyla, sağlık hizmetlerinden yararlanmalarını engelleyen nedenler ortadan kaldırılacaktır.

Çocuğun bakım ve yetiştirilmesinde ideal ve öncelikli ortamın aile olduğu ilkesinden hareketle, engelli çocuklar ve korunmaya muhtaç çocukların ailesi yanında korunup yetişmesini sağlamak üzere aileye yönelik sosyal destek programlarına ağırlık verilecektir.

Çocukları suça, sokağa, çalışmaya ve madde bağımlılığına yönelten nedenler ortadan kaldırılacak; çocuk suçluluğunun yoğun olduğu yerlerden başlayarak yeni çocuk mahkemeleri kurulacak; çocukların tutukluluk ve hükümlülük dönemlerini yetişkinlerden ayrı ortamlarda geçirmelerini sağlamak üzere çocuk tutukevi ve çocuk ıslahevi sayıları artırılacaktır.

Çocukların çalışmasını önlemek için eğitim imkanlarından yararlanmayı engelleyen nedenler ortadan kaldırılacak, çağ nüfusun tamamının zorunlu temel eğitim sürecinde kalmaları sağlanacak ve mesleki eğitime talep artırıcı bir eğitim sistemi oluşturulacaktır.

Çocukların uzun dönemde çalışma hayatından tamamen çıkarılmaları sağlanacaktır.

Çocuğa hizmet götüren ilgili kuruluşlarda çocuk konusunda yeterli sayı ve nitelikte uzman personel istihdamı sağlanacaktır.

Mahalli idarelerin; çocuklara yönelik merkezler oluşturarak, çocukların kültür, sanat, spor, folklor, okuma ve araştırma alışkanlığı kazandırıcı faaliyetlere yönelmelerini sağlayıcı programlar hazırlamaları ve özel sektörün de bu alana

yatırım yapmaları teşvik edilecek, bu merkezlerde uzman personel istihdamı sağlanacaktır.

Çocuklar iletişim araçlarının zararlı etkilerinden korunacak; televizyon kuruluşlarının şiddet, cinsellik ve istismar içeren, madde bağımlılığını, sigara kullanımını ve tüketimi özendiren yayın ve programları çocukların izleyemeyeceği saatlerde yayınlamaları sağlanacaktır.

Türk hukuk mevzuatı, Çocuk Hakları Sözleşmesi ile uyumlu hale getirilecektir.

2253 sayılı Kanunda değişiklik yapılarak, bu Kanunun uygulanması bakımından 18 yaşına kadar herkes çocuk olarak kabul edilecek, mevcut çocuk mahkemeleri Kanunun öngördüğü yapıya kavuşturulacak ve 2253 sayılı Kanunda öngörülen çocuk gözlem ve kabul merkezleri kurulacaktır.

Çocukların çalışması ile ilgili esas ve usuller, uluslararası ilke ve standartlara uygun olarak düzenlenecektir²³⁸.

3.3.3.6. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013)

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında (2007-2013) aile ve aileyi ilgilendiren konular müstakil bir başlık altında ele alınmayıp, dağınık konu başlıkları içine serpiştirilmiştir. Halen yürürlükte bulunan bu son kalkınma planında aile ve onu yakından ilgilendiren kadın, çocuk, engelliler, yaşlılar, sosyal hizmetler ve yardımlar, eğitim gibi konulara ilişkin tespitler ve politikalar şu maddeler halinde sıralanabilir: “Ülkemizde sosyal hizmet ve yardımlara olan ihtiyaç; göç, kentleşme, aile yapısında meydana gelen değişim, nüfus artışı ve işsizlik gibi nedenlerle artarak devam etmektedir...Bu kapsamda özürllülere ve yaşlılara verilen aylıklar, çocuklara eğitim ve sağlık yardımları ile muhtaç ailelere yakacak ve gelir getirici proje desteği gibi yardımlar yapılmaktadır. Yoksul kesimlerin eğitim ve sağlık gibi hizmetlere erişimini kolaylaştıran söz

---

238 R.G., 05.07.2000 tarihli- 24100 mükerrer sayılı; <http://plan8.dpt.gov.tr/> (10.10.2009).

konusu yardımlar, bu kesimlerin yaşam kalitesini yükseltmektedir.

Sosyal hizmet ve yardımlardan yararlanacak kişi ve grupların tespiti için sağlıklı kriterler oluşturulması çalışmalarına başlanmıştır. Ancak, sistemde kurumlar arasındaki işbirliği eksikliği ve nitelikli personel sıkıntısı nedenleriyle gerçek ihtiyaç sahiplerine istenen düzeyde hizmet sunulamamaktadır. Ayrıca, sosyal hizmet ve yardımlarda gönüllü kuruluşlarla işbirliğinin geliştirilmesi ihtiyacı sürmektedir.

Giderek hızlanan değişim süreci aile ve toplum içi kültürel ve sosyal ilişkileri de olumsuz etkilemiştir. Kitle iletişim araçlarının çeşitlenmesi, aile içi iletişimde geleneksel yöntemlerin dışına çıkılamaması ve eğitim sisteminin aşılamayan sorunları gençlerin aileden kopma, toplumsal sorunlara duyarsızlaşma, ümitsizlik ve öz güvensizlik gibi sorunlarını ve bunun sonucunda şiddete eğilimini artırmıştır. Diğer taraftan, iletişim olanaklarının artması ve sivil toplum kuruluşlarının gelişmesi gençlerin kendileriyle ilgili taleplerini açıkça dile getirmelerine olanak sağlamaktadır.

İş gücü piyasasında zorluklarla karşılaşan kadınlar, gençler, uzun süreli işsizler, özürülüler ve eski hükümlüler için fırsat eşitliği sağlanacaktır. Kadınların iş gücüne ve istihdama katılımlarının artırılması amacıyla çocuk ve diğer bakım hizmetlerine erişimleri kolaylaştırılacaktır. Gençlerin iş gücü piyasasında deneyim kazanmalarını sağlayıcı programlar geliştirilecektir.

Okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması amacıyla öğretmen ve fiziki altyapı ihtiyacı karşılanacak, eğitim hizmetleri çeşitlendirilecek, toplumsal farkındalık düzeyi yükseltilecek, erken çocukluk ve ebeveyn eğitimleri artırılabilecektir.

İlköğretimde okul terklerinin azaltılması için başta kırsal kesime ve kız çocuklarına yönelik olmak üzere gerekli tedbirler alınacak ve orta öğretime geçiş oranları yükseltilecektir.

Önleme tedaviden önce gelir ilkesine uyarak kaynakların tahsisinde, başta bulaşıcı hastalıklar ve anne-çocuk sağlığı olmak üzere önlenebilir hastalıklar, gıda, tüketici ve çevre sağlığı alanlarına yönelik koruyucu sağlık hizmetlerine öncelik verilecektir.

Kadınların ekonomik ve sosyal hayata katılımlarını artırmak için; bu kesime yönelik mesleki eğitim imkanları geliştirilerek istihdam edilebilirlikleri artırılacaktır.

Kadına yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla, bu konudaki toplumsal bilinç artırılacaktır.

Özellikle kırsal kesimdeki kız çocuklarının, özürülülerin ve düşük gelirli ailelerin çocuklarının eğitim ihtiyaçlarının karşılanması desteklenerek bu kesimlerin eğitime erişimleri kolaylaştırılacaktır. Ayrıca, çocuk işçiliğini önleyecek tedbirler alınacak ve etkili bir şekilde uygulanacaktır.

Çocuğun bakımı ve yetiştirilmesi için ideal ortam olan aileye yönelik eğitici programlar yaygınlaştırılacaktır.

Yaşlılara yönelik olarak evde bakım hizmeti desteklenecek, kurumsal bakım konusunda ise huzurevlerinin sayısı ve kalitesi artırılacaktır.

Engellilerin ekonomik ve sosyal hayata katılımlarının artırılmasına yönelik, sosyal ve fiziki çevre şartları iyileştirilecek, özel eğitim imkanları ve çalışma ortamının özel olarak düzenlendiği korumalı işyerleri geliştirilecektir²³⁹.

Bu kalkınma planında kadınların istihdam olanaklarının artırılması, çocuk işçiliğinin önlenmesi için alınması öngörülen tedbirler somut olarak açıklanmamıştır.

---

239 R.G., 01.07.2006 tarihli- 26215 mükerrer sayılı.

3.4. “SOSYAL DEVLET” SIFATIYLA AİLENİN KORUNMASINA YÖNELİK TEDBİRLER

3.4.1. Genel Olarak

Fertlerin (ve dolayısıyla ailelerin) sosyal durumları, huzur ve refahlarıyla ilgilenen, fertlere (ve ailelerine) insan onuruna yaraşan asgari bir yaşam düzeyi sağlamayı ödev ve hedef bilen devlet olarak ifade edilen “sosyal devlet” ilkesi açısından ailenin korunması ayrı bir önem arz etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti’nin sosyal bir devlet olduğunu kabul eden Anayasamızın 2 nci maddesinin uzantılarından birisi olduğunu düşündüğümüz Anayasanın 41 nci maddesinde, “ailenin korunması ilkesi” bu sosyal hedefe ulaşmak amacıyla getirilmiştir.

Yukarıda da değindiğimiz üzere, Anayasanın 41 nci maddesinin 2 nci fıkrasında, “Devlet, ailenin...korunması...için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar” hükmü getirilmiş ancak, devletin bu amaçla nasıl tedbirler alacağı ve hangi teşkilatları kuracağı madde metninde ve gerekçesinde açıkça belirtilmemiştir. Anayasa koyucunun bu ifade biçimini bilinçli ve yerinde tercih ettiği kanaatinde olduğumuzdan, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlaması gibi aileyi ilgilendiren konularda devletin çok geniş bir ödev, yükümlülük ve takdir alanı içinde, alabileceği sayısız tedbir şansı olduğunu düşünüyoruz. Ülkemizde de devlet, çıkartılan çeşitli kanunlar ve kanun hükmünde kararnamelerle aileye yönelik hizmetler sunmakla görevlendirilen değişik kamu kurum ve kuruluşları aracılığıyla ailelere hizmet, yardım, destek ve koruma sağlamaya çalışmaktadır.

Sosyal devlet anlayışında aile, temel toplumsal kurum olarak kabul edilmiş, çalışanların sosyal güvenceleri sosyal sigortacılık sistemi içinde ele alınırken, çalışanlara yönelik sosyal yardım programlarında aile refahını arttırmak hedeflenmiştir. Ayrıca, sosyal devlet anlayışı içinde birçok ülkede şehit ailelerine, yaşlılara ve gazilere yönelik sosyal yardımlar, yetim ve yoksul

çocuklar için barınacak yer, yiyecek ve eğitim hizmetlerinin sağlanması, aile ödenekleri, engelliler ve işsizler için yardımlar ve gençlerle göçmenlere yönelik danışmanlık hizmetleri türü programlar geliştirilerek aileler desteklenmiştir²⁴⁰.

3.4.2. Ülkemizde Aileye Yönelik Hizmetlerde Bulunan Bazı Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Genel Bir Bakış

Ülkemizde aile ile ilgili hizmetleri yerine getiren kamu kurum ve kuruluşları çok çeşitlidir. Aşağıda değineceğimiz kamu kurum ve kuruluşlarının yanı sıra, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı gibi bakanlıklar, üniversiteler ve ayrıca çeşitli sivil toplum kuruluşları da bu alanda doğrudan veya dolaylı faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu kuruluşların sayısının çokluğu, aralarında çoğu zaman işbirliği, koordinasyon ve bilgi alışverişi eksikliği gibi hususlar eleştirilere sebep olmakta ise de, bu kuruluşların ülkemizde ailenin korunması, desteklenmesi ve kalkındırılması gibi konularda önemli mesafeler alınmasına katkıda bulduklarını da itiraf etmek gerekmektedir. Bu yüzden, aileye yönelik hizmet ve yardımları anlatmadan önce, bu hizmet ve yardımları ailelere ulaştıran kamu kurum ve kuruluşlarının en başta gelenlerini genel hatlarıyla tanıtmak yararlı olacaktır.

3.4.2.1. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü

1989 yılında 396 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Başbakanlığa bağlı Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı'nın kurulması, aileye yönelik politikalar içindeki en önemli gelişmelerden birisi olmuştur. Aile Araştırma Kurumu, 10.11.2004 kabul, 13.11.2004 yürürlük tarihli 5256 sayılı kanunla²⁴¹ “Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü” olarak yeniden yapılandırılmıştır.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, değişik sosyo-ekonomik ve psikolojik sorunlar karşısında toplumun en önemli direnç noktası olarak kabul edilen ve gittikçe yıpranıp işlevlerini yerine getiremez hale gelen aileyi eski

240 Çoban ve Özbesler, s. 34.

241 R.G., 13.11.2004 tarihli- 25642 sayılı.

fonksiyonuna tekrar kavuşturma gayesindedir. Kurumun temel hedefleri arasında aile odaklı çözüm politikaları oluşturmak bulunmaktadır²⁴².

5256 sayılı Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun'un, 1 nci maddesinde belirtilen, amacı, "ülkemizdeki sosyal sorunların tespiti ve çözümü ile Türk ailesinin bütünlüğünün korunması, güçlendirilmesi ve sosyal refahının artırılmasına yönelik ulusal ve uluslararası bilimsel araştırmalar yapmak veya yaptırmak, projeler geliştirmek, desteklemek, bunların uygulamaya konulmasını sağlamak ve aileye yönelik milli bir politikanın oluşmasına yardımcı olmak üzere, Başbakanlığa bağlı Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü'nün kurulması ile teşkilat, görev ve yetkilerine dair esasları düzenlemektir".

Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyette bulunan Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, uygulamacı bir yapıda kurulmadığı için ailelere doğrudan sosyal hizmet götüren bir kurum değildir. Kurum, çalışmalarını araştırmalar, seminerler, paneller, konferanslar ve basılı-görsel yayınlar yoluyla yürütmekte ve hazırladığı raporlarla aile politikalarının oluşmasına istişari düzeyde katkıda bulunmaktadır²⁴³.

256 sayılı kanunun 3 ncü maddesine göre, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü'nün görevleri şunlardır: "Ailenin bütünlüğünün korunması, güçlendirilmesi ve sosyal refahının artırılması için ulusal ve uluslararası düzeyde bilimsel araştırmalar yapmak veya yaptırmak; bu konularda projeler geliştirerek uygulamaya konulmasını sağlamak.

Ülkemizdeki sosyal sorunların tespiti ve çözümüne yönelik ulusal ve uluslararası alanda bilimsel araştırmalar yapmak veya yaptırmak, projeler geliştirmek, desteklemek, sosyal bilimlerin gelişmesine katkıda bulunmak.

---

242 Çampınarı, s. 59.

243 Ali Çiftçi ve İbrahim Biçici, Aile Rehberi, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2005, s. 54.

Mevcut aile yapısını; ana, baba, eş, çocuklar ve akraba ilişkilerinden kaynaklanan problemler ile ekonomik, sosyal ve kültürel faktörlerin aile üzerindeki etkilerini araştırmak, aile bireylerinin eğitim fırsatlarından eşit olarak yararlanmalarını sağlamak, bu konularda eğitim programları hazırlamak veya hazırlatmak.

Aileyi ve aile bireylerini tehdit eden, aileden veya aile dışından kaynaklanan sorunları, aile içi şiddet ve istismarı, töre cinayetlerini, kötü alışkanlıkları ve bağımlılıkları, tüm bunları doğuran sebepleri, çevresel-sosyal etkilerini incelemek, araştırmak, bunların önlenmesine, çözümlenmesine yönelik ve aileyi destekleyici eğitici programlar hazırlamak veya hazırlatmak.

Ailelerin maddi kaynaklarının rasyonel kullanımını temin maksadıyla çalışmalar yapmak, bu konuda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile koordineli eğitim programları hazırlamak veya hazırlatmak.

Ailedeki yapısal değişimleri, iç ve dış göçün aile yapısına olan etkilerini araştırmak.

İnceleme ve araştırma alanlarında elde edilen bilgileri değerlendirmek ve sonuçlarını sosyal ve kültürel tedbirler haline dönüştürecek milli bir politikanın oluşumuna katkıda bulunmak, bunları uygulayıcı kurum ve kuruluşlara aktararak hizmetlerin geliştirilmesini ve yeni hizmet modellerinin oluşturulmasını sağlamak.

Kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, yerel yönetimler, sosyal amaçlı vakıf, dernek ve diğer sivil toplum kuruluşları ve özel sektör ile işbirliği yapmak, bunların sosyal alandaki çalışmalarına destek sağlamak, müşterek projeler gerçekleştirmek ve uygulamak.

Nüfus yapısındaki değişimleri izlemek, sorun alanlarını tespit etmek ve bu konuda milli bir politikanın geliştirilmesine yardımcı olmak.

Ailenin ve aileyi oluşturan bireylerin karşılaştıkları sorunlara ilişkin kamuoyundaki eğilim ve istekleri tespit etmek amacıyla kamu veya özel kurum ve kuruluşlarla ortak çalışmalar yapmak.

Yurt dışında yaşayan ve/veya çalışan Türk ailelerinin sorunlarını araştırmak ve çözüm önerileri geliştirmek.

Görev alanına giren konularda, gereken mal ve hizmet alımlarını sağlamak, enformasyon sistemleri, bilgi bankaları, kütüphane, arşiv ve dokümantasyon merkezi kurmak, istatistikleri derlemek ve bu alandaki çalışmalarını kurumsallaştırmak, elektronik, görsel, basılı yayın ve eğitim faaliyetlerinde bulunmak, ulusal ve uluslararası kongre, seminer, şura ve benzeri toplantılar düzenlemek.

Görev alanı ile ilgili kuruluş ve organizasyonlara 5.5.1969 tarihli ve 1173 sayılı Kanun çerçevesinde üye olmak ve katılmak, görev alanına giren konularda uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapmak, proje geliştirmek ve yürütmek, gerçekleştirilecek her türlü çalışma ve etkinliğe katılmak ve uluslararası sözleşmeler ile kararların getirdiği yükümlülükler çerçevesinde gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasını sağlamaya yönelik çalışmalar yapmak”.

3.4.2.2. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü

Ailelere doğrudan hizmet veren kurumların başında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) gelmektedir. SHÇEK, 24.05.1983 tarihinde kabul edilen 2828 sayılı yasa ile kurulmuş²⁴⁴, katma bütçeli ve kamu tüzel kişiliğe sahip bir Genel Müdürlük olup; sosyal ve ekonomik yoksunlukları nedeniyle korunmaya, bakıma, yardıma, desteğe ihtiyaç duyan çocuk, genç, engelli, yaşlı kişi ve ailelere en kapsamlı sosyal hizmetleri sunan, ülke çapında

---

244 R.G., 27.05.1983 tarihli- 18059 sayılı.

yaygın bir kurumsal ağa sahip olan tek kamu kuruluşudur²⁴⁵. SHÇEK Genel Müdürlüğü' de Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı'na bağlıdır.

2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'nun 3 ncü maddesinde “Sosyal Hizmetler”, “kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünüdür” şeklinde tanımlanmaktadır.

2828 sayılı Kanununun 9 ncu maddesine göz attığımızda, SHÇEK' nun görevlerinin sıralandığını ve bu görevlerin aile ve fertleri ile aileyi yakından ilgilendiren türden olduğunu anlıyoruz. Bu maddeye göre, SHÇEK' nun aile ve aileye dönük görevleri şunlardır: “Sosyal yardım ve hizmetlerle ilgili esasları, sosyal hizmetler politikası ve hedeflerine uygun olarak tespit etmek, çalışma plan ve programlarını hazırlamak, uygulamak ve bu konuda ilgili bakanlık, kurum ve kuruluşlar arasında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı adına koordinasyon ve işbirliği sağlamak.

Öncelikle çocuğun aile içinde yetiştirilmesi ve desteklenmesi için aileyi eğitim, danışmanlık ve sosyal yardımlarla güçlendirmek, korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç çocuk, özürlü ve yaşlıların tespiti, bunların korunması, bakımı, yetiştirilmesi ve rehabilitasyonlarını sağlamak üzere gerekli hizmetleri yürütmek, bu hizmetler için 3 ncü maddede sayılan sosyal hizmet kuruluşlarını 4 ncü maddede belirtilen esaslar çerçevesinde kurmak ve işletmek.

Çalışan ana ve babalar ile yurt dışındaki işçilerin çocuklarının bakımını ve korunmasını sağlamak amacıyla imkanları ölçüsünde gündüzlü veya yatılı kuruluşlar kurmak ve işletmek.

---

245 İrfan Çayboylu (Yayına Hazırlayan), 2001 Yılı Aile Raporu, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s. 325.

Yoksulluk içinde olup da temel ihtiyaçlarını karřılayamayan ve yařamlarını en dūřuk dūzeyde dahi sūrdürmekte güçlük çeken kiři ve ailelere kaynakların yeterlilięi ölçüsünde ayni ve nakdi yardımlarda bulunmak amacıyla gerekli hizmet ve programları geliřtirmek ve uygulamak.

Kurum görevlerinin yerine getirilmesinde yardımcı olmak amacıyla halkın gönüllü katılımını sağlamak ve organize etmek, toplumun örf, adet, inançlarına göre yapacağı yardım ve bağışlara ilişkin programlar geliştirmek ve yürütülmesini sağlamak, bu amaçla ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği yapmak, yardımda bulunmak isteyen kişi, kurum ve kuruluşlara yol göstermek.

Dernek ve vakıfların sosyal hizmetler alanındaki faaliyetlerini yönlendirmek, bunların bütlerinde sosyal hizmetlere ayırdıkları payların yerinde ve verimli bir şekilde kullanılmasını sağlamak amacıyla görüş ve tavsiyelerde bulunmak.

Sosyal yardım ve hizmetlerle ilgili alanlarda araştırma, yayın ve tanıtma faaliyetlerinde bulunmak, uluslararası düzeyde sosyal hizmet uygulamalarını izlemek, değerlendirmek ve uluslararası kuruluşlarla işbirliğinde bulunmak.

Toplumun değişen ihtiyaçlarına göre özürlüler ve diğer sosyal hizmet alanlarında, Kanunlarla verilen diğer görevleri yerine getirmek, bunun için uygun gördüğü sosyal hizmet kuruluşlarını genel esaslar çerçevesinde kurmak ve işletmek,

Ailenin bütünlüğünü korumak, parçalanmış ailelerin korunmaya, yardıma ve bakıma muhtaç fertleriyle çocuklarına her türlü maddi, manevi ve sosyal destek sağlamak; bu amaçla gerekli planlamaları yapmak, eğitim faaliyetlerinde bulunmak”.

SHÇEK Kanunu'nun 3 ncü maddesinin (f) bendinde, bu kanunun amaçları ve esaslarına uygun olarak faaliyette bulunan “sosyal hizmet kuruluşları” şu şekilde

sıralanmıştır: çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları, kreş ve gündüz bakımevleri, huzurevleri, bakım ve rehabilitasyon merkezleri, çocuk ve gençlik merkezleri, kadın veya erkek konukevleri, toplum veya aile danışma merkezleri, aile danışma ve rehabilitasyon merkezleri, çocuk evleri, yaşlı hizmet merkezi, koruma bakım ve rehabilitasyon merkezi, bakım ve sosyal rehabilitasyon merkezi. SHÇEK bu gibi sosyal hizmet kuruluşları aracılığıyla bebek, çocuk, genç, kadın, yaşlı ve engellilere hizmet vermektedir.

“Alo 183 Kadın, Çocuk ve Sosyal Hizmet Danışma Hattı”, SHÇEK’ nun görev alanına giren ihmal ve istismar olaylarına anında müdahale etmek, gerekli psikolojik, sosyal ve yasal işlemlerin başlatılmasını sağlamak, kamuoyunu bu konuda duyarlı hale getirmek amacıyla merkezi Ankara’da olan bir birimdir. Bu hat, çocuk, kadın, yaşlı ve engellilerin tüm illerden gelecek başvurularını cevaplamak üzere 24 saat aralıksız çalışmaktadır. 183 hattı, başvuruları alarak kaydetmekte, acil durumları ilgili mercilere bildirmekte, başvuruda bulunan kişiyi bilgilendirmekte ve gerekli durumlarda ilgili yerlere yönlendirmektedir²⁴⁶.

3.4.2.3. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü

3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu’nu uygulamak amacıyla, 01.12.2004 kabul tarihli 5263 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun²⁴⁷ ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Bu Genel Müdürlük de Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı’na bağlı olarak çalışmaktadır.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Başbakanlığa bağlı olan ve T.C. Merkez Bankası nezdinde kurulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonunda biriken kaynakları, ülke çapında her il ve her ilçede kurulan ve mülki idare amirlerinin (valiler ve kaymakamların)

---

246 Çiftçi ve Biçici, s. 71.

247 R.G., 09.12.2004 tarihli- 25665 sayılı.

başkanlığındaki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına dağıtmaktadır. Adı geçen vakıflar halk arasında “Fakir Fukara Fonu” ya da kısaca “Fak-Fuk-Fon” olarak bilinmektedir. Hem aynı hem nakdi yardımları kapsayan Fondan, sadece Türk vatandaşlarına değil, gerektiğinde Türkiye’ye kabul edilmiş veya gelmiş olan kişilere de yardım yapılmaktadır²⁴⁸.

5263 sayılı kanunun 3 ncü maddesi uyarınca, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü’nün görev ve yetkileri şunlardır: “3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'nun amaçlarını gerçekleştirmek ve uygulanmasını sağlamak için gerekli idari ve mali tedbirleri almak.

Fonun gelirlerini zamanında toplamak, toplanan gelirlerin yerinde, zamanında ve ihtiyaçlara göre kullanılmasını sağlamak.

Vakıfların harcamalarını, iş ve işlemlerini araştırmak ve incelemek, izlemek ve denetlemek, görülen aksaklıklarla ilgili gerekli tedbirleri almak, vakıfların çalışma usul ve esasları ile sosyal yardım programlarının kriterlerini belirlemek.

Genel Müdürlüğün görev alanı ile ilgili olarak araştırma ve etüt yapmak, proje hazırlamak ve uygulamak, bu konuda kamu kurum ve kuruluşlarından, üniversitelerden, yerli ve yabancı gerçek ve tüzel kişilerden, sivil toplum örgütlerinden destek almak, ortak projeler hazırlamak, gerektiğinde bunlarla sözleşmeler yapmak, hazırlanan projelere destek vermek, bu kurum ve kuruluşlardan proje uygulama, denetleme, danışmanlık ve değerlendirme konularında hizmet satın almak.

Kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak”.

---

248 Çiftçi ve Biçici, s. 72.

3.4.2.4. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü

Avrupa’da birçok ülkede, kadın-erkek eşitliği konusunda kurumsallaşma süreci 1970’li yıllara denk düşerken bizim ülkemizde kadın-erkek eşitliğinin devlet içinde kurumsallaşma süreci 1987 yılında Devlet Planlama Teşkilatı çatısı altında, Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulan Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu ile başlamıştır. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, 6 ncı Beş Yıllık Kalkınma Planı ve Nairobi İleriye Yönelik Stratejileri kadınıla ilgili koordinatör veya icracı bir birim kurulmasını gerekli kılmıştır. Kadınlara eşitlik içinde, sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi alanlarda hak ettikleri statüyü kazandırmak üzere şimdiki adıyla Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü; 20 Nisan 1990 günlü Resmi Gazete’de yayımlanan 422 sayılı KHK ile “Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı” adıyla ve Başbakan’a bağlı olarak kurulmuştur²⁴⁹. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü de, yukarıda bahsettiğimiz üç Genel Müdürlük gibi, Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı’na bağlı olarak faaliyet göstermektedir.

27.10.2004 kabul tarihli 5251 sayılı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun’ nun²⁵⁰ 1 nci maddesinde bu kanunun amacı şöyle ifade edilmiştir: “Kadının insan haklarının korunması ve geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapmak, kadınların sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal yaşamdaki konumlarını güçlendirmek, hak, fırsat ve imkanlardan eşit biçimde yararlanmalarını sağlamak üzere Başbakanlığa bağlı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğünün kurulması ile teşkilat, görev ve yetkilerine ilişkin esasları düzenlemektir”.

5251 sayılı kanunun 3 ncü maddesi gereğince, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü’nün görevleri şunlardır: “Kadına karşı her türlü ayrımcılığı önlemek, kadının insan haklarını geliştirmek, kadını ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda etkin hale getirmek ve eğitim düzeyini yükseltmek amacıyla yapılacak her türlü çalışmaya destek vermek, bu konularda stratejiler geliştirmek, plan ve

249 <http://www.ksgm.gov.tr/gmh-tarihce.php> (23.10.2009).

250 R.G., 06.11.2004 tarihli- 25635 sayılı.

programları oluşturmak ve temel politikaların belirlenmesine katkıda bulunmak.

Kanunları ve idari düzenlemeleri görev alanı çerçevesinde izleyerek kadınların eşit hak ve fırsatlara ulaşmasını sağlayacak çalışmalar yapmak.

Kadına yönelik her türlü şiddet, taciz ve istismarın önlenmesi için çalışmalarda bulunmak; kadının aile ve sosyal yaşamdan kaynaklanan sorunlarının çözümüne destek oluşturmak.

Kadınlara kanunlarla verilen hakların tam ve eşit kullanılabilmesi ve kadın-erkek eşitliğinin toplumsal kalkınma sorunu olarak algılanması amacıyla kamuoyunu bilgilendirmek.

Sağlık, eğitim, kültür, çalışma ve sosyal güvenlik başta olmak üzere bütün alanlarda kadınların ilerlemesini sağlayıcı ve karar mekanizmalarına katılımını artırıcı çalışmalarda bulunmak.

Görev alanına giren konularda bilgi sistemleri, kütüphane ve/veya dokümantasyon merkezi kurmak, istatistikleri derlemek, görsel ve basılı yayınlar yapmak veya yaptırmak, eğitim amaçlı faaliyetlerde bulunmak, yurt içi ve yurt dışı kongre, seminer, toplantı ve benzeri etkinlikler düzenlemek.

Görev alanına giren konularda kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör ile işbirliği yapmak, koordinasyonu sağlamak.

İnceleme, araştırma ile uluslararası girişimlerden elde edilen bilgileri kamu politikalarının oluşumuna katkıda bulunması amacıyla uygulayıcı kurum ve kuruluşlara aktararak kuruluşların hizmetlerinin geliştirilmesine ve yeni hizmet modelleri oluşturulmasına katkıda bulunmak.

5.5.1969 tarihli ve 1173 sayılı Kanun çerçevesinde, görev alanı ile ilgili kuruluş ve organizasyonlara üye olmak, gerçekleştirilecek her türlü çalışma ve etkinliğe katılmak, uluslararası sözleşmeler ile kararların getirdiği yükümlülükler doğrultusunda faaliyette bulunmak ve bu konuda gerekli raporları hazırlamak, kanuni düzenlemelerin yapılmasını sağlamaya yönelik çalışmalar yapmak.

Görev alanına giren konularda çalışmalarda bulunan uluslar arası kuruluşların faaliyetlerini izlemek, alınan kararları ilgili kuruluşlara iletme.

Çalışma alanı ile ilgili konularda yurt içi ve yurt dışında bilimsel araştırmalar yapmak ve yaptırmak, projeler geliştirmek, desteklemek, bunların uygulamaya konulmasını sağlamak ve uluslararası kuruluşlarla ortak projeler yürütmek”.

Bir politika oluşturma ve koordinasyon kurumu olan Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, kuruluşundan bugüne kadar yasal düzeyde önemli çalışmalar gerçekleştirmiştir. Genel Müdürlük, yürürlükte bulunan kanunlarda yer aldığı düşünülen kadın-erkek ayrımcılığına dair düzenlemelerin ayıklanması ve bu hükümlerin kanunlardan çıkarılarak kanunların eşitlik ilkesine uygun hükümler içermesi için mücadele vermektedir. Genel Müdürlüğün yürüttüğü çalışmalardan birisi de 1998 yılında yürürlüğe giren ve aile içi şiddetin önlenmesini amaçlayan 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanunun uygulanmasında karşılaşılan sorunları ve yasaya getirilen eleştirileri inceleyerek çözüm yolu geliştirmeye çalışmaktadır. Ayrıca, Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlardan sağlanan parasal kaynaklarla kadınlara yönelik çeşitli programlar da yapmıştır²⁵¹.

---

251 Çiftçi ve Bıçıcı, ss. 82, 83

3.4.2.5. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı

Engellilere yönelik hizmetlerin düzenli, etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesini temin etmek için; ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak, engelliler ile ilgili ulusal politikanın oluşmasına yardımcı olmak, engellilerin problemlerini tespit etmek ve bunların çözüm yollarını araştırmak üzere 571 sayılı Özürlüler İdaresi Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK²⁵² 1997 yılında yürürlüğe girmiş ve 1997 yılında Başbakanlığa bağlı Özürlüler İdaresi Başkanlığı kurulmuştur.

Özürlüler İdaresi Başkanlığı'nın amacı ilgili KHK' de şu şekilde özetlenmektedir: “Eşit katılım için, engellilerin sahip oldukları hak ve yükümlülükler konusunda birey, aile ve toplumun bilinçlendirilmesi, tıbbi bakım ve rehabilitasyonlarının sağlanması, günlük yaşamlarında kendi başlarına yaşayabilme kapasitelerinin artırılması,

Bilgi, hizmet ve fiziksel çevre koşullarının engelliler için ulaşılabilir hale getirilmesi, doğumdan başlayarak okul öncesi, okul çağı ve yetişkinleri kapsayacak biçimde tüm engellilere eğitimde fırsat eşitliği sağlanması,

İstihdamın, mesleki eğitim ve rehabilitasyonla birlikte gerçekleştirilmesi, istihdam alanlarının engellilerin kullanımına uygunluğunun sağlanması ve teknolojiye uygun alet ve cihazların engellilerce elde edilmesini kolaylaştırıcı önlemlerin alınması,

Engellilerin sosyal güvenlikleri ile gelirlerinin korunması, aile hayatı ve kişisel bütünlükleri ile kültür, eğlence, spor ve din alanlarına tam katılımlarının sağlanması,

Engellilere ilişkin plan ve programlar ile ekonomik ve sosyal statülerini etkileyen tüm kararların alınması sırasında engellilerin katılımlarının

---

252 R.G., 30.05.1997 tarihli- 23004 mükerrer sayılı;
<http://www.hukuki.net/kanun/571.45.frameset.asp> (23.10.2009).

sağlanmasıdır”²⁵³.

Özürölüler İdaresi Başkanlığı'nın görev ve sorumlulukları şunlardır: “Engelliliğin önlenmesi, eğitim, istihdam, rehabilitasyon, topluma uyum ve diğer konularda ilgili kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak,

Engellilere yönelik olarak faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlardaki gelişmeleri takip etmek, sorunlarını ve çözüm yollarını araştırmak, bu konuda teklifler hazırlamak ve hazırlatmak,

Engellilerle ilgili konularda inceleme ve araştırmalar yapmak ve yaptırmak, istatistiki bilgilerin toplanmasını ve veri tabanı oluşturulmasını sağlamak, bu konuda projeler hazırlamak ve hazırlatmak, bunları incelemek, değerlendirmek ve uygulamak,

Engellilerle ilgili uluslararası gelişmeleri takip etmek, antlaşma ve sözleşmelerin ülkemizdeki uygulamalarını izlemek ve değerlendirmek,

Engellilerle ilgili kanun, tüzük ve yönetmelik tasarıları ve kanun tekliflerini incelemek, görüş bildirmek ve bu konuda teklifler hazırlamak,

Gönüllü kuruluşlar ve yerel yönetimlerle işbirliği yapmak, ortak projeler hazırlamak ve sunulan projeleri desteklemek,

Görev alanları ile ilgili konularda görsel ve yazılı basın, yayın ve tanıtma faaliyetlerinde bulunmak,

Eğitim amaçlı filmler yaptırmak, yürürlükte bulunan mevzuata dayanılarak münhasıran engellilere tanınan hak ve hizmetlerden yararlanmada kullanılmak

---

253 <http://www.ozida.gov.tr/> (23.10.2009); <http://www.hukuki.net/kanun/571.45.frameset.asp> (23.10.2009).

üzere kimlik kartı hazırlamak”²⁵⁴.

3.4.2.6. Yerel Yönetimler

Ülkemizde bazı belediyeler, aile, kadın, çocuk, engelli, yaşlı ve gençlere ilişkin çeşitli faaliyetler yapmakta, projeler üretmekte, hizmetler vermektedir²⁵⁵.

Avrupa Birliği’ne adaylık sürecinde önemli bir olgu olan yerellik (subsidiarity) kavramı, kamu hizmetlerinin sunulmasında halka yakınlığı esas almakta ve bu hizmetlerin sunulmasında yerel yönetimleri “genel yetkili” kılmaktadır. Bunun ülkemizdeki yansıması, Belediye, Büyükşehir Belediyesi ve İl Özel İdaresi Kanunlarında değişiklikler yapılarak bu kurumlara sosyal hizmet ve yardım yapma yönünde yetkiler verilmesi şeklinde olmuştur²⁵⁶.

Örneğin, 03.07.2005 tarihli 5393 sayılı Belediye Kanunu’nda²⁵⁷ belediyelerin görevlerinin anlatıldığı 14 ncü maddede “Belediye, ...sosyal hizmet ve yardım, ...yapar ...Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 50.000’i geçen belediyeler, kadınlar ve çocuklar için koruma evleri açar” denilmekte ve aynı maddenin devamında “...Hizmet sunumunda özürlü, yaşlı, düşkün ve dar gelirlilerin durumuna uygun yöntemler uygulanır” hükmüyle belediyelerin sosyal hizmet ve yardım alanındaki yetkileri vurgulanmaktadır. Ayrıca, aynı kanunda belediye başkanının görev ve yetkileri ile belediye giderlerinin düzenlendiği maddelerde de sosyal hizmet ve yardımlardan bahsedilmektedir.

---

254 <http://www.ozida.gov.tr/> (23.10.2009); <http://www.hukuki.net/kanun/571.45.frameset.asp> (23.10.2009).

255 Çiftçi ve Bıçıcı, ss. 87-92.

256 Coşkun ve Güneş, ss. 148, 149.

257 R.G., 13.07.2005 tarihli- 25874 sayılı.

3.4.3. Sosyal Hizmetler

Sosyal hizmetler, sosyal veya ekonomik muhtaçlıklarla yüz yüze kalan kişi, aile ve toplulukların sorunlarının çözümüne olanak sağlamak, onlara ihtiyaçları doğrultusunda destek olmak, yaşam standartlarını en azından asgari seviyeye ulaştırabilmelerine katkıda bulunmak amacıyla yapılan hizmetlerdir²⁵⁸.

Anayasamızın 41 nci maddesinin, ailenin Türk toplumunun temeli olduğunu kabul etmesi nedeniyle, bu temel kuruma verilen önem ve değer her geçen gün artmaktadır. Bu bağlamda, çağımızdaki sosyal hizmet anlayışı, ailenin huzur ve refahı, sağlığı gibi konularda koruyucu ve geliştirici yaklaşımlar içindedir.

Ülkemizde, aileye ilişkin hizmetler, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Türk Medeni Kanunu, Türk Ceza Kanunu, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun, 4787 sayılı Aile Mahkemeleri Kanunu gibi kanunlar çerçevesinde şekillenmektedir. Bir anlamda ülkenin aile politikasının temelini bu kanunlar oluşturmaktadır. Bu kanunlar dışında, İş Kanunu, Sosyal Güvenlik ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, Devlet Memurları Kanunu, Nüfus Planlaması Hakkında Kanun gibi farklı kanunlarda da aileye yönelik düzenlemeler bulunmaktadır. Kanunların yanı sıra Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan beş yıllık kalkınma planlarının ve programlarının bazılarında da ailenin korunması ve aileye yönelik hizmetlerin geliştirilmesi konusu yer almaktadır²⁵⁹.

Sosyal devlet ilkesi açısından ailenin korunmasına hizmet edebilecek tedbirleri aşağıdaki başlıklar altında inceleyebiliriz:

---

258 Ercan Haskebaççı, “Sosyal Yardımlar ve Kayseri’de Sosyal Hizmet Anlayışı”, SHÇEK. Kayseri İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü Bülteni, Kayseri İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü Yayını, Sayı: 2, 2007, s. 6.

259 Çoban ve Özbesler, s. 37.

3.4.3.1. Çocuklara Yönelik Hizmetler

Anayasamızın 41 nci maddesinin 2 nci fıkrasında, “Devlet, ...özellikle...çocukların korunması...için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar” düzenlemesine yer verildiğinden, ailelerin savunmasız fertleri ve devletlerin geleceği sayılan çocukların korunması, eğitilmesi, geliştirilmesi gibi hususlar büyük önem arz etmektedir. Bunun bilincinde olan devletler, çocukları baz alan her türlü hizmete ve girişime ön ayak olup, destek vererek kendi yarınlarını da teminat altına almaktadırlar.

Çocukların ve ailenin diğer fertleri arasında sayılan gençlerin korunmasına yönelik hizmet ve tedbirler çok çeşitli olabilmektedir.

Bunlardan ilki, korunmaya muhtaç çocuklar ve gençlere ilişkin hizmetlerdir. SHÇEK. Kanunu'nun 3 ncü maddesinin (b) bendi “Korunmaya Muhtaç Çocuk” ları tanımlamıştır. Buna göre, korunmaya muhtaç çocuk denildiğinde, beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup; ana veya babası ya da her ikisi birden bulunmayan yahut belli olmayan, ana ve babası veya her ikisi tarafından terk edilen, ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuğu anlamamız gerekmektedir. Bu çocuklara ilişkin hizmetleri yürütme sorumluluğu kanunla SHÇEK Genel Müdürlüğü'ne verilmiştir.

Korunmaya muhtaç çocukların ve gençlerin okul başarılarının yükseltilmesi, öz güvenlerinin arttırılması, olumlu sosyal ilişkiler kurmaları ve geliştirmeleri, hayata hazırlanmaları için kültürel, sportif, sanatsal vb. etkinliklere katılımları sağlanmış ve bu etkinlikler için sivil toplum örgütleriyle işbirliğine gidilmiştir. Bu etkinliklere en güzel örnek, “Uçurtmayı Vurmasınlar Projesi” olmuştur. Bu proje kapsamında, ceza evlerinde hükümlü ve tutuklu olarak bulunan kadın mahkum ve tutukluların 0-12 yaş grubundaki çocuklarının ceza evi yaşamından bir ölçüde kurtarılması amacıyla, SHÇEK Genel Müdürlüğü denetiminde faaliyet

gösteren özel ve resmi kreş ve gündüz bakımevlerinde bakımları sağlanmıştır²⁶⁰.

Korunmaya muhtaç çocuklara götürülen hizmetler içinde “Evlat Edindirme Hizmetleri” önemli bir yere sahiptir. Evlat edinme, evlat edinen ile evlatlık arasında yapılan, sahih nesep hükümleri doğuran, hakimın izni üzerine yapılabılen, şekle bağılı bir Aile Hukuku sözleşmesidir²⁶¹. 01.01.2002 tarihinden itibaren yürürlükte olan 4721 sayılı yeni “Türk Medeni Kanunu” evlat edinmeyi, Aile Hukuku kitabının “Hısımlık” başlığını taşıyan ikinci kısmının “Evlat Edinme” başlıklı dördüncü ayırımında, 305-320 maddeleri arasında düzenlemiştir. Türkiye'nin de taraf olduğı Çocuk Haklarına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin 21 nci maddesi de “çocuğun yüksek yararı doğrultusunda” evlat edinmeye cevaz vermektedir.

Bu ulusal ve uluslararası düzenlemelerin ışığında, SHÇEK' nun bakım ve korunması altındaki çocuklardan durumu evlat edindirmeye uygun olanlar, yapılan incelemeler sonucunda, mahkeme kararıyla, başvuruları kabul edilen ailelere verilmektedir²⁶².

SHÇEK Genel Müdürlüğü tarafından korunmaya muhtaç çocuklara götürülen hizmet türlerinden birisi de “Koruyucu Aile” bakımındır. Koruyucu aile, SHÇEK Kanunu'nda 23 ve 24 ncü maddelerde düzenlenmiştir. Koruyucu aile, kısa veya uzun süreli, bedelli veya bedelsiz olarak çocuk bakımını üstlenen, çocuğun aile ortamında yaşamını sağılayan, öz anne-baba yerini tutabilecek aileler ya da kişilerdir. Koruyucu aile hizmetleri SHÇEK Genel Müdürlüğü'nce belirlenen esaslar çerçevesinde İl Sosyal Hizmetler Müdürlükleri tarafından yürütülmektedir²⁶³.

Maalesef ülkemizde sokakta yaşayan veya çalıştırılan çocukların varlığı bir gerçektir. Bu sorunun çözümlenmesi için hizmet verecek olan Çocuk ve Gençlik

---

260 Çayboylu, ss. 326, 327.

261 Murat Aydoğdu, Evlat Edinme, Günaydın Hukuk Yayınları, İzmir, 2006, s. 4.

262 Çayboylu, s. 328.

263 Çayboylu, s. 328.

Merkezine ilişkin tanım 2828 sayılı kanunda mevcuttur. SHÇEK Kanunu'nun 3 ncü maddesinin (f) bendinde, “Çocuk ve Gençlik Merkezleri” şöyle tanımlanmıştır: “eşler arası anlaşmazlık, ihmal, hastalık, kötü alışkanlık, yoksulluk, terk ve benzeri nedenlerle sokağa düşerek sosyal tehlike ile karşı karşıya kalan veya sokakta çalışan çocuk ve gençlerin geçici süre ile rehabilitasyonlarını ve topluma yeniden kazandırılmalarını sağlamak amacıyla kurulan yatılı ve gündüzlü sosyal hizmet kuruluşlarıdır”. SHÇEK' nun istatistiklerine göre, 2009 yılı Haziran ayı itibariyle ülkemizde 26 adet gündüzlü, 8 adet yatılı ve 3 adet yatılı-gündüzlü Çocuk ve Gençlik Merkezi vardır²⁶⁴.

Çocuk ve Gençlik Merkezlerinde görevli meslek elemanlarınca yapılan “Sokak Çalışmaları” ile çocukların kimlik bilgileri, adresleri, eğitim durumları, çalışma koşulları, sokakta olma nedenleri gibi bilgiler temin edilerek çocukların merkezlere gelmeleri sağlanmaya çalışılmaktadır. Sokak çalışmaları sonucunda ulaşılan aileler ile yapılan görüşmelerde sokağın çocuklar açısından tehlikeleri hakkında bilgi verilerek, çocukları çalıştırmamanın suç oluşturduğu anlatılmaktadır. Sağlık sorunları olan çocuklara tedavi olanakları sağlanması ve sokağın risklerinden olan bulaşıcı hastalıklara karşı sağlık taramalarının yaptırılması da verilen hizmetler arasındadır²⁶⁵.

SHÇEK Kanunu'nun 3 ncü maddesinde çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları, çocuk evleri, koruma bakım ve rehabilitasyon merkezleri, bakım ve sosyal rehabilitasyon merkezleri de ayrı ayrı tanımlanmıştır. Bu maddeye göre, “Çocuk Yuvaları”, 0-12 yaş arası korunmaya muhtaç çocuklarla gerektiğinde 12 yaşını dolduran kız çocuklarının, bedensel, eğitsel, psiko-sosyal gelişimlerini, sağlıklı bir kişilik veya iyi alışkanlıklar kazanmalarını sağlamakla görevli ve yükümlü yatılı sosyal hizmet kuruluşlarını ifade etmektedir. 2009 yılı Haziran ayı itibariyle ülkemizde 14 tane olan 0-6 yaş çocuk yuvasında 592 çocuk, 51 tane olan 7-12 yaş çocuk yuvasında 2469 çocuk ve 24 tane olan 0-12 yaş çocuk yuvasında 2282 çocuk yatılı olarak fiilen bakılmaktadır²⁶⁶.

---

264 <http://www.shcek.gov.tr/istatistik/2009-Haziran.asp> (27.10.2009).

265 Çayboylu, s. 329.

266 <http://www.shcek.gov.tr/istatistik/2009-Haziran.asp> (27.10.2009).

“Yetiştirme Yurtları”, 13-18 yaş arası korunmaya muhtaç çocukları korumak, bakmak ve bir iş veya meslek sahibi edinmeleri ve topluma yararlı kişiler olarak yetiştirmelerini sağlamakla görevli ve yükümlü olan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır. SHÇEK’ nun istatistiklerine göre, 2009 yılı Haziran ayı itibariyle ülkemizde 45 adet kız yetiştirme yurdunda 2000 kızımız; 65 adet erkek yetiştirme yurdunda 3469 erkek çocuğumuz fiilen yatılı olarak bakılarak devlet tarafından sahiplenilmektedir²⁶⁷.

“Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi”, suça yöneldikleri tespit edilen çocukların davranış bozukluklarını gidermek amacıyla rehabilitasyon süreci tamamlanıncaya kadar geçici süre bakım ve korunmalarının sağlandığı bu süre içerisinde aile, yakın çevre ve toplum ile ilişkilerinin düzenlenmesine yönelik çalışmaların yürütüldüğü, 7-18 yaş kız ve erkek çocuklara yönelik ayrı ayrı yapılandırılan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarını; “Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi”, duygusal, cinsel ve/veya fiziksel istismara uğramış çocukların olumsuz yaşam deneyimlerinden kaynaklanan travma ve/veya davranış bozukluklarını giderme amacıyla rehabilitasyon süreci tamamlanıncaya kadar geçici süre bakım ve korunmalarının sağlandığı bu süre içerisinde aile, yakın çevre ve toplum ile ilişkilerinin düzenlenmesine yönelik çalışmaların yürütüldüğü kız ve erkek çocuklara yönelik ayrı ayrı yapılandırılacak yatılı sosyal hizmet kuruluşlarını ifade etmektedir. Ülkemizde 2009 yılı Haziran ayı itibariyle 19 adet olan Koruma Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezinde (7-18 yaş) toplam 259 çocuğumuza fiilen yatılı olarak bakılarak hizmet verilmektedir²⁶⁸.

SHÇEK Genel Müdürlüğü’nün aile hizmetleri alanında kız çocuklarına yönelik olarak yürüttüğü bir hizmet de “Evlenme Yardımları”dır. 2828 sayılı kanunun 32 nci maddesinde düzenlenen bu yardım uyarınca, SHÇEK’ na ait sosyal hizmet kuruluşlarında koruma kararı devam eden kız çocuklarından evlenenlere çeyiz ihtiyaçlarını karşılamak ve bir defaya mahsus olmak üzere en

---

267 <http://www.shcek.gov.tr/istatistik/2009-Haziran.asp> (27.10.2009).

268 <http://www.shcek.gov.tr/istatistik/2009-Haziran.asp> (27.10.2009).

yüksek Devlet memuru aylığının bir buçuk katı tutarında evlenme yardımı yapılmaktadır. Yasa gereğince bu yardım hiçbir vergi ve kesintiye tabi tutulmaksızın ödenmektedir.

Çocuk yuvalarında bakılan çocukların büyük çoğunluğunun ailesinin olması ve ailelerin çocuklarını yuvaya vermelerindeki temel belirleyicinin yoksulluk olması nedeniyle SHÇEK, 2004 yılından itibaren “ayni nakdi yardımla aileye dönüş” projesi başlatılmıştır. Kurum bakımının artık dünyanın hiçbir ülkesinde çocukların sağlıklı bir biçimde bakılması ve yetişmesi için uygun olmadığı ifade edildiğinden, sosyal hizmet kuruluşlarında korunma altında bulunan çocukların, gerek ayni-nakdi yardımlarla öz ailelerine, gerekse koruyucu aileler yanına yönlendirilerek kuruluş bakımına fiilen son verilmesi hedeflenmektedir²⁶⁹.

Eve dönüş projesine rağmen halen kurum bakımında kalmak zorunda olan çocuklar için ise, SHÇEK Genel Müdürlüğü tarafından “Sevgi Evleri” projesi uygulamaya geçirilmeye başlanmıştır. Bu projede, her halükarda kuruluş bakımında kalmak zorunda olan çocuklara, koğuş ya da kışla tipi diye adlandırılan binalar yerine, daha az sayıda çocuğun kalacağı ve bireysel gelişimleri açısından daha uygun olacağı düşünülen müstakil ev tipi hizmet binalarında bakım ve eğitim hizmeti verilmesi amaçlanmaktadır²⁷⁰. SHÇEK’ nun istatistiklerine göre, ülkemizde 2009 yılı Haziran ayı itibariyle, 9 adet olan (0-12 yaş) Sevgi Evinde 680 çocuk; 4 adet olan (13-18 yaş) Sevgi Evinde 129 çocuk yatılı olarak bakılmaktadır²⁷¹.

“Çocuk evleri”, 0-18 yaşlar arasındaki korunmaya muhtaç çocukların kaldığı ev birimlerine denilmektedir. SHÇEK tarafından, korunmaya muhtaç çocuklara hizmet verilen toplu yaşanılan kuruluşlar yerine, “çocuk evi” adı altında, en çok 6-8 çocuğun barınıp yaşamlarını sürdürebileceği, temel gereksinimlerinin karşılanabileceği, toplu yaşamın getirdiği olumsuzlukları yaşamadan, çocukların

---

269 Murat Aydemir (Editör), SHÇEK. Kayseri İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü Bülteni, Kayseri İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü Yayını, Sayı: 2, 2007, s. 16; Çoban ve Özbesler, s.36.

270 Aydemir, s. 16.

271 http://www.shcek.gov.tr/istatistik/2009_Haziran.asp (27.10.2009).

arkadaşlık, komşuluk ve mahalle gibi kavramları bizzat yaşayarak öğrenebilecekleri, toplumla iç içe ve toplumun gerçeklerini bilerek kendi ayakları üstünde durmayı başarabilen çocuklar ve gençler yetiştirmek amacıyla yeni bakım modeli yaygınlaştırılmaya başlanmıştır. Çocukların yüksek yararları gözetilerek hayata geçirilen “çocuk evleri” projesinde, her ilin sosyo-kültürel ve fiziksel yapısı dikkate alınarak, tercihan il merkezlerinin çocuk yetiştirmeye en uygun bölgelerinde, okullara ve hastanelere yakın yerlerde, bağış olarak edinilen apartman dairesi veya müstakil evlerde, 0-18 yaş grubu içindeki 6-8 çocuğa bir ev ortamı yaratılarak koruma, bakım ve eğitimlerinin sağlanması hedeflenmiştir²⁷².

Ülkemizde 2009 yılı Haziran ayı itibariyle 0-12 yaş grubu için 83 adet, 13-18 yaş grubu için 27 adet çocuk evi bulunmakta olup; 313 çocuk (0-12 yaş) çocuk evinde, 138 çocuk (13-18 yaş) çocuk evinde fiilen yatılı olarak devlet tarafından bakılmaktadır²⁷³.

3.4.3.2. Kadınlara Yönelik Hizmetler

SHÇEK Kanunu'nun 3 ncü maddesinin (f) bendinde “Kadın veya Erkek Konukevleri” tanımlanmıştır. Buna göre kadın veya erkek konukevleri, fiziksel, duygusal, cinsel ve ekonomik istismara uğrayan kadın veya erkeklerin psiko-sosyal ve ekonomik problemlerinin çözümlenmesi sırasında varsa çocukları ile birlikte ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla geçici bir süre kalabilecekleri yatılı sosyal hizmet kuruluşlarını ifade etmektedir.

Her ne kadar kanun kadın ve erkekler için konukevleri öngörmüş ise de, toplumumuzun kanayan yaralarından biri olan kadına yönelik şiddet ve kötü muameleden dolayı sadece kadın konukevleri mevcuttur. 2009 yılı Haziran ayı itibariyle ülkemizde 26 adet kadın konukevinde yatılı olarak fiilen bakılan kadınlarımızın sayısı 351'dir²⁷⁴.

---

272 Aydemir, s. 17.

273 http://www.shcek.gov.tr/istatistik/2009_Haziran.asp (27.10.2009).

274 http://www.shcek.gov.tr/istatistik/2009_Haziran.asp (27.10.2009).

Kadın konukevlerinden yararlananlar arasında, eşler arası anlaşmazlıklar nedeniyle evini terk eden ya da eşleri tarafından terk edilen ve bu sebeple yardıma ihtiyaç duyan kadınlar, fiziksel, cinsel, duygusal ve ekonomik istismara uğrayan kadınlar, boşanma ya da eşinin ölümü nedeniyle ekonomik ve sosyal yoksunluk içine düşmüş kadınlar, istenmeyen evliliklere zorlanan kadınlar, evlilik dışı hamile veya çocuk sahibi olan ve bu yüzden ailesi tarafından reddedilen kadınlar, daha önce uyuşturucu, alkol bağımlılığı olup, bu konuda tedavi görmüş ve alışkanlıklarını terk etmiş kadınlar, ceza evinden yeni çıkmış olup, yardım ve desteğe ihtiyacı olan kadınlar ile kontrolleri dışında oluşan çevre koşulları nedeniyle ekonomik ve sosyal yoksunluk içine düşmüş kadınlar sayılabilir²⁷⁵.

SHÇEK' na bağlı kadın konukevlerinde, kadınların durumlarını, aileleri ya da eşleri ile olan anlaşmazlıklarının incelenmesi ve sorunların giderilmesine dönük mesleki çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalar, kadınların umutsuzluk, mutsuzluk, suçluluk, utanç, korku gibi duygularının üstesinden gelebilmelerini, öz güvenlerinin geliştirilmesini, yeni yaşam seçeneklerini başarabilmeleri için psikolojik desteği, danışmanlık ve hukuki rehberlik hizmetlerini, kendi kendilerine yetebilecekleri bir iş ve meslek edinmelerini, kadınların aileleri ya da eşleri ile bir araya gelmeyi tercih etmeleri durumunda yeniden şiddet ve kötü muamele ortamına girmelerinin engellenmesini, çocuklarının sağlıklı bir ortamda yetişmelerinin sağlanmasını ve ayrıca durumlarının izlenmesini kapsamaktadır²⁷⁶.

---

275 Çampınarı, ss. 62, 63.

276 Çayboylu, s. 332.

3.4.3.3. Yaşlılara Yönelik Hizmetler

İnsanlar yaşlandıklarında yardım ve bakıma, barınmaya, psikolojik desteğe ve sağlık sorunlarının çözümlenmesine daha çok ihtiyaç duyarlar. Yaşlı bireylerin bu ihtiyaçlarının tümünü tek başlarına karşılayabilmesi mümkün değildir. Hatta, sorunlar bazen öyle karmaşık ve yoğun olabilir ki yaşlının bakımını yapan aile içinde bile yaşlının bu ihtiyaçları karşılanamayabilir. Bu durumda kurumsal yardıma başvurulması gerekir²⁷⁷.

Ülkemizde ortalama yaşam süresinin artması ve yaşlı insan sayımızın çoğalması bu alanda politikalar üretilmesini gerekli kılmıştır. SHÇEK Kanunu'nun 3 ncü maddesinin (e) bendine göre, “Muhtaç Yaşlı, sosyal veya ekonomik yönden yoksunluk içinde olup korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç yaşlı statüsündeki kişilere denir”. Ülkemizde yaşlılara yönelik verilen hizmetlerde ağırlık huzurevlerindedir. Huzurevi bakımı gerektirmeyen, kendi evlerinde yalnız ya da ailesi ile birlikte yaşayan ve sosyal ilişkilerini arttırmak isteyen yaşlılarımıza, gündüzleri yaşlılarıyla birlikte olabilecekleri ve çeşitli sosyal, kültürel, sanatsal etkinliklere katılabilecekleri “Yaşlı Dayanışma Merkezleri” de hizmet vermektedir²⁷⁸.

SHÇEK verilerine göre, ülkemizde 2009 yılı Haziran ayı itibariyle, SHÇEK bünyesinde 49 adet huzurevinde yatılı olarak kalan yaşlılarımızın toplam sayısı 3134'dür. Toplamda 5 adet olan yaşlı dayanışma merkezinde 2009 yılı içinde, 591 kişi gündüzlü olarak hizmetlerden faydalanmıştır²⁷⁹.

SHÇEK' nun yaşlılara dönük bir başka hizmeti, “Alzheimer Hastası Yaşlılar Gündüzlü Bakım Merkezi” nde yürütülmektedir. Ayrıca, ülkemizde bazı belediyeler, “Yaşlılara Hizmet Merkezi” adı altında, sağlık, rehberlik ve danışmanlık, sosyal ve kültürel etkinlikler, temizlik ve bakım hizmetleri, ev içi

---

277 Ali Çiftçi, “Ailedeki Yaşlı Bireyler”, V. Aile Şurası “Aile Destek Hizmetleri” Bildirileri, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2008, s. 228.

278 Çayboylu, ss. 338, 339.

279 [http://www.shcek.gov.tr/istatistik/2009 Haziran.asp](http://www.shcek.gov.tr/istatistik/2009%20Haziran.asp) (27.10.2009).

tamirat işleri, ekonomik destek vb. yollarla yaşlıları ev ortamından koparmadan onlara evlerinde hizmet götürmektedir²⁸⁰.

Her ne kadar sosyal yardım kategorisinde yer alsada, halk arasında “65 yaş aylığı” olarak bilinen maaş sadece yaşlı vatandaşlarımıza verildiğinden, bu başlık altında bahsetmeyi daha uygun bulduk. 01.07.1976 tarihli 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun’un²⁸¹ 1 nci maddesi gereğince, “65 yaşını doldurmuş, kendisine kanunen bakmakla mükellef kimsesi bulunmayan, sosyal güvenlik kuruluşlarının herhangi birisinden her ne nam altında olursa olsun bir gelir veya aylık hakkından yararlanmayan, nafaka bağlanmamış veya bağlanması mümkün olmayan, mahkeme kararıyla veya doğrudan doğruya kanunla bağlanmış herhangi bir devamlı gelire sahip bulunmayan ve muhtaçlığını İl veya İlçe İdare Heyetlerinden alacakları belgelerle kanıtlayan Türk Vatandaşlarına hayatta buldukları sürece, ...tutarda aylık bağlanır”.

3.4.3.4. Engellilere Yönelik Hizmetler

2828 sayılı kanunun 3 ncü maddesinin (c) bendinde, “Engelli, doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle normal yaşamın gereklerine uymama durumunda olup; korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyacı olan kişiye denir” hükmüyle engellinin tanımı verilmiştir.

Aynı maddenin (d) bendi “Bakıma Muhtaç Engelli” yi şöyle tarif etmektedir: “Engellilik sınıflandırmasına göre resmi sağlık kurulu raporu ile ağır engelli olduğu belgelendirilenlerden, günlük hayatın alışılmış, tekrar eden gereklerini önemli ölçüde yerine getirememesi nedeniyle hayatını başkasının yardımı ve bakımı olmadan devam ettiremeyecek derecede düşkün olan kişiye bakıma muhtaç engelli denir”.

---

280 Çiftçi, s. 229.

281 R.G., 10.07.1976 tarihli- 15642 sayılı.

Aynı madde içinde ayrıca engelliler için “Aile Danışma ve Rehabilitasyon Merkezleri” tanımlanmıştır. Buna göre, engelli çocukları kendi kendine yeterli düzeye getirmek, okul eğitimine hazırlamak ve aile içi uyumu sağlamak amacıyla engelli çocuklara ve ailelerine hizmet sunan gündüzlü sosyal hizmet kuruluşlarına Aile Danışma ve Rehabilitasyon Merkezleri denilmektedir. Ülkemizde 2009 yılı Haziran ayı itibariyle toplam 11 tane olan Aile Danışma ve Rehabilitasyon Merkezinde, 2009 yılı içinde 239 kişiye gündüzlü olarak hizmet verilmiştir²⁸².

2828 sayılı kanundan aldığı yetkiyle SHÇEK engelli bireylerin sorunlarına çözüm getirmek, çağdaş modeller geliştirip uygulayarak engellilerin bakım ve rehabilitasyonu, toplum içinde üretken ve bağımsız bireyler olarak yaşamlarını sürdürebilmeleri için gereken çalışmaları yapmaktadır. SHÇEK, engelli yurttaşlarımıza yönelik olarak terapi, bakım ve rehabilitasyon çalışmaları, engellilerin ailelerine yönelik olarak da eğitim, danışmanlık ve rehberlik, kurum danışmanlığı ve sosyal yardım hizmetleri sürdürmektedir²⁸³.

3.4.3.5. Aile Danışma Merkezleri

SHÇEK Genel Müdürlüğü'nün ailelere yönelik önemli bir hizmeti de Aile Danışma Merkezleridir.

2828 sayılı SHÇEK Kanunu'nun 3 ncü maddesinin (e) bendinin (8) numaralı alt bendinde yapılan tanıma göre, “Toplum veya Aile Danışma Merkezleri, toplumun ve ailenin gelişmesi için; bireyin katılımcı, üretken ve kendine yeterli hale gelmesi amacıyla koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici işlevlerini, gerekirse diğer kuruluşlar ve gönüllülerle işbirliği içerisinde sunmakla görevli bulunan gündüzlü sosyal hizmet kuruluşlarını” ifade etmektedir. SHÇEK' nun istatistik sonuçları uyarınca, ülkemizde 2009 yılı içinde (Haziran ayı itibariyle) 80 adet olan Toplum Merkezinde 30028 kişi; 42 adet olan

---

282 http://www.shcek.gov.tr/istatistik/2009_Haziran.asp (27.10.2009).

283 Çayboylu, s. 336.

Aile Danışma Merkezinde 1291 kişi gündüzlü olarak hizmetlerden yararlanmışır²⁸⁴.

Aile Danışma Merkezleri, ailelerin ekonomik, sosyal, kültürel ve psikolojik sorunlarla baş edebilmeleri için korunması, desteklenmesi ve güçlendirmesi amacıyla açılan merkezlerdir. Aile Danışma Merkezleri, 6 Haziran 1997 tarihli ve 23011 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 572 sayılı KHK ile 2828 sayılı SHÇEK Kanunu’nun 3 ncü maddesinin (e) bendinin (8) numaralı alt bendine dayanılarak açılmıştır. Aile Danışma Merkezlerine telefonla veya bizzat giderek başvuruda bulunulabilmekte ve ayrıca verilen hizmet karşılığında bir ücret alınmayıp, başvurular ve verilen hizmetlerle ilgili bilgiler gizli tutulmaktadır. Bu merkezler, aile yaşamını korumak, desteklemek ve sorunların çözümüne yardımcı olmak amacıyla aile bireylerine yönelik koruyucu-önleyici, eğitici-geliştirici, tedavi ve rehabilite edici hizmetlerin yanı sıra gerekli durumlarda 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun’un yaşama geçirilmesi konusunda aile bireylerinin eğitilerek desteklenmesi, rehberlik ve danışmanlık hizmetleri de vermektedir. Bu merkezler hizmetlerini sosyal çalışmacı, psikolog, çocuk gelişimci, hekim ve avukat kadrolarında çalışan personel aracılığı ile yerine getirmektedir²⁸⁵.

3.4.4. Sosyal Yardımlar

Tarihi süreçte, sanayi devrimi ile birlikte derinleşen yoksulluk sorunu, toplumları bazı önlemler almaya itmıştır. Sanayi devriminin öncüsü İngiltere’de yoksulluk sorunlarının çözümü için 1601 Elizabeth Yoksullar Yasası çıkartılmış ve sonrasında özünde yoksullara yönelik sosyal yardımları hedefleyen özel ve resmi pek çok refah hizmeti geliştirilmiştir. Sosyal yardımlar sanayileşmenin sosyal maliyetiyle ilgili olarak gelirin yeniden dağıtım sürecinde işlevsellik kazanan bir araç olarak varlığını yıllardır sürdürmektedir²⁸⁶.

---

284 http://www.shcek.gov.tr/istatistik/2009_Haziran.asp (27.10.2009).

285 Çiftçi ve Bıçıcı, ss. 39, 44; Çampınarı, ss. 64, 65.

286 Karataş, ss. 41, 42.

Dünya çapında sosyal devletteki radikal değişiklikler sonucu piyasa ekonomisinin yaygınlaşması, işsizlik oranındaki artışlar ve kitlesel işsizlik, yaşanan küresel mali krizler, geleneksel aile yapılarının parçalanması ve tek ebeveynli ailelerin artması, nüfusun hızla yaşlanması gibi gelişmeler sosyal yardımların önemini arttırmıştır²⁸⁷. Muhtaç ve yoksul kesimleri koruyarak toplumsal denge ve adaleti sağlamada kullanılan en önemli sosyal politika aracı “sosyal yardımlar”dır²⁸⁸.

Ülkemizdeki sosyal yardım sisteminin en belirgin özellikleri, aile temelli olup çok parçalı bir yapıya sahip olmasıdır. Türk sosyal yardım sistemi içinde çok sayıda kurum faaliyet göstermektedir. Bu kurumların başlıcaları: Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, Yerel Yönetimler, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı’dır. Bu kurumlardan bazıları doğrudan doğruya sosyal yardım ve hizmet alanında görevliken, bazıları da kendi görev alanlarına ek olarak parasal transfer yapmak suretiyle yoksullukla mücadele üzerinde çalışmaktadırlar. Bu kurumlar arasında yeterli eş güdümün bulunmamasından dolayı bazen yardımlarda mükerrerliklere rastlanmaktadır²⁸⁹.

Sosyal yardım, kişilerin kendi ellerinde olmayan nedenlerle, mahalli ölçüler içerisinde, asgari seviyede dahi geçinme imkanı bulamayan insanları, muhtaçlık araştırmalarına dayalı olarak, en kısa sürede kendi kendilerine yetecek hale getirme amacını taşıyan, karşılıksız mahiyetteki parasal ve sosyal destek sağlamak için yapılan kamusal faaliyetler bütünüdür. Anayasanın 2 nci maddesindeki sosyal devlet ilkesi ile 41 nci maddesindeki ailenin korunması ilkesinin doğal uzantısı olan sosyal yardımları, kamu alanında devlet adına icra

---

287 Selim Coşkun ve Samet Güneş, “Dünyadaki Gelişmeler Çerçevesinde Ülkemizdeki Sosyal Yardımları İyileştirme Çalışmalarının Değerlendirilmesi”, V. Aile Şurası “Aile Destek Hizmetleri” Bildirileri, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2008, ss. 140,143.

288 Samet Güneş, “ Sosyal Yardımların Sunumunda Yeni Bir Yaklaşım Olarak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Proje Destekleri ve Yoksullukla Mücadeledeki Etkisi”, V. Aile Şurası “Aile Destek Hizmetleri” Bildirileri, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2008, s. 162.

289 Coşkun ve Güneş, ss. 144, 145.

eden kurumlardan birisi Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'dür²⁹⁰.

29.05 1986 kabul tarihli 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'nun²⁹¹ 1 nci maddesinde bu yasanın amacı şöyle belirtilmiştir: “Fakru zaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlar ile gerektiğinde her ne suretle olursa olsun Türkiye'ye kabul edilmiş veya gelmiş olan kişilere yardım etmek, sosyal adaleti pekiştirici tedbirler olarak gelir dağılımının adilane bir şekilde tevzi edilmesini sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmektir”.

3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'nun kapsamı ise 2 nci maddesinde şöyle açıklanmıştır: “Fakru zaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan kanunla kurulu sosyal güvenlik kuruluşlarına tabi olmayan ve bu kuruluşlardan aylık ve gelir almayan vatandaşlar ile geçici olarak küçük bir yardım veya eğitim ve öğretim imkanı sağlanması halinde topluma faydalı hale getirilecek, üretken duruma geçirilebilecek kişiler bu kanun kapsamı içindedir”.

Bu kanunda öngörülen hizmetlerin gerçekleştirilmesi için, kanunun 3 ncü maddesi uyarınca, Başbakanlığa bağlı ve T.C. Merkez Bankası nezdinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kurulmuştur.

Kanunun 7 nci maddesinde, bu kanunun amacına uygun faaliyet ve çalışmalar yapmak ve ihtiyaç sahibi vatandaşlara nakdi ve ayni yardımda bulunmak üzere her il ve ilçede sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarının kurulacağı öngörülmüştür.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının amacı; herhangi bir sosyal

---

290 Esin Polat, “Yoksulluk ve Sosyal Yardım Kavramı, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları”, V. Aile Şurası “Aile Destek Hizmetleri” Bildirileri, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2008, s. 132.

291 R.G., 14.06.1986 tarihli- 19134 sayılı.

güvenlik kurumuna tabi olmayan ya da yeşil kartı bulunan, sosyal-ekonomik yoksulluk yaşayan vatandaşların temel ihtiyaçlarını (yakacak, gıda, giyim, eğitim, barınma, sağlık vb.) karşılamak, özürhümlerinin eğitim ve rehabilite giderlerine katkı sağlamak, kırsal ve kentsel alanlarda yaşayan vatandaşların gelirlerini arttırma ve sürekli bir işe sahip olmalarına yönelik hazırlanan projelere destek vermektir. Yoksulluğun azaltılmasında ya da mücadelesinde vakıfların diğerk bir amacı ise; yoksul kişileri tüketici konumdan üretici konuma getirmek, gelir dağılımındaki adaletsizliğı gidermek, sosyal barışı sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışma duygusunu pekiştirmektir²⁹².

İllerde Valiliklere, ilçelerde Kaymakamlıklara bağılı olarak faaliyet gösteren Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığıyla yapılan yardım kategorilerini, genel hatlarıyla da olsa, anlatmak sosyal yardımlar konusunda ölkemizdeki işleyişi daha iyi anlamamıza vesile olacaktır. Bu yardım kategorilerini, gıda yardımları, yakacak yardımları, eğitim yardımları, sağlık yardımları, iş kurma yardımları ve barınma yardımları başlıkları altında inceleyebiliriz:

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığıyla yapılan yardımlardan ilki “Gıda Yardımları”dır. Gıda yardımları, bazen yoksullara gıda çeki verilerek, bazen de doğrudan gıda paketi dağıtılarak yapılmaktadır. Çeşitli defalar televizyonlardan ve gazetelerden izlediğimiz kadarıyla, Sivil Toplum Kuruluşları, yerel yönetimler veya vakıflar tarafından yoksul ailelere doğrudan gıda paketi dağıtılması, insanlığa yakışmayan görüntülere sebep olması nedeniyle eleştirilere konu olmuştur. Bu yüzden gıda çeki uygulaması, doğrudan gıda paketi dağıtımından daha modern ve insana yakışan bir uygulamadır. Ayrıca, dağıtılan gıda paketleri uzun süre dayanabilme özelliğine sahip olan bakliyat, un, şeker, makarna, salça vb. gıda maddelerini ihtiva ettiğinden, tek tip beslenmeye yol açarak, beslenme yetersizliğı ya da obezite gibi beslenmeye bağılı sağlık sorunlarına da sebep olabilmektedir²⁹³. Böylece, kaş yapalım derken göz çıkartılmaya varan yeni sorunlar da oluşabilmektedir.

---

292 Polat, s. 132.

293 Polat, ss. 133, 134.

“Yakacak Yardımları” başka bir yardım türüdür. Sözde yoksul kişi ve ailelere ulaştırılması hedeflenen kömür yardımlarının bazen dağıtılma şekli, dağıtılma zamanlaması, gerçek ihtiyaç sahipleri yerine hak etmeyen kişi ve ailelere, işyerlerine ve hatta kuruluşlara verilmesi, bu yardımı hak eden vatandaşlardan bir kısmının aldıkları kömür ya da diğer yardımları satmaları gibi yaşanan gerçek olaylar ülkemizde bu yardımların yasaların emrettiği şekil ve usullere uygun olarak, gereken titizlikle yapılmadığını kanıtlamaktadır.

“Eğitim Yardımları” adı altında, ekonomik yoksulluk içindeki öğrencilere aynı ve nakdi yardımlar yapılması, karşılıklı veya karşılıksız burslar verilmesi sayılabilir.

“Sağlık Yardımları” denildiğinde, akla ilk gelen “Yeşil Kart” uygulamasıdır. Yoksulların sağlık sorunlarına çözüm bulabilmek amacıyla yeşil kart diye isimlendirilen genel sağlık sigortası uygulaması getirilmiştir. 18.06.1992 tarihli 3816 sayılı Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılanması Hakkında Kanun’un²⁹⁴ 1 nci maddesinde belirtilen amacı, “Hiç bir sosyal güvenlik kurumunun güvencesi altında olmayan ve sağlık hizmetleri giderlerini karşılayacak durumda bulunmayan Türk vatandaşlarının bu giderlerinin, Devlet tarafından karşılanması ve bu hususta uyulacak usul ve esasların belirlenmesidir”. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının bünyelerinde, yeşil kart sahibi yoksullara yapılan sağlık yardımlarını ilaç, hastane masrafları, tıbbi cihaz, medikal, cenaze masrafları, ambulans veya uçakla sevki gereken hastaların giderleri oluşturmaktadır²⁹⁵.

Yeşil kart sistemi de çeşitli eleştirilere konu olmuştur. Bu kartın dağıtılacağı kişiler için öngörülen kriterlerin, yasalara uygun olarak, hassasiyetle ve eşitlik ilkesi gözetilerek uygulanmadığı, gereken araştırma ve soruşturmanın titizlikle ve kapsamlı olarak yapılmadığı, malı mülkü olup yoksulluk içinde olmadığı halde pek çok kişiye bu kartların verildiği ancak gerçekten hak eden kişilere

---

294 R.G., 03.07.1992 tarihli- 21273 sayılı.

295 Polat, s. 134.

verilmediği eleştirilerden sadece birkaçıdır.

“İş Kurma Yardımları”, sadece ülkemizin değil, pek çok ülkenin başını ağrıtan işsizlik sorununa, yoksul kişi ve aileler için getirilen çözümlerden birisidir. İşsizlik peşi sıra yoksulluğu, aile sorunlarını, geçimsizlikleri, şiddet ve kötü muameleyi, suç oranlarında artışı vb. getirerek toplumsal dengeyi bozar.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarında iş yaratma programları ve yerel girişimlere destek projeleriyle yoksul ailelere ve kişilere sağlanan kredilerle, bireylerin üretken hale gelmeleri amaçlanmaktadır. Bu anlamda iş kurma yardımlarından öncelikli olarak tahliye olmuş hükümlüler, evsizler ve diğer işsiz yoksul yetişkinler ile kadın konukevlerinden ayrılan şiddet mağduru kadınlar yararlandırılmaya çalışılmaktadır²⁹⁶.

Yoksullukla mücadelede doğrudan yapılan nakdi yardımlar bazı yoksul aileler ve kişiler için gerekli olmakla beraber kalıcı bir çözüm olmamaktadır. Çeşitli kurumlarca yapılan sosyal yardımlar bazı yoksul aileleri ve kişileri tembelleştirmekte ve üretim faktörlerine erişimlerini engellemektedir. Kişilerin istihdam edilmeleri onları sadece gelir sahibi yapmakla kalmayıp, aynı zamanda iş sahibi olan bu kişilerin toplumsallaşma sürecine de katkı sağlamaktadır²⁹⁷.

Sosyal yardımlar sadece maddi yardımlarla sınırlı tutulmayıp, sosyal destek (mesleki eğitim, yaşam boyu eğitim, psikolojik destek, kötü alışkanlıkların önlenmesi vb.) ve rehabilitasyon hizmetlerine de yeterli ve gerekli önemin verilmesi gerekmektedir. Sosyal yardımlar koruyucu, önleyici, destekleyici ve geliştirici nitelikte olmalıdır²⁹⁸.

Yoksullukla birlikte ortaya çıkan sorunlardan bir diğeri de, “barınma” gibi en temel ihtiyaçlarından birisini karşılayamadığı için sokaklarda yaşamak zorunda

---

296 Polat, s. 135.

297 Polat, s. 135.

298 Sadık Güneş (Yayıma Hazırlayan), V. Aile Şurası “Aile Destek Hizmetleri” Komisyon Kararları, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2008. ss. 50, 51

kalan evsiz yoksullardır. “Barınma Yardımları” bu kişilerin barınma sorunlarına çözüm bulmak amacıyla öncelikle rehabilitasyon merkezlerinde tedavilerine ve ardından yediden topluma karışma süreçlerinde sivil toplum kuruluşlarının desteğiyle barınma sorunlarını gidermeye çalışmaktadır²⁹⁹.

İhtiyacın temelde subjektif karakterli olması nedeniyle, sosyal yardımlarda dahil bütün refah hizmetleri alanında ihtiyacın saptanması ve hizmetlerin sunulmasında belirli bir standart oluşturmakta güçlüklerle karşılaşmakta ise de, bu konularda bazı ölçütler geliştirilmeye başlanmıştır. Bunların başında, muhtaç durumdaki kişilerin onur ve saygınlıklarının korunması gelmektedir. Ayrıca bireylerin dil, din, ırk, sınıf vb. toplumsal ve kişisel özellikleri ne olursa olsun, sosyal yardım ve hizmetlerin toplumun tüm kesimlerine eşitlik içinde götürülmesi ve hizmet standardının topyekun geliştirilmesi gerekliliği kabul edilmektedir³⁰⁰.

Ülkemizdeki sosyal yardım uygulamalarında karşılaşılan sorunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz: Sosyal yardımlara ilişkin olarak çok fazla sayıda kurum ve kuruluşun, kanunun bulunması, buna bağlı olarak uygulamada çok başlılığın, hizmet ve yardımlarda mükerrerliğin ortaya çıkması, sosyal yardımlardan yararlanan bireylere özgü merkezi bir bilgi ağının olmaması, her kurum ve kuruluşun yardımlar konusundaki önceliklerinin farklı olması nedeniyle ortak norm ve standartların bulunmayışı, ülke genelinde mutlak yoksulluk tanımlarının bilimsel ölçütlere göre belirlenmemiş olması, sosyal politikada yerel uygulayıcıların yetersiz kalması, yardımların günümüzün sosyal-ekonomik koşulları karşısında yetersizliği³⁰¹.

Yoksullukla mücadelede kullanılan günlük çözümlerin yeterli olduğunu savunanlar bulunduğu gibi, bu konuda günlük çözümlerin nitelik, şekil ve felsefe olarak yeniden sorgulanması gerektiğini ileri sürenler de vardır. Yoksullukla mücadelede kullanılan günlük çözümler belki yoksulların acil ihtiyaçlarını kısa

---

299 Polat, s. 136.

300 Karataş, s. 42.

301 Coşkun ve Güneş, s. 150.

bir süreliğine karşılayabilmekte ancak, uzun vadede bu insanların hayatla mücadelede pasif duruma düşmelerinin önüne geçememektedir. Hatta zaman içinde, sürekli yardım almaya alışmış, yoksulluğu bir meslek olarak algılamaya başlayan bir grup ortaya çıkmakta ve bu grup toplumun sırtında kambur olmaktadır³⁰².

Sosyal devlet olmanın ön koşulu, yapılan sosyal yardımların hak temelli bir anlayışla yerine getirilmesini gerektirir. Yoksul kişiler için “vatandaş aylık hesabı” açılması gibi Avrupa’da uygulanan sistemin ülkemize de uyarlanması durumunda, bu kişilerin yardım kuruluşları önünde ve yardım kuyruklarında onur ve gururlarının incitilmesi engellenebilecektir. Sosyal yardım, temelde devletin üstlendiği anayasal bir yükümlülük olarak görülse de, toplumsal maliyetler dikkate alındığında, başta sivil toplum kuruluşları olmak üzere toplumun her kesiminin duyarlı olması gereken bir olgudur³⁰³.

Sosyal yardımlar konusunu bir bütün olarak değerlendirdiğimizde; sosyal devlet ilkesi bağlamında ailenin korunması yönünde devletin hedefi, “insanları yardıma muhtaç hale getirmek değil, yardıma muhtaçlıktan kurtarmak” olmalıdır. Bazı yoksul ailelere yapılan sosyal yardımlar neticesinde, bu aileler “hazıra alışmakta” ve hayatlarını devam ettirmek için bu yardımlardan başka legal yolları araştırmaya gerek duymamaktadırlar. Böyle bir ailede “hazırı tüketmeye alışan” zihniyetle yetişen yeni nesiller de, toplumda üretime katılan kişilerden olmayı tercih etmemektedirler.

Bunun yanı sıra, kimi yoksul ailelere ise eşya, kömür, gıda veya para yardımı yapılması o ailelerin dertlerine derman olmamakta, onların asıl şikâyetlerini gidermemektedir. Bu tip yoksul aileler, fertleri için öncelikle kalıcı bir iş talep ederek kesin çözümler istemektedirler. Türkiye’de asgari geçim seviyesinin altında yaşayan kişi ve aile sayısı azımsanamayacak kadar çoktur. Devlet, bu

---

302 Dolunay Şenol, “Aile Destek Hizmeti Bağlamında Sosyal Yardımların Kent Yoksulluğu İle Mücadeledeki Önemi -Silvan İlçesi Örneği-”, V. Aile Şurası “Aile Destek Hizmetleri” Bildirileri, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2008, ss. 196, 197.

303 Polat, s. 138.

ailelerde en az bir kişiyi kalıcı iş sahibi yaparak sosyal güvence altına alabilmeyi başarır, ailenin diğer fertleri de sosyal güvenlik şemsiyesi altına dahil olabilirler. Üstelik bu sayede, bu aileler sosyal yardıma muhtaç olmaktan kurtularak, kendi kendilerine yeter hale gelebilirler.

3.4.5. Nüfus ve Aile Planlaması

Anayasamızın 41 nci maddesinin 2 nci fıkrası, “ Devlet,... aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar” hükmünü getirmiştir.

Anayasada öngörülen bu hükmün temelinde, çok çocuklu ailelerde çocukların bakımı için gereken ihtimamın gösterilemeyeceği endişesi yer almaktadır. Anayasa koyucu bu ilke ile çocuğu ve gelecek nesilleri korumayı hedeflemiştir³⁰⁴.

Aileler için tanınan çeşitli kolaylıklar ve yardımlar, ailenin refahına hizmet amacını gütmektedir. Anayasanın 41 nci maddesinde belirtilen nüfus planlaması, şekil ve kapsamı sadece ülkenin genel refahı değil, aynı zamanda ailenin refahını da yakından ilgilendiren bir konudur³⁰⁵.

24.05.1983 kabul tarihli 2827 sayılı “Nüfus Planlaması Hakkında Kanun”³⁰⁶ Anayasanın 41 nci maddesi esas alınarak çıkartılmıştır. Bu Kanunun amacı, 1 nci maddesinde “nüfus planlaması esaslarını, gebeliğin sona erdirilmesi ve sterilizasyon ameliyelerini, acil müdahale halleri ile gebeliği önleyici ilaç ve araçların temin, imal ve saptanmasına ilişkin hususları düzenlemektir” şeklinde ifade edilmiştir.

Kanunun 2 nci maddesinde, “Nüfus planlaması, fertlerin istedikleri sayıda ve istedikleri zaman çocuk sahibi olmaları demektir. Devlet, nüfus planlamasının

---

304 Öztan, s. 7.

305 Şimşek, s. 44.

306 R.G., 27.05.1983 tarihli- 18059 sayılı.

öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır. Nüfus planlaması gebeliği önleyici tedbirlerle sağlanır. Gebeliğin sona erdirilmesi ve sterilizasyon, Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu Kanunun öngördüğü haller dışında gebelik sona erdirilemez ve sterilizasyon veya kastrasyon ameliyesi yapılamaz.” denilerek nüfus planlaması açıklanmaya çalışılmıştır.

“Nüfus planlamasıyla ilgili eğitim, öğretim ve uygulama hizmetleri” kenar başlıklı 3 ncü madde, “Nüfus planlaması zaruretinin halka duyurulması ve bu hususlarla ilgili eğitim, öğretim ve uygulama hizmetleri Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının koordinatörlüğünde, Milli Savunma, Milli Eğitim ve Sosyal Güvenlik Bakanlıklarınca birlikte hazırlanarak Bakanlar Kurulu kararı ile yürürlüğe konulacak yönetmelik esaslarına göre, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca; üniversiteler, Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu ile sosyal güvenlik kurumları, tüm kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki ilgili meslek kuruluşları ve gönüllü kuruluşlarla işbirliği yapılarak yerine getirilir. Bu maksatla Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, özel teşkilat kurmaya, gebeliği önleyici ilaç ve araçları temin veya imal etmeye veya ettirmeye, muhtaç olanlara bu ilaç ve araçları parasız veya maliyetinden ucuz fiyatla vermeye veya verilmeye veya sattırmak için tedbir almaya yetkilidir” düzenlemesiyle, Anayasanın 41 nci maddesinin 2 nci fıkrası hükmünün gereklerinden birini, sosyal devlet ilkesi uyarınca yerine getirmektedir.

3.4.6. Aile Eğitimi

Günümüzün sosyal devlet anlayışı, sosyal gerçekliği içinde ele aldığı aileye değişik kurumlar aracılığıyla birtakım hizmetler vermeye çalışmaktadır. Aile kurumu günümüz koşullarında çeşitli sosyal yardım ve sosyal hizmet mekanizmalarına ihtiyaç duyabilmektedir. Bu yöndeki sosyal hizmetlerden birini de aile eğitimi oluşturmaktadır. Toplum için hayati önemde olan görevleri yerine getirerek bireyleri topluma hazırlayan aile kurumunun, başta çocuk eğitimi olmak üzere, yeni toplumsal şartlar içerisinde ihtiyaç duyduğu bilgi ve becerileri

edinme yollarıyla ilgili olarak eğitilmesi gerekmektedir³⁰⁷.

Eğitim, devletin aileyi korumasının yollarından birisidir. Devlet basın ve yayın organları aracılığıyla bir yandan ana ve babaları, öte yandan çocukları ve gençleri bilinçlendirecek eğitim kampanyası yaparak, toplumun çeşitli kesimlerine eğitim vasıtasıyla ulaşabilir. Zaten bu görev, 1982 Anayasası'nın 41 nci maddesi ile devlete yüklenmiştir. 41 nci maddenin gerekçesine bakıldığında, “Devlet sadece çocukların eğitimiyle değil, yetişkinlerin eğitimi çerçevesinde anne ve babaların eğitim ve yetişmesiyle de ilgili önlemleri almak ve teşkilatı kurmakla yükümlü kılınmıştır” denilmekle, devlete bu eğitim ödevinin yüklendiğine işaret edilmektedir³⁰⁸.

Toplumun en temel ve doğal sosyal birimi olan ailenin güçlü ve sağlıklı olması, toplumun da güçlü ve sağlıklı olmasını sağlar. T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü'nün 17-20 Aralık 1990 tarihinde düzenlediği I. Aile Şurası'nda, “Aile Eğitimleri” şöyle tanımlanmıştır: “Aile kurumunun devamını, bireylerin toplumun sağlıklı, uyumlu ve sorumlu üyeleri olmalarını sağlamak amacıyla yapılan her tür ve düzeydeki eğitim sürecidir”. Toplumsal sorunların çözümü noktasında ailenin önemini ve özellikle son dönemde ailelerde hızla artan çözümleri fark etmiş olan sivil toplum kuruluşları, aile eğitimi kapsamında seminer, konferans, panel vb. farklı etkinlikler düzenlemekte ve projeler yürütmektedir³⁰⁹.

Ülkemizde aileye yönelik eğitim programları, kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve özel kuruluşlar tarafından yürütülmektedir. Bu kurum ve kuruluşlar arasında farklı düzeylerde işbirliği yapılmakla birlikte üst düzeyde bir eş güdüm bulunmamaktadır. Ayrıca, bu konuda derinlemesine ihtiyaç analizi çalışmaları da yapılmamıştır. Aile eğitim

---

307 Rahime Beder Şen ve Semra Demirkan, “Türkiye’de Aile Eğitimi ve Yerel Yönetimler/Sivil Toplum Örgütleri İçin Uygulamalı Bir Model Önerisi”, V. Aile Şurası “Aile Destek Hizmetleri” Bildirileri, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2008, s. 117.

308 Burcuoğlu- Altop- Ünan, ss. 18, 19.

309 Ataseven ve Akyol, ss. 71, 72.

programlarına, evlilik hazırlığı yapanlar, anne-babalar, çocuğa bakım hizmeti veren kişiler, büyük anne-büyük babalar ve çocukların yanı sıra, tek ebeveynli aileler, engelliler vb. özel durumu olan ailelerin katılımı sağlanmaya çalışılsa da erkeklerin bu tür aktivitelere yeterli ilgi göstermedikleri gözlenmiştir³¹⁰.

Milli Eğitim Bakanlığı Çıraklık Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü, aile eğitimleri konusunda Halk Eğitimi Merkezlerinde uygulanmakta olan dört tür program yürütmektedir: “Benim Ailem Programı”, “Anne-Çocuk Eğitimi Programı, 0-6 Yaş”, “Baba Destek Eğitimi Programı” ile “Çocuk Bakıcılığı Kurs Programı”³¹¹.

Unicef’in desteklediği “Benim Ailem Programı”nın amacı, 0-6 yaş arasında çocuğu olan ve okul öncesi eğitimden yararlanamayan çocukların aileleri, anneleri ya da bakıcıları aracılığıyla desteklenmesidir³¹².

Anne-Çocuk Eğitimi Vakfı’nın desteklediği “Anne-Çocuk Eğitimi Programı”nın amacı, çocuğun çok yönlü gelişimini, onun en yakın çevresi olan anne aracılığıyla desteklemektir. Bu kurslara 0-6 yaş grubunda çocuğu olan anneler katılmaktadır. Anneler, çocuklarının bakımı, gelişimi, beslenmesi, hastalıklardan korunması, önlenebilir kazalar, ilkyardım, kadın üreme sağlığı, aile planlaması, anne-baba-çocuk ilişkileri konularında bilgilendirilerek, çocuk gelişimi ve eğitiminde daha başarılı, kendilerine güvenen, sorunlarıyla başa çıkabilen bireyler olarak yetiştirilmektedir³¹³.

Yine Anne-Çocuk Eğitimi Vakfı’nın desteklediği “Baba Destek Eğitimi Programı”nın amacı, çocuğun gelişiminde anne kadar önemli rol oynayan babanın çocuk gelişiminde kendi önemini fark etmesi, çocuk gelişimi konusunda yaygın eğitim yoluyla bilgilendirilmesi, çocuk istismarının önlenmesi, evde gerek çocuğa, gerekse eşine karşı uygulayacağı demokratik yöntemleri öğrenerek,

---

310 Güneş (Sadık), ss. 41, 42

311 Güler Mert, “Aile Eğitimi”, V. Aile Şurası “Aile Destek Hizmetleri” Bildirileri, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2008, s. 106.

312 <http://cygm.meb.gov.tr/halkegitim/benimailem.htm> (15.10.2009).

313 Mert, s. 106.

mutlu bir aile yapısına ve topluma ulaşılmasıdır³¹⁴.

Temel Eğitime Destek Projesi kapsamında Avrupa Birliği tarafından desteklenen “0-3 ve 3-6 Yaş Ev, Kreş, Yuva Çocuk Bakıcılığı Kursları ile Aile Eğitimi, Aile İçi İletişim Kursları Modül Programları” da mevcuttur³¹⁵.

3.4.7. Aile ve Sosyal Güvenlik

Sosyal güvenlik sistemlerinin amacı, insanların bugünlerini ve geleceklerini muhtelif risklere karşı teminat altına alarak kişiye güven duygusu vermek, onları gelecek endişesinden kurtarmaktır³¹⁶. Çalışan aile bireyleri, gelecekte yaşlılık, hastalık, sakatlık, işsizlik gibi sebeplerle çalışamayıp evlerine ve ailelerine ekmek parası götüremez olduklarında, kendilerini ve ailelerinin diğer fertlerini koruyabilmek amacıyla sosyal güvenlik haklarının gerçekleştirilmiş olması gerekmektedir. Aksi halde, insan onuruna yaraşır bir yaşam sürdürülemezler.

Sosyal devlet sisteminde vatandaşlara tanınan sosyal haklar, sosyal devletin en önemli unsurlarından birisidir³¹⁷. Sosyal haklar, “sosyal devlet sistemi” içerisinde sosyal adaleti sağlamaya, sosyal eşitsizlikleri azaltmaya, toplum içinde zayıf olan sınıf veya grupları korumaya yönelik haklardır³¹⁸. Ailenin korunması için gerekli olan sosyal güvenliğe kavuşturulması, Anayasada sosyal bir hak olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani sosyal devlet olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde ekonomik ve sosyal açıdan zayıf ailelerin koruyup desteklenmesi, aileyi korumaya yönelik tedbirlerle sosyal adaletin ve sosyal eşitliğin sağlanması yoluyla sosyal devlet ilkesine hayatiyet kazandırılmış olur. Anayasada sosyal devlet olarak nitelendirilen devletin aileye sosyal güvenlik sağlaması, sosyal hizmet ve sosyal yardımlarda bulunması günümüzün sosyo-ekonomik koşulları karşısında zorunlu hale gelmiştir³¹⁹.

---

314 <http://cygm.meb.gov.tr/halkegitim/badep.htm> (15.10.2009).

315 Mert, ss. 108, 109.

316 Çayboylu, s. 375.

317 Göze, s. 10.

318 Tanör, s. 13.

319 Şimşek, ss. 50, 52, 56.

Devletin vatandaşlarının ve ailelerin sosyal güvenliğini sağlama görevi Anayasamızın 60, 61, 62 , 41 nci maddelerine ve ayrıca Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerden kaynaklanır. Anayasa Mahkememiz'de, yukarıda açıkladığımız, 17.01.1991 tarihli 1990/27 Esas 1991/2 Karar sayılı kararı ile diğer kararlarında sosyal güvenlik hakkının uluslararası belgelerle de güvence altına alınmış temel bir insan hakkı olduğunu teyit etmektedir. Bu alandaki uluslararası belgelerden en önemlileri Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Sözleşmeleri ve Avrupa Sosyal Şartı'dır.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), sosyal adaletin ve uluslararası insan haklarından özellikle "çalışma yaşamına" ilişkin olanlarının iyileştirilmesi ve bu alanda asgari standartların belirlenmesi amacıyla kurulmuş olan, günümüzde Birleşmiş Milletler bünyesinde çalışan uzmanlaşmış bir kuruluştur. ILO'nun koruma sistemi, ILO Anayasası ile bu Anayasaya dayanarak hazırlanmış ve kabul edilmiş olan çok sayıda sözleşme ve tavsiye kararı ile bunlardan doğan yükümlülüklerin denetlenmesi esasına dayanır. ILO bünyesinde kabul edilmiş olan sözleşme sayısı 185'tir. 1932 yılından beri ILO üyesi olan Türkiye, ILO sözleşmelerinden 56'sına taraf olmuştur³²⁰.

Türkiye tarafından da onaylanıp 29.01.1975 tarihinde ülkemiz bakımından yürürlüğe giren³²¹ ILO'nun 102 nolu "Sosyal Güvenlik (Asgari Standartlar) Sözleşmesi"ne göre dokuz sigorta kolundan sekizi (hastalık, analık, iş kazası, meslek hastalığı, maluliyet, yaşlılık, ölüm ve işsizlik) ülkemizde uygulanmaktadır. Bu konudaki uluslararası belgelerden bir diğeri ise Avrupa Konseyi çerçevesinde oluşturulan sosyal güvenlik belgelerinden birisi olan Avrupa Sosyal Şartı'dır. Avrupa Sosyal Şartı, ILO'nun 102 nolu sözleşmesindeki normlara eşit bir sosyal güvenlik sistemini devam ettirmek, üye ülke vatandaşları arasında eşit işlem yapmak, sigortalılık sürelerini ve aşamalı olarak sosyal güvenlik sistemlerini daha da üst düzeye çıkarmak yönünde çaba

---

320 Algan, ss. 190, 290, 291.

321 Algan, s. 292.

göstermektedir³²².

Avrupa Sosyal Şartı'nın 16 ncı maddesi “Aile Yardımları” nı kapsamaktadır. Türkiye'nin de onayladığı bu maddeye göre, akit taraflar toplumun temel birimi olan ailenin tam gelişimi için gerekli koşulları sağlamak üzere sosyal yardımlar ve aile yardımları, mali düzenlemeler ve diğer yöntemlerle aile yaşamının ekonomik, yasal ve sosyal bakımdan korunmasını ve geliştirilmesini taahhüt etmektedirler. Ülkemizde çalışanlara tabi oldukları kanunlar çerçevesinde çeşitli yardımlar (evlenme, giyecek, yakacak, cenaze vb. yardımlar) yapılmakla birlikte bunlar Avrupa Sosyal Şartı anlamında “aile yardımı” olarak vasıflandırılmamaktadır³²³.

Ailelere yeterli sosyal güvenlik sağlanamazsa, bazı aileler gelir elde etmek veya gelir düzeylerini arttırmak amacıyla, çocuklarını çalıştırma yolunu seçebilecek ve bunun sonucunda çocuk işçiliği artacaktır.

ILO, 1992 yılından itibaren çocuk işçiliği konusunu, ILO ölçeğinde gözetilmesi gereken bir konu olarak değerlendirmiş ve “Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı” nı başlatmıştır. Ülkemizde bu program aracılığıyla çocuk işçiliğiyle mücadeleye başlayan ülkeler arasında yer almıştır³²⁴.

Anayasanın devlete yüklediği aileyi koruma görevi doğrultusunda ülkemizin sosyal güvenlik sistemine baktığımızda, 01.10.2008 tarihinden öncesinde Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu ve Bağ-Kur'dan oluşan üçlü bir yapılanma söz konusu idi. Bu üç kuruluş yanında diğer bazı kuruluşlar ve yardım fonları aracılığıyla da sosyal güvenlik hizmeti verilmeye çalışılıyordu³²⁵.

---

322 Çayboylu, ss. 376, 377.

323 Çayboylu, s. 377.

324 Çayboylu, s. 369.

325 Şimşek, s. 56.

31.05.2006 kabul tarihli 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu³²⁶ ile bu üç kuruluş dahil tüm sosyal sigorta kuruluşları tek çatı altında birleştirilmiştir. 5510 sayılı kanunun 108 nci maddesine göre, bu kanunun bazı hükümlerinin 01.01.2008, bazılarının 30.04.2008, bir kısım düzenlemelerinin 01.07.2008 tarihlerinde; geri kalan diğer hükümlerinin ise 2008 yılı Ekim ayı başında yürürlüğe girmesi öngörülmüştür. 5510 sayılı kanun 01.10.2008 tarihinden itibaren artık tüm hükümleriyle birlikte yürürlüktedir. 5510 sayılı kanunun 106 ncı maddesinde; 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu, 1479 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu ve 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu ve maddede sayılan diğer kanunların, sayma suretiyle belirtilen bir kısım maddeleri haricinde, yürürlükten kaldırıldığı belirtilmiştir. Yürürlükten kaldırılan kanunlar için geçiş hükümleri öngörülmüştür. Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu ve Bağ-Kur Kanunları büyük oranda yürürlükten kaldırıldığından, artık “sigortalı sayılanlar” 5510 sayılı kanunun 4 ncü maddesinde açıklanan hükümlere göre tespit edileceklerdir.

5510 sayılı kanun kapsamında sigortalı sayılan kişilere ve/veya kanunda belirtilen ailelerine (yakınlarına), emekli maaş ve ikramiyesi verilmekte, ayrıca malulluk, yaşlılık, ölüm, vazife malulluğu aylıkları, evlenme ve cenaze ödeneği, hastalık ve tedavi giderleri yardımı, analık yardımı ve diğer yardımlar öngörülmüştür.

Avrupa Birliği ülkelerinin aile politikalarının niteliğini sosyal güvenlik uygulamaları belirlemektedir. Halen yaygın olarak kullanılan sosyal sigorta, sosyal yardım ve sosyal koruma olmak üzere üç sosyal güvenlik aracı bulunmaktadır. Ülkemizde sosyal güvenlik denildiğinde sosyal sigorta ve sosyal yardım akla gelmektedir. Gelişmiş ülkelerde uygulanan sosyal koruma sisteminde, vatandaşların devlet tarafından korunması, memur ve malul gibi toplumun belirli kesimlerinin hizmet alması söz konusudur. Bu kapsamda,

---

326 R.G., 16.06.2006 tarihli- 26200 sayılı.

evlilik, eş, çocuk, kira vb. yardımlar ile eğitime katkı ve şiddet mağdurlarına tazminat gibi ek ekonomik katkılarla kısa vadede ailelerin ancak, uzun vadede toplumun ve devletin geleceği garanti altına alınmaktadır. Aileleri destekleyen bir diğer sosyal güvenlik sistemi olan sosyal yardımlar ülkemizde memurlara kira, eş, çocuk, doğum ve ölüm yardımları şeklinde ama maalesef sembolik düzeyde yapılmaktadır.³²⁷.

3.4.8. Ailenin Hukuki Yönden Korunması

Aile, hukukun çeşitli dallarının görev ve ilgi alanına girdiğinden, başta Medeni Hukuk olmak üzere, Anayasa Hukuku, Ceza Hukuku, İş Hukuku, İcra Hukuku gibi alanlarda da özel düzenleme ve korumalara konu olmuştur. 1982 Anayasası'nın 41 nci maddesinin 2 nci fıkrasında, "Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması... için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar" hükmüne yer verildiğinden, ülkemizde bu hükme dayanılarak 20 nci yüzyılın sonları ile yirmi birinci yüzyılın başlarında ancak kanunlaştırılabilmiş olan Ailenin Korunmasına Dair Kanundan ve Aile Mahkemelerinden bu çalışma içinde, genel hatlarıyla da olsa, bahsedilmesine gerek duyulmuştur.

3.4.8.1. Ailenin Korunmasına Dair Kanun

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi başta olmak üzere, kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda hükümetlere sorumluluklar yükleyen uluslararası sözleşmeler, her geçen gün ivme kazanan kadın hareketlerinin yaptıkları çalışmalar, aile içi şiddet konusunda yapılan bilimsel çalışmaların ortaya koyduğu çarpıcı sonuçların ardından, aile içi şiddetin önlenmesi amacıyla 1998 yılında 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun yürürlüğe girmiştir³²⁸.

---

327 Şenol, s. 202.

328 Aysel Günindi Ersöz, "Ailenin Korunmasına Dair Kanunun Uygulanmasında Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri", V. Aile Şurası "Aile Destek Hizmetleri" Bildirileri, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2008, ss. 286, 287.

14 Ocak 1998 kabul tarihli ve 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun³²⁹, toplam 4 maddeden oluşmakla birlikte, sadece 1 ve 2 nci maddeleri uygulamaya ilişkin hükümler ihtiva etmektedir. Kanunun 1 nci maddesinde koruma tedbiri verilmesini gerektiren eylemler, lehinde veya aleyhinde koruma tedbiri verilebilecek kişiler, koruma tedbirlerinin şekli ve mahiyeti gibi hususlar açıklanmış; 2 nci maddede ise koruma kararı verildikten sonra bu kararın infazı, karara aykırı hareket edilmesi durumunda yaptırımlar ve bunlara dair usul ve esaslar düzenlenmiştir.

4320 sayılı Kanun'un 1 nci maddesine göre, “Türk Medeni Kanununda öngörülen tedbirlerden ayrı olarak, eşlerden birinin veya çocukların veya aynı çatı altında yaşayan diğer aile bireylerinden birinin veya mahkemece ayrılık kararı verilen veya yasal olarak ayrı yaşama hakkı olan veya evli olmalarına rağmen fiilen ayrı yaşayan aile bireylerinden birinin aile içi şiddete maruz kaldığını kendilerinin veya Cumhuriyet Başsavcılığı'nın bildirmesi üzerine Aile Mahkemesi Hakimi meselenin mahiyetini göz önünde bulundurarak re'sen aşağıda sayılan tedbirlerden bir ya da birkaçına birlikte veya uygun göreceği benzeri başka tedbirlere de hükmedebilir: Kusurlu eşin veya diğer aile bireyinin;

Aile bireyelerine karşı şiddete veya korkuya yönelik söz ve davranışlarda bulunmaması,

Müşterek evden uzaklaştırılarak bu evin diğer aile bireyelerine tahsisi ile bu bireyelerin birlikte ya da ayrı oturmakta olduğu eve veya işyerlerine yaklaşmaması,

Aile bireyelerinin eşyalarına zarar vermemesi,

Aile bireyelerini iletişim araçları ile rahatsız etmemesi,

Varsa silah veya benzeri araçlarını genel kolluk kuvvetlerine teslim etmesi,

---

329 R.G., 17.01.1998 tarihli- 23233 sayılı.

Alkollü veya uyuşturucu herhangi bir madde kullanılmış olarak şiddet mağdurunun yaşamakta olduğu konuta veya işyerine gelmemesi veya bu yerlerde bu maddeleri kullanmaması,

Bir sağlık kuruluşuna muayene veya tedavi için başvurması.

Yukarıdaki hükümlerin uygulanması amacıyla öngörülen süre altı ayı geçemez ve kararda hükmolunan tedbirlere aykırı davranılması halinde tutuklanacağı ve hakkında hapis cezasına hükmedileceği hususu şiddet uygulayan eş veya diğer aile bireyine ihtar olunur.

Eğer şiddeti uygulayan eş veya diğer aile bireyi aynı zamanda ailenin geçimini sağlayan yahut katkıda bulunan kişi ise hakim bu konuda mağdurların yaşam düzeylerini göz önünde bulundurarak daha önce Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre nafakaya hükmedilmemiş olması kaydıyla talep edilmese dahi tedbir nafakasına hükmedebilir. Bu Kanun kapsamındaki başvurular ve verilen kararın infazı için yapılan icrai işlemler harca tabi değildir”.

4320 sayılı Kanun, sadece aile içi şiddet durumunda evlilik birliğine müdahale olanağı vermektedir. Evlilik birliği, aile içi şiddet dışında bir tehlikeye girmişse, bu durumda alınabilecek önlemler, 4320 sayılı Kanun'a göre değil, Medeni Kanununun 195 ve devamı maddelerine dayanacaktır³³⁰.

Kanunun 2 nci maddesinde, “Koruma kararının bir örneği mahkemece Cumhuriyet Başsavcılığına tevdi olunur. Cumhuriyet Başsavcılığı kararın uygulanmasını genel kolluk kuvvetleri marifeti ile izler. Koruma kararına uyulmaması halinde genel kolluk kuvvetleri, mağdurların şikayet dilekçesi vermesine gerek kalmadan re’sen soruşturma yaparak evrakı en kısa zamanda Cumhuriyet Başsavcılığı'na intikal ettirir. Cumhuriyet Başsavcılığı koruma kararına uymayan eş veya diğer aile bireyleri hakkında Sulh Ceza Mahkemesinde kamu davası açar. Fiili başka bir suç oluştursa bile, koruma kararına aykırı davranan eş veya diğer aile bireyleri hakkında ayrıca üç aydan altı aya kadar hapis cezasına hükmolunur” koruma kararı verilmesinden sonraki aşamalara

---

330 Ayan, s. 301.

ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir.

Bu kanunun 1 nci maddesinin uygulamasında, Aile Mahkemeleri, “değişik iş” kapsamına giren koruma/tehdire taleplerinde, genellikle dosya üzerinden inceleme yaparak ve tarafları veya tanıkları çağırıp dinlemeden karar vermektedir. Verilen koruma/tehdire kararları, nitelikleri gereğince itiraza tabi olup temyizi kabul olmadıklarından, Yargıtay incelemesinden geçmemektedir. Bu nedenle, Yargıtay’ın 4320 sayılı Kanun’un 1 nci maddesinin uygulanmasına ilişkin esastan verilmiş kararları pek bulunmamakla birlikte, Yargıtay 2 nci Hukuk Dairesi’nin 12.07.2004 tarihli 2004/8367 Esas 2004/9372 Karar sayılı içtihadında 4320 sayılı kanuna dair bazı açıklamalar mevcuttur. Bu içtihadın ilgili bölümleri şöyledir: “...4320 sayılı Kanun'un amacı aile içi şiddeti durdurma, özellikle kadını ve çocukları koruma olduğu sevk gerekçesinde açıklanmıştır. Hatta “Aile Mahkemesi mağdurların tekrar şiddete uğrama ihtimalini göz önüne alarak başvurunun hemen ardından tanık ya da karşı tarafın dinlenmesine gerek olmadan bu kararı verebilecektir. Şiddete uğrayanların mahkemede şiddete uğrama ihtimallerini kanıtlama yükümlülüğü de bulunmamaktadır. Mahkeme kararında, 6 ayı geçmemek üzere tedbirin uygulama süresi belirtilecek ve tedbire aykırı davranışta bulunulması halinde tutuklanacağı ve hürriyeti bağlayıcı cezaya mahkum edileceği kusurlu eşe ihtar olunacaktır” açıklamaları yapılmıştır”.

4320 sayılı Kanun'un 1 nci maddesinde ifade edilen “şiddet” tabiri kapsamına vurma, tekmeleme, dayak gibi fiziksel saldırılar yanında, aşağılama, sürekli küçük düşürme, hakaret, küfür, tehdit, cinsel ilişkiye zorlama, cinsel taciz gibi şiddete uğrayanda korku, endişe, gerginlik, baskı, karamsarlık, yılgınlık, kızgınlık yaratan her olgu girebilmektedir³³¹.

Uygulamada her ne kadar 4320 sayılı Kanun gereğince koruma kararı (tedbiri) çoğunlukla erkekler (kocalar, babalar, oğullar) aleyhine veriliyor ise

---

331 Mehmet Tunç, “4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanunun Değerlendirilmesi”, V. Aile Şurası “Aile Destek Hizmetleri” Bildirileri, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2008, s. 274; Ersöz, s. 286; Çampınarı, ss. 16,17; Ayan, s. 307; Uçar, s. 95.

de³³², bir kadının eşine veya çocuğuna veya aynı çatı altında yaşayan başka bir aile bireyine karşı, aile içi şiddet uygulaması halinde de, 4320 sayılı Kanun'da sayılan veya kanunda sayılı olmayıp da aile mahkemesi hakiminin uygun göreceği tedbirlerden herhangi birisine hükmedilmesi de kanunen mümkündür.

Aleyhinde 4320 sayılı Kanun'un 1 nci maddesi uyarınca koruma (tedbir) kararı verilmiş olan kişi, aile mahkemesinin kararında belirttiği koruma süresi içinde iken, bu tedbirlerden bir ya da bir kaçını ihlal ederse, bu ihlal durumunun adliyeğe yansması halinde, bu kişi hakkında, o yer Sulh Ceza Mahkemesine, “4320 sayılı Kanun'a muhalefet suçundan” iddianameyle kamu davası açılacaktır. Üstelik, ihlal oluşturan eylem aynı zamanda başka bir suçun tanımına uyuyorsa, bu kişi hakkında eyleminin oluşturacağı suça göre ilgili ceza mahkemesinde ikinci bir dava daha açılacaktır. Ayrıca, ihlal kabul edilen eylem aynı zamanda 4320 sayılı Kanun'un 1 nci maddesinde sayılan türde yeni bir aile içi şiddet vakası ise, bu kişi hakkında Aile Mahkemesi yeni bir koruma tedbiri kararı daha verecektir. Bu nedenlerle, kanaatimce, 4320 sayılı Kanun, gereği gibi uygulanabilir ve infaz edilebilir ise, toplumda aile içi şiddeti önleyebilecek güce ve caydırıcılığa sahiptir.

Bir kadının eşine karşı mahkemeye başvurup 4320 sayılı Kanun uyarınca koruma tedbiri talep edebilmesi için, Medeni Kanunumuzun aradığı biçimde hukuken geçerli bir evlilik kurmuş olması zorunludur. 4320 sayılı Kanun, eşler açısından mutlak olarak resmi nikah şartını aramaktadır³³³. Bu nedenle, resmi evlilik dışı yaşam birleşmeleri veya imam nikahı ile kurulmuş beraberliklerde “eş” gibi yaşayan kişiler arasında şiddet uygulanması durumunda 4320 sayılı Kanun uygulanamayacaktır. Bu husus, en son olarak 4320 sayılı Kanun ile ilgili yapılan 24.04.2007 tarihli 5636 sayılı kanun değişikliği nedeniyle TBMM. gündemine getirilmiş ancak, evlilik dışı birliktelikleri ve imam nikahlı yaşamı teşvik edeceği gerekçesiyle kabul edilmemiştir³³⁴. Resmi evlilik dışı yaşam birleşmeleri veya imam nikahı ile kurulmuş beraberliklerin de 4320 sayılı Kanun

---

332 Uçar, s. 95; Tunç, s. 275.

333 Tunç, ss. 273, 275.

334 Tunç, s. 273.

kapsamına alınmasından yana olanlar da vardır³³⁵.

Kanaatimizce, her ne kadar resmi evlilik dışı yaşam birleşmeleri veya imam nikahı ile kurulmuş beraberlikler ülkemizde yaygın olan bir realite ise de, Anayasamızın dahi koruma kalkını altına almadığı bu tip gayri resmi birliktelikleri, kanunlarla koruma altına almak Anayasaya ve hukuk düzenine aykırı olacağı gibi, bu tür yaşam biçimlerini teşvik ederek daha da yaygınlaşmasını sağlayacaktır. Hukukun amacı, meşru olmayanı “meşru imiş gibi” göstermek değil, herkesin hukuk düzeni içinde, hukuka uygun yaşamasını sağlamaya teşvik etmek, gayri meşru olgulara son vermeye çalışmak olmalıdır. Bu sebeple, resmi evlilik dışı yaşam birleşmeleri veya imam nikahı ile kurulmuş beraberliklerde “eş” gibi yaşayan kişiler arasında şiddet uygulanması durumunda, ortada hukuken yok sayılan bir beraberlik söz konusu olduğundan, 4320 sayılı Kanun çerçevesinde koruma ve tedbir kararı uygulanamayacak ancak, şiddet eylemi suç oluşturduğu takdirde Türk Ceza Kanunu hükümleri şiddet uygulayan kişi aleyhinde devreye girecektir. Aksi halde, normlar hiyerarşisinin tepe noktasında bulunan Anayasanın genel mantığına ve gerekçelerine ters düşen bir tutum içinde oluruz. Anayasamızın 41 nci maddesinin gerekçesinde, ailenin korunması denilince, her şeyden önce Medeni Kanun anlamında evliliklerin kurulmasını yaygınlaştırmak ve kolaylaştırmak gerektiği, medeni nikah olmadan bir aileden bahsedilemeyeceği, ahlaki bir çevre olan ailenin millet hayatı bakımından kutsal olduğu vurgulandığından, medeni nikah olmadan yaşanan beraberliklerin ister 4320 sayılı Kanun ile ister başka kanunlarla koruma altına alınmak istenmesi kanımızca, hukuken caiz değildir. Az öncede ifade ettiğimiz gibi, bu tür illegal beraberliklerdeki şiddet durumları hukuken görmezlikten gelinmemekte ve şiddet eylemi her hangi bir suçun yasal tanımını içine giriyorsa, o suçun faili cezalandırılmakta sadece, 4320 sayılı Kanun'un özel korumasından faydalanamamaktadırlar.

---

335 Ersöz, s. 292; Ayan, s. 338; Çampınarı, s. 165; Tunç, ss. 273, 275;

3.4.8.2. Aile Mahkemeleri

Aile Mahkemeleri, 9 Ocak 2003 tarihinde kabul edilen ve 18 Ocak 2003 tarihinde yürürlüğe giren 4787 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun³³⁶ ile kurulmuştur. Anayasanın 41 nci maddesiyle aile konusunda devlete verilen görevler nedeniyle ülkemizde atılmış önemli bir adımdır.

Uzmanlık (ihtisas) mahkemesi niteliğinde olan bu mahkemeler, 4787 sayılı Kanun'un 1 nci maddesi uyarınca “aile hukukundan doğan dava ve işlere bakmakla” görevlidirler. Bu kanun yürürlüğe girmeden önce aile hukukundan doğan dava ve işlere Asliye Hukuk Mahkemelerinde bakılmakta idi. Maalesef, uygulamada halen Aile Mahkemesi kurulmamış olan yerlerde, Aile Mahkemeleri'nin görev alanına giren dava ve işlere Asliye Hukuk Mahkemelerinde “Aile Mahkemesi sıfatıyla” bakılmaya devam ediliyor olması, Aile Mahkemelerinin kuruluş amaç ve gerekçesine ters düşmektedir kanaatindeyiz.

4787 sayılı Kanun'un 2 nci maddesinin 1 nci fıkrasına göre, “Aile mahkemeleri, Adalet Bakanlığınca Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun olumlu görüşü alınarak her ilde ve merkez nüfusu yüz binin üzerindeki her ilçede, tek hakimli ve asliye mahkemesi derecesinde olmak üzere kurulur”. Yasanın 3 ncü maddesinde, Aile Mahkemelerine atanacak hakimlerin nitelikleri şöyle belirtilmiştir: “...adli yargıda görevli, tercihan evli ve çocuk sahibi, otuz yaşını doldurmuş ve aile hukuku alanında lisansüstü eğitim yapmış olan”.

Aynı kanunun 5 nci maddesi gereğince, Aile Mahkemeleri bünyesinde, psikolog, pedagoğ ve sosyal çalışmacılar da görev yaparlar.

Aile mahkemelerinin yargılama usulleri kanunun 7 nci maddesinde belirtilmiştir. Buna göre, “Aile Mahkemeleri, önlerine gelen dava ve işlerin

---

336 R.G., 18.01.2003 tarihli- 24997 sayılı.

özelliklerine göre, esasa girmeden önce, aile içindeki karşılıklı sevgi, saygı ve hoşgörünün korunması bakımından eşlerin ve çocukların karşı karşıya oldukları sorunları tespit ederek bunların sulh yoluyla çözümünü, gerektiğinde uzmanlardan da yararlanarak teşvik eder. Sulh sağlanamadığı takdirde yargılamaya devam olunarak esas hakkında karar verilir”.

Yasanın 6 ncı maddesinde sayılan koruyucu, eğitici ve sosyal önlemler şöyledir: “Aile mahkemeleri, diğer kanunlardaki hükümler saklı kalmak üzere, görev alanına giren konularda: Yetişkinler hakkında; Evlilik birliğinden doğan yükümlülükleri konusunda eşleri uyararak, gerektiğinde uzlaştırmaya, ailenin ekonomik varlığının korunması veya evlilik birliğinden doğan mali yükümlülüklerin yerine getirilmesine ilişkin gerekli önlemleri almaya, resmi veya özel sağlık veya sosyal hizmet kurumlarına, huzur evlerine veya benzeri yerlere yerleştirmeye, bir meslek edinme kursuna veya uygun görülecek bir eğitim kurumuna vermeye, küçükler hakkında; bakım ve gözetime yönelik nafaka yükümlülüğü konusunda gerekli önlemleri almaya, bedensel ve zihinsel gelişmesi tehlikede bulunan veya manen terk edilmiş halde kalan küçüğü, ana ve babadan alarak bir aile yanına veya resmi ya da özel sağlık kurumuna veya eğitimi güç çocuklara mahsus kuruma yerleştirmeye, çocuk mallarının yönetimi ve korunmasına ilişkin önlemleri almaya, genel ve katma bütçeli daireler, mahalli idareler, kamu iktisadi teşebbüsleri ve bankalar tarafından kurulmuş teşekkül, müessese veya işletmelere veya benzeri iş yerlerine yahut meslek sahibi birinin yanına yerleştirmeye karar verebilir. Aile mahkemesince verilen bu kararların takip ve yerine getirilmesinde 5 inci maddeye göre atanan uzmanlardan biri veya birkaçı görevlendirilebilir. Bu kararlara uyulmaması halinde Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 113/A maddesi uygulanır”.

Aile Mahkemelerinin ailenin bütünlüğünün sağlanması konusundaki işlevleri konusunda uygulamacılar arasında farklı görüşler olsa da, genellikle aile mahkemeleri ailede mevcut sorunların çözüm yeri ve çözümlenemeyen sorunların sonlandırılması amacıyla son çare yeri olarak görülmektedir. Bu mahkemelerin verdikleri kararlar ve uygulama yöntemleriyle toplumda her geçen

gün önemli bir yer almaları, toplumda hukuk kurumuna olan güveni arttırmakta, ailede yaşanan sorunları çözüme yöntemlerinde uzmanlarında katılımıyla modern hukuk kuralları işletilerek, karşılıklı anlaşma ve hoşgörü sınırları içinde çözümler üretilmesi yoluyla başta çocuklar olmak üzere, diğer aile üyelerinin de bu durumdan olumlu etkilenmeleri sağlanmaktadır. Böylece aile mahkemeleri, ebeveynlerini kendilerine rol model olarak gören ve geleceğin yetişkinleri olan çocukların gerek ileride kuracakları kendi ailelerindeki tutum ve davranışlarında, gerekse toplumsal davranışlarında karşılıklı sevgi, saygı, hoşgörü ve hukukun üstünlüğü anlayışının yerleşmesine de katkıda bulunmuş olmaktadır³³⁷.

Geleneksel toplumlarda ailede yaşanan sorunlar mahrem kabul edilerek aile üyelerinin dışında tartışılmaz, aile büyüklerinin görüşleri esas alınır. Aile mahkemeleri ailede yaşanan sorunların çözümünde bu geleneksel yaklaşımdan uzaklaşılmasına vesile olarak sağlıklı bir toplum oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, aile mahkemeleri, mağdur olan kadın ve çocuklara yönelik hizmet veren kurumların nitelik ve nicelik olarak artmasına yardımcı olmuştur. Aile mahkemeleri, başta kadınlar olmak üzere bireylerin haklarına sahip çıkmaları konusunda toplumsal bilinç oluşturmakta ve bu toplumsal bilinç, siyasal iradeyi aile kurumunu koruyup destekleme ve kadınlar dahil bütün mağdurlara yönelik kararlar almaya zorlamaktadır³³⁸.

Aile mahkemelerinin saydığımız ve sayamadığımız faydalarının yanında, yapısal ve işlevsel eksikliklerinden kaynaklanan eleştirilen yönleri de vardır. Aile mahkemelerinin halen diğer adli yargı ilk derece mahkemeleriyle aynı binada, ortak koridorlarda faaliyet gösterip aynı duruşma salonlarını kullanıyor olmaları nedeniyle aile mahkemesindeki duruşma için gelmiş olan karı-kocalar, çocuklar ve yakınlarının, diğer mahkemelerde duruşma bekleyen sanık, müşteki, tutuklu, zorla getirtilenler, polis, jandarma gibi pek çok kişiyle bir arada bulunmak zorunda olmalarının yarattığı olumsuzluklar, dava sayısının ve niteliğinin her geçen gün artması ve ağırlaşması nedeniyle yargılama süreçlerinin uzaması, bu mahkemelerin bünyelerinde çalışacak psikolog, pedagoğ ve sosyal çalışmacı gibi

---

337 Kalaycı , ss. 232, 233, 238, 239.

338 Kalaycı, ss. 240, 241.

uzmanların sayısının ve bazen niteliğinin yetersiz olması, 4787 sayılı Kanun'un 7 nci maddesinde öngörülen sulha davetlerde başarı oranının düşük olması, kanun gereği aile mahkemesi kurulamayan yerlerde asliye hukuk mahkemelerinin “aile mahkemesi sıfatıyla” aileyi ilgilendiren dava ve işlere bakmak zorunda kalmaları nedeniyle bu tip asliye hukuk mahkemelerinin zaten ağır olan iş yüklerinden dolayı aile mahkemesi sıfatıyla baktıkları davalara yeterince eğilememeleri getirilen eleştirilerden en önemlileridir.

Henüz altı yıllık bir geçmişe sahip olan aile mahkemeleri, kanımca, yapısal ve işlevsel eksiklerine rağmen, ihtisas mahkemeleri olmaları sebebiyle sadece belli tür dava ve işlere bakmaları, aynı veya benzer dava türlerine ilişkin sık uygulama yaparak çok kısa zamanda önemli tecrübeler kazanmaları, atanacak hakimlerde aile ve sorunlarını daha iyi kavrayabileceği varsayılan belli niteliklere haiz hakimlerin tercih edilmesi, psikolog, pedagoğ ve sosyal çalışmacı gibi uzmanlarla işbirliği halinde çalışmalarını gibi çok önemli fonksiyonları nedeniyle aile kurumuna ve Türk toplumuna değerli katkılarda bulunarak ailenin korunması ilkesine önemli bir hizmet etmektedirler.

SONUÇ

Aile, toplumların ve özellikle Türk toplumunun temelidir. Geçmişten beri önemi ve değerini koruyan aile kurumu, yapılan inceleme ve araştırmalar sonucunda, bireysel ve toplumsal sorunların üstesinden gelebilmek için önemli bir adres olarak gösterilmektedir. Toplumları oluşturan bireylerin içinde yaşadıkları aileler eğitilmiş, sağlıklı, güçlü, iş ve gelecek garantileri tam olursa, bu toplumlar her türlü zorluğun ve sorunun üstesinden gelebilirler.

Fertlerin ve ailelerin sosyal durumları, huzur ve refahlarıyla ilgilenen, fertlere ve ailelere insan onuruna yaraşan asgari bir yaşam düzeyi sağlamayı ödev ve hedef bilen “sosyal devlet”, ailenin korunması ve desteklenmesi için gereken tedbirleri almak zorundadır. Aksi halde, ismi sosyal devlet olsa bile, içeriği gerçek bir sosyal devlet sayılamaz.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ de, Anayasanın 2 nci maddesinde, “sosyal devlet” ilkesini benimsemiştir. Bu yüzden, herkese (ve ailelere) insan onuruna yaraşan asgari bir yaşam düzeyi sağlamaya yönelik tedbirler alma yükümlülüğü altına girmiştir. Bu kapsamda devletimiz, aileleri oluşturan bireylere öncelikle çalışma hakkı çerçevesinde iş imkanı yaratmalı, çalışan bireylere eşit ve adil ücret verilmesini temin edip, herkesin sosyal güvenlik şemsiyesi altında yarınlarından endişe etmeden yaşayabilmelerine olanak sağlamalıdır. Kişilerin sağlıklı ve güvenli konutlarda, eğitim ve fırsat eşitliği içinde yaşarken, sağlık güvencelerinin de olması gerekmektedir. Şayet sosyal devlet, bu asgari standartları gerçekleştirebilir ise, bunun en olumlu yansımaları bireylerin içinde yaşadıkları aileler üzerinde görülecektir. Ailelerin refah ve huzurlarının sağlanmasının doğal sonucu olarak da, devletler huzur ve refah içinde yaşayacaklardır.

Ailenin devlet ve toplum için önemini fark etmiş olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti de, taraf olduğu uluslararası sözleşmelerinde etkisiyle, aileyi ilk kez 1961 Anayasası'nın 35 nci maddesi ile Anayasal koruma altına almıştır. 1982

Anayasası'nın 41 nci maddesinde de “ailenin korunması” ilkesi geliştirilerek muhafaza edilmiştir. 41 nci madde ile devlete verilen aileyi koruma ödevinin, Anayasanın 2 nci maddesinde düzenlenmiş olan “sosyal devlet” ilkesine dayandığı kabul edilmektedir.

Anayasamızın 41 nci maddesinin gerekçesindeki net ifadeler, Anayasa'nın 174 ncü maddesi hükmü, Anayasa Mahkemesi'nin çeşitli kararları bir bütün olarak değerlendirildiğinde, anayasa koyucunun aile anlayışının, “resmi nikahla yapılan evlilikler” neticesinde ortaya çıkan aile olduğu sonucuna varılmaktadır. Bu meşru aile, anne, baba ve varsa çocuklar ve evlatlıktan ibarettir. Anayasanın koruması altındaki “çocuk” terimi, hiçbir ayırım gözetilmeksizin, ister evlilik birliği içinde isterse evlilik birliği dışında doğsun, evlat edinilen çocuklar da dahil, tüm çocukları kapsamaktadır. Ancak, her ne kadar ülkemizin gerçekleri arasında yer alsalar da, resmi evlilik dışı yaşam birleşmeleri ve imam nikahı ile kurulmuş beraberlikler, Türk Medeni Kanunu anlamında evlilik olarak kabul edilmediğinden, Anayasa'nın 41 nci maddesi kapsamında “aile” kavramına dahil değildirler. Kişilerin dini nikah yaptırılmaları onların din özgürlüğünün bir parçası ise de, laik bir hukuk devleti olduğunu ilan etmiş olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde Medeni Kanunumuzun hükümlerine uygun olarak evlilik birliği kurulduktan sonra, dini nikah yaptırmakta herhangi bir sakınca bulunmamaktadır. Ülkemizde, medeni nikahın olumlu etki ve sonuçları, resmi nikahtan sonra istenirse dini nikah yapılabileceği gibi hususlar her yerde ve her türlü bilgi dağıtma araçlarıyla, halkımızın anlayabileceği biçimde anlatılıp bu yönde vatandaşlarımızın bilinç seviyesi yükseltilebilirse, bu problemde üstesinden gelinebileceğini düşünüyoruz. Maalesef, ülkemizde bu konuda neredeyse her beş yılda bir Af Kanunları çıkartılarak, geçici tedbirlerle, mevcut soruna kalıcı çözümler getirilmek yoluna başvurulmamaktadır.

Yukarıda açıkladığımız gerekçelerle, “sosyal devlet” ilkesi açısından olsun, 4320 sayılı Kanun çerçevesinde olsun korunan ve hakkında çeşitli tedbirler öngörülen aile de, yine Medeni Kanun hükümlerine uygun olarak kurulan ailedir kanısındayız.

Ülkemizin toplum yapısı aile temellidir. Aile Türk toplumlarında her zaman çok etkili bir konuma sahip olmuştur. Ancak, günümüzün ekonomik koşulları karşısında pek çok aile zor şartlar altında yaşamlarını sürdürme mücadelesi içindedir. İşsizlik, yoksulluk vb. sıkıntılar aileler için ciddi birer tehdittir. Sosyal devlet ilkesini benimsemiş olan devletimizin ilgi, yardım ve desteğine ihtiyaç duyan ailelerin sayısı epey fazladır. Bu tür aileler için sosyal yardım ve hizmetler tek başına kalıcı çözüm olamamaktadır.

Sosyal devletin hedefi, “insanları yardıma muhtaç hale getirmek değil, yardıma muhtaçlıktan kurtarmak” olmalı ve aile politikaları da bu felsefe üzerine oturtulmalıdır. Aileleri “hazırı tüketmeye” yöneltmek yerine, sürekli gelir sahibi yapacak ekonomik önlemlerle toplumda üretime katmak yolları tercih edilmelidir. Ailelerde en az bir kişinin iş sahibi yapılmak suretiyle sosyal güvence altına alınabilmesi durumunda, ailenin diğer fertleri de otomatik olarak sosyal güvenlik şemsiyesi altına dahil olabilecektir. Böylece, aileler sosyal yardıma muhtaçlıktan kurtarılarak, kendi kendilerine yeter hale getirileceklerdir.

Sosyal hizmet ve yardımlardan yararlanacak kişi ve grupların tespiti için sağlıklı kriterler oluşturulamadığı, halen yürürlükte olan Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında açıkça itiraf edilmiştir. Sosyal hizmet ve yardımlar konusundaki dağınıklık, mükerrerlik ve veri eksiklikleri 60 ncı Hükümet Programında da vurgulanmıştır. Sosyal hizmet ve yardımlar, bunların verilmiş biçimi ve zamanı, verildiği kişiler, dağıtıldığı bölge ve yerler her zaman tartışma konusu olmuştur. Ayrıca, ülkemizde gerek doğrudan gerekse dolaylı olarak aileyle ilgili hizmetleri, sosyal hizmet ve yardımları yerine getiren kamu kurum ve kuruluşları çok çeşitlidir. Bu alanlardaki çok başlı yönetime son verilerek, bu konularda hizmet veren tüm kamu kurum ve kuruluşlarının “Aile, Sosyal Hizmet ve Yardımlar Bakanlığı” gibi icracı bir bakanlık adı altında birleştirilmesinin, eleştirilere konu olan olumsuz uygulamaların önüne geçilmesine yardımcı olacağı kanaatini taşıyoruz.

Devletlerin daima var olabilmesi, her tür sorunla rahatça mücadele edebilmesinin yolu aileden geçmektedir. Devletlerin, aile kurumuna hak ettiği önemi ve değeri vererek, aileye yönelik planlı, uzun vadeli ve kalıcı politikalar belirlemeleri gerekmektedir. Ülkemizde hükümet programlarında konu edilen ve beş yıllık kalkınma planlarında düzenlenen üstü kapalı olarak nitelendirebileceğimiz aile politikaları maalesef ailelerin sorunlarına kalıcı çözümler getirmeye yeterli ve elverişli görülmemektedir.

Uzun çabalar sonucunda, 1998 yılında yürürlüğe giren 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun'un uygulamasında aksaklıklar, yanlış veya farklı uygulamalar, kısmen kanundan ve kısmen de mevcut yapıdan kaynaklanan eksiklikler var ise de, bu Kanun'un varlığını (özellikle ülkemizde yaşayan kadınlar ve çocuklar bakımından) önemli bir kazanım olarak görmekteyiz. 4320 sayılı Kanun sadece 2 uygulama maddesinden ibaret gibi görünse de, bu kanun uygulamada tam ve gereği gibi işletildiği takdirde, aile içi şiddeti önleyerek, toplumun temelini oluşturan ailenin ve fertlerinin korunması yönünde önemli işlevleri yerine getirebilir.

Türk toplumunun gelenekçi yapısı gereği, özellikle kırsal kesimde, 4320 sayılı Kanun kapsamında başvurular bizzat mağdurlar tarafından yapılmamaktadır. Aile içi şiddet vakaları komşuların veya tedavi için gidilen sağlık kuruluşlarında sağlık görevlilerinin ya da nadiren diğer aile bireylerinden birisinin ihbarı üzerine adliyeye intikal edebilmekte ve Cumhuriyet Savcılarının re'sen talebi ile Aile Mahkemeleri tarafından 4320 sayılı Kanun gereği koruma ve tedbir kararı verilmektedir. Bu konularda, yazılı ve görsel medya aracılığıyla veya diğer eğitici yöntemlerle, toplumun her kesiminin eğitilip, bilgilendirilip, bilinçli olmaları sağlanarak, 4320 sayılı Kanun kapsamına giren ihlallerin önüne geçebilmek mümkün olabilir diye düşünüyoruz.

İhtisas mahkemeleri olarak Aile Mahkemelerinin faaliyete geçirilmiş olması aileye yönelik önemli bir hizmet sayılmaktadır. Kanun gereği Aile Mahkemesi kurulamayan yerlerde, halen asliye hukuk mahkemelerinin "Aile Mahkemesi

Sıfatıyla” aileyi ilgilendiren dava ve işlere bakmak zorunda kalmaları kanaatimizce, 4787 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun'un özüne ve ruhuna aykırı bir durum oluşturmaktadır. Bu durumun kanunla yeniden düzenlenerek, Aile Mahkemelerinin sayısının ve kadrolarının arttırılmasının olumlu olacağı fikrindeyiz.

Altı yıllık bir geçmişe sahip olan aile mahkemeleri, yapısal ve işlevsel eksiklerine rağmen, ihtisas mahkemeleri olmaları ve psikolog, pedagog, sosyal çalışmacı gibi uzmanlarla işbirliği içinde çalışarak aileyi ilgilendiren dava ve işlere sağlıklı çözümler üretmeye gayret etmeleri nedeniyle, sosyal devlet ilkesi açısından ailenin korunmasına önemli katkılarda bulunmaktadır.

KAYNAKLAR

AKAD, Mehmet. Teori ve Uygulamada Sosyal Güvenlik Hakkı, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul, 1992, ss. 15-48.

AKILLIOĞLU, Tekin (Yayına Hazırlayan). İnsan Haklarının Korunması Alanında Uluslararası Temel Belgeler, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1995.

AKINTÜRK, Turgut. Aile Hukuku, Beta Yayınevi, İstanbul, 2008.

ALGAN, Bülent. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması, Seçkin Yayınları, Ankara, 2007.

ATALAY, Beşir. “Aileye Yönelik Politikalar”, Türk Ailesinin Sosyal ve Ekonomik Durumu Sempozyumu, Başbakanlık SHÇEK. Basımevi, Ankara, 1989, ss. 44-49.

ATASEVEN, Gülsen ve Funda Ozan Akyol. “Sağlıklı ve Güçlü Aileler İçin Aile Eğitimi ve Sivil Toplum Kuruluşları”, V. Aile Şurası “Aile Destek Hizmetleri” Bildirileri, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2008, ss. 71-75.

AYAN, Serkan. Evlilik Birliğinin Korunması, Türkiye Barolar Birliği Yayını, Ankara, 2004.

AYDEMİR, Murat (Editör). SHÇEK. Kayseri İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü Bülteni, Kayseri İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü Yayını, Sayı: 2, 2007.

AYDOĞDU, Murat. Evlat Edinme, Günaydın Hukuk Yayınları, İzmir, 2006.

BAKTIR, Selma. Aile Mahkemeleri, Yetkin Yayınları, Ankara, 2003.

BULUT, Nihat. “ Sosyal Devletin Düşünsel Temelleri ve Çağdaş Sosyal Devlet Anlayışı” , Prof. Dr. Turhan Tufan Yüce’ye Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, İzmir, 2001, ss.321-335.

BURCUOĞLU, Haluk, Atilla Altop ve Samim Ünan. “Çağdaş Aile ve Sorunları” Manisa Barosu Dergisi, Sayı:7, 1983, ss. 4- 49.

CANSEL, Erol. “ Türk Ailesinin Anayasanın 41. Maddesine Göre İncelenmesi “ Prof. Dr. Jale G. AKİPEK ‘e Armağan, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 1991, ss. 405-415.

CANSEL, Erol. “Sosyal Devlet ve Aile “, Aile Yazıları II Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme, Hazırlayan Beylü Dikeçligil- Ahmet Çiğdem, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayını, Ankara, 1990, ss. 55-63.

CILGA, İbrahim. Aile Mahkemelerinde Çalışma Yöntemi, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yayınları, Ankara, 2008.

COŞKUN, Selim ve Samet Güneş. “Dünyadaki Gelişmeler Çerçevesinde Ülkemizdeki Sosyal Yardımları İyileştirme Çalışmalarının Değerlendirilmesi”, V. Aile Şurası “Aile Destek Hizmetleri” Bildirileri, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2008, ss. 140-153.

ÇAMPINARI, Emre Tevfik (Yayına Hazırlayan). 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanunun ve Uygulamalarının Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2008.

ÇAYBOYLU, İrfan (Yayına Hazırlayan). 2001 Yılı Aile Raporu, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2002.

ÇİFTÇİ, Ali. “Ailedeki Yaşlı Bireyler”, V. Aile Şurası “Aile Destek

Hizmetleri” Bildirileri, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2008, ss. 222-231.

ÇİFTÇİ, Ali ve İbrahim Biçici. Aile Rehberi, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2005.

ÇOBAN, Arzu İçağasıoğlu ve Cengiz Özbesler. “Türkiye’de Aileye Yönelik Sosyal Politika ve Hizmetler”, Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayını, Cilt:5, Sayı:18, 2009, ss. 31-41.

DEMİREL, Ömer, Adnan Gürbüz ve Muhiddin Tuş. “ Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı“, Sosyal- Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayını, Ankara, 1992. ss. 97-113.

DEMİRKAN, Semra. “Türk Ailesinin Korunması ve Güçlendirilmesinde Sivil Toplum Kuruluşları İle İşbirliğinin Önemi”, Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayını, Cilt:3, Sayı:9, 2006, ss. 91-95.

DUMON W. (Çeviren: M. Ruhi Esengün). “ Avrupa Topluluğu Ülkelerinde Aile Politikaları Genel Değerlendirme”, Avrupa Topluluğu Ülkelerinde Aile Politikası, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayını, Genel Yayın No: 69, Ankara, 1991. ss.191-205.

DURAL, Mustafa, Tufan Ögüz ve Mustafa Alper Gümüş. Türk Özel Hukuku, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2008, Cilt 3.

DUTERTRE, Gilles. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarından Örnekler, Avrupa Konseyi Yayınları, Ankara, 2007.

ELBRUZ, Leyla. Ailenin Hukuk Açısından İncelenmesi İçin Teorik Çerçeve,

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayını, Ankara, 1981.

ERSÖZ, Aysel Günindi. “Ailenin Korunmasına Dair Kanunun Uygulanmasında Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, V. Aile Şurası “Aile Destek Hizmetleri” Bildirileri, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2008, ss. 283- 294.

FEYZİOĞLU, Feyzi Necmeddin. Aile Hukuku, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1986.

GÖLCÜKLÜ, A. Feyyaz ve A. Şeref Gözübüyük. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Turhan Kitabevi, Ankara, 1998.

GÖREN, Zafer. “Sosyal Devlet”, Prof. Dr. Seyfullah Edis’ e Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, İzmir, 2000, ss. 1- 49.

GÖZE, Ayferi. Sosyal Devlet Sistemi, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1976.

GÖZLER, Kemal. Türk Anayasa Hukuku Dersleri, Ekin Kitabevi, Bursa, 2000.

GÖZÜBÜYÜK, Şeref. Anayasa Hukuku, Turhan Kitabevi, Ankara, 1998.

GÜNEŞ, Sadık (Yayıma Hazırlayan). V. Aile Şurası “Aile Destek Hizmetleri” Komisyon Kararları, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2008.

GÜNEŞ, Samet. “ Sosyal Yardımların Sunumunda Yeni Bir Yaklaşım Olarak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Proje Destekleri ve Yoksullukla Mücadeledeki Etkisi”, V. Aile Şurası “Aile Destek Hizmetleri” Bildirileri, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2008, ss. 161-178.

HASKEBAPÇI, Ercan. “Sosyal Yardımlar ve Kayseri’de Sosyal Hizmet Anlayışı”, SHÇEK. Kayseri İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü Bülteni, Kayseri İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü Yayını, Sayı: 2, 2007, ss. 6-7.

HATEMİ, Aile Hukuku, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2005.

İBA, Şeref. Anayasa Hukuku ve Siyasal Kurumlar, Turhan Kitabevi, Ankara, 2008.

İZGİ, Ömer ve Zafer Gören. T.C. Anayasasının Yorumu, T.B.M.M. Basımevi, Ankara, 2002, Cilt 1.

KALAYCI, Ahmet Rasim (Yayına Hazırlayan). Türkiye’de Aile Mahkemeleri Uygulaması ve Uygulamanın Değerlendirilmesi, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2009.

KAPANİ, Münci. Kamu Hürriyetleri, Yetkin Yayınları, Ankara, 1993.

KARATAŞ, Kasım. “Sosyal Refah: Kavramsal Boyutu Gelişimi ve Nitelikleri”, Prof. Dr. Sema Kut’a Armağan Yaşam Boyu Sosyal Hizmet, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, Ankara, 1999, ss. 33- 43.

KİLKELLY, Ursula. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 8. Maddesi’nin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz, T.C. Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı Meslek İçi Eğitim Yayınları, Ankara, 2003.

KÖPRÜLÜ, Bülent ve Selim Kaneti. Aile Hukuku, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1989.

MERT, Güler. “Aile Eğitimi”, V. Aile Şurası “Aile Destek Hizmetleri”

Bildirileri, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2008, ss. 105- 113.

ÖZBUDUN, Ergun. Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara, 2009.

ÖZDEMİR, Şuayıp, Celalettin Vatandaş ve Ömer Torlak. “ Sosyal Problemleri Çözmede Aile Yaşam Döngüsünün (AYD) Önemi”, Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayını, Cilt:4, Sayı:16, 2009, ss. 7-18.

ÖZTAN, Bilge. Aile Hukuku, Turhan Kitabevi, Ankara, 2004.

POLAT, Esin. “Yoksulluk ve Sosyal Yardım Kavramı, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları”, V. Aile Şurası “Aile Destek Hizmetleri” Bildirileri, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2008, ss. 131-139.

RUHİ, Ahmet Cemal. Türkiye Cumhuriyetinin Onayladığı Devletler Özel Hukuku Alanındaki Çok Taraflı Sözleşmeler, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2004.

SOYSAL, Mümtaz. 100 Soruda Anayasanın Anlamı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1997.

ŞAKAR, Müjdat. 1982 Anayasası ve Önceki Anayasalar, Beta Yayınları, İstanbul, 1989.

ŞEN, Rahime Beder ve Semra Demirkan. “Türkiye’de Aile Eğitimi ve Yerel Yönetimler/Sivil Toplum Örgütleri İçin Uygulamalı Bir Model Önerisi”, V. Aile Şurası “Aile Destek Hizmetleri” Bildirileri, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2008, ss. 114-127.

ŞENOL, Dolunay. “Aile Destek Hizmeti Bağlamında Sosyal Yardımların

Kent Yoksulluğu İle Mücadeledeki Önemi -Silvan İlçesi Örneği-", V. Aile Şurası "Aile Destek Hizmetleri" Bildirileri, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2008, ss. 192-206.

ŞİMŞEK, Oğuz. "Anayasa Hukuku Açısından Ailenin Korunması", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İzmir, 1992.

TANÖR, Bülent ve Necmi Yüzbaşıoğlu. 1982 Anayasasına göre Türk Anayasa Hukuku, Beta Yayınları, İstanbul, 2009.

TANÖR, Bülent. Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar, May Yayınları, İstanbul, 1978.

TEMİZ, Hasan Ejder. " Türkiye’de Ailenin Korunmasına Yönelik Olarak Sürdürülen Politikaların Değerlendirilmesi ", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1996.

TEZCAN, Durmuş, Mustafa Ruhan Erdem ve Oğuz Sancakdar. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, T.C. Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı yayını, Ankara, 2004.

TUNÇ, Mehmet. "4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanunun Değerlendirilmesi", V. Aile Şurası "Aile Destek Hizmetleri" Bildirileri, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2008, ss. 271-282.

UÇAR, Mehmet Ali. Aile İçi Şiddet ve Aile Koruma Yasası, Yetkin Yayınları, Ankara, 2003.

ZEVKLİLER, Aydın, M. Beşir Acabey ve K. Emre Gökyayla. Medeni Hukuk, Seçkin Yayınları, Ankara, 2000.

ZEVKLİLER, Aydın ve Ayşe Havutçu. Yeni Medeni Kanuna Göre Medeni Hukuk- Temel Bilgiler, Seçkin Yayınları, Ankara, 2004.

[http://www.felsefe.gen.tr/aile nedir ne demektir.asp](http://www.felsefe.gen.tr/aile_nedir_ne_demektir.asp) (26.08.2009).

<http://www.belgenet.com/hukumet/program/59-1.html> (08.10.2009).

<http://www.akparti.org.tr/hukumetprg.doc> (08.10.2009).

<http://www.basbakanlik.gov.tr/docs/hukumetprg.doc> (08.10.2009).

<http://www.byegm.gov.tr/icerikdetay.aspx?Id=24> (09.10.2009).

<http://www.byegm.gov.tr/icerikdetay.aspx?Id=101> (09.10.2009).

<http://www.byegm.gov.tr/icerikdetay.aspx?Id=105> (09.10.2009).

<http://www.byegm.gov.tr/icerikdetay.aspx?Id=111> (09.10.2009).

<http://www.byegm.gov.tr/icerikdetay.aspx?Id=114> (09.10.2009).

<http://www.ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan5.pdf> (10.10.2009).

<http://www.ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan6.pdf> (10.10.2009).

<http://plan8.dpt.gov.tr/> (10.10.2009).

<http://cygm.meb.gov.tr/halkegtim/benimailem.htm> (15.10.2009).

<http://cygm.meb.gov.tr/halkegtim/badep.htm> (15.10.2009).

<http://www.ozida.gov.tr/> (23.10.2009).

<http://www.hukuki.net/kanun/571.45.frameset.asp> (23.10.2009).

<http://www.ksgm.gov.tr/gmh-tarihce.php> (23.10.2009).

<http://www.shcek.gov.tr/istatistik/2009-Haziran.asp> (27.10.2009).